

OHUTTA YLÄPILVEÄ VAI TYÖTÄ RUOHONJUURITASOLLA ?

Diakonisen päihdetyön ja osallisuuden jäsentyminen arjen työssä

Minna Maijanen

Opinnäytetyö kevät 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Etelä Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Päihteet ja syrjäytyminen

Sosionomi YAMK

TIIVISTELMÄ

Maijanen, Minna. Ohutta yläpilveä vai työtä ruohonjuuritasolla? Diakonisen päihdetyön ja osallisuuden jäsentyminen arjen työssä. Järvenpää, kevät 2010. 79s. 1 Liite. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Järvenpää. Sosiaalialan ylempi koulutusohjelma, Päihteet ja syrjäytyminen suuntautumisvaihtoehto. Sosionomi. (YAMK)

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää miten päihdetyö ja osallisuus jäsentyvät diakoniatyöntekijöiden arjen työssä. Tarkoituksena oli antaa tilaa työntekijöiden ajatuksille ja kokemuksille diakonisesta päihdetyöstä ja sen tulevaisuuden haasteista sekä osallisuudesta. Tavoitteena oli tätä kautta löytää yhteisiä kehittämisenäkökulmia työhön.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus. Aineisto kerättiin teemahaastatteluilla kahdeksalta diakoniatyöntekijältä. Seitsemän haastattelusta nauhoitettiin ja yhdestä tehtiin kirjalliset muistiinpanot haastateltavan pyynnöstä. Haastattelut litteroitiin sanasta sanaan ja analysoitiin teema-analyysillä sekä sisällönanalyysimenetelmää hyödyntäen.

Päätuloksina selvisi, että diakoninen päihdetyö jäsentyi työalan ja työn sisällön määrittymisen kautta sekä arjen työkäytäntöjen ja työssä tapahtuneiden muutosten avulla. Diakonista päihdetyötä ei määritelty erilleen yleisestä diakoniatyöstä vaan kunnan tekemästä virallisesta päihdehuollosta. Työn sisältö määrittyi yhteisöllisyyttä luovien, konkreettisten käytäntöjen kautta, jolloin abstraktit käsitteet sivuutettiin työstä puhuttaessa. Osallisuus sanana vaikutti etäiseltä ja se liitettiin lähinnä opiskeluun ja sosiaalisen teoriaan. Työkäytännöt olivat kuitenkin yhteisöllisiä ja mahdollistivat osallisuutta. Haastateltavat jakoivat osallisuuden työntekijän ja seurakuntalaisen/asiakkaan kokemaan osallisuuteen. Diakonisen päihdetyön tulevaisuuden haasteet liittyivät yhteiskunnallisiin muutoksiin, työn hallintaan ja jaksamiseen sekä työntekijän identiteettiin.

Tutkimuksessa tultiin siihen johtopäätökseen, että kehittämistyön tulisi kohdentua yhteisten tavoitteiden miettimiseen, selkiyttämiseen ja konkretisoimiseen. Laadukasta yhteistyötä tulisi lisätä ja koulutusta päihteistä erilaisille ryhmille kehittää.

Asiasanat: Laadullinen tutkimus, diakonia, diakoninen päihdetyö, syrjäytyminen, marginalisaatio, osallisuus, yhteisöllisyys

ABSTRACT

Maijanen, Minna. Abstract tinkering or work at grass root level? The structure of diaconal substance abuse work and participation in every day work. Järvenpää, spring 2010. 79 pages. Diaconia University of Applied sciences. Diak South, Järvenpää department. Degree Programme in social services, Drugs and Marginalisation. Degree: Master of Social Services.

The aim of this thesis work was to research the structure of diaconal substance abuse work and participation in diaconal worker's daily work. The purpose was to allow the diaconal workers to express their experiences and thoughts about diaconal substance abuse work, the future challenges of it and about participation. The objective was to find common aspects for professional development through these experiences and thoughts.

The thesis work was a qualitative research and the method for collecting material was theme interviews from eight diaconal workers. Seven of the eight interviews were recorded and from one interviewee's request the interview was written down. The interviews were transcribed word by word and the results were subjected to content analysis.

The main result of the thesis was that diaconal substance abuse work's structure varied through the diaconal professions and through the content of the work. Also daily practice of the work and changes in work played a part. The diaconal substance abuse work was considered as part of the common diaconal work but was however separated from the municipal alcohol and substance abuse counseling services. When spoken about one's work description, abstract issues were sidelined. Instead community enhancing and concrete practices were highlighted. The word participation was linked to academic studies and theory of social work, rather than as a term in every day work. Nevertheless, the work in practice was communal and made participation possible. Participation was divided into two sections, one experienced by the diaconal worker and another by parish member/customer. The diaconal substance abuse work's future challenges were related to communal changes, one's ability to affect one's work and employee's endurance and character.

The conclusion of the thesis was that professional development of the diaconal substance abuse work and participation should concentrate on clarifying, reifying and reflecting on mutual targets. Quality collaboration should be increased and intoxicant training to various groups should be developed.

Key words: qualitative research, diaconia, diaconal substance abuse work, social exclusion, marginalisation, participation, communal

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT.....	3
1. JOHDANTO	5
2. MONIULOTTEINEN DIAKONIA.....	7
2.1 Diakonian määrittelyä	7
2.2 Diakoniatyön suomalaiset lähtökohdat.....	8
2.3 Diakoniatyön työmuotoja Suomessa.....	11
2.4 Diakonian asiakkuus	14
2.5 Espoo toimintaympäristönä.....	17
2.6 Diakoniatyö Espoossa	20
3 DIAKONISEN PÄIHDETYÖN PAINOPISTEITÄ.....	23
3.1 Näkökulmia syrjäytymiseen.....	23
3.2 Osallisuus kirkon käsitteenä.....	26
3.3 Kohtaamisen taito ja hiljainen tieto.....	30
4 KYSYMYKSEN ASETTELU JA METODOLOGISET RATKAISUT	34
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	34
4.2 Metodologiset lähestymistavat	37
4.3 Aineiston keruu ja analyysi	38
5 TYÖNTEKIJÖIDEN JÄSENYYKSET DIAKONISESTA PÄIHDETYÖSTÄ	41
5.1 Päihdetyön alan määrittäminen.....	41
5.2 Päihdetyön sisällön määrittäminen.....	44
5.3 Haastateltavien näkemykset diakonisen päihdetyön tavoitteista	47
5.4 Arjen työkäytännöt ja yhteistyö	49
6 OSALLISUUS DIAKONISEN PÄIHDETYÖN NÄKÖKULMASTA.....	53
6.1 Osallisuuden määrittely.....	53
6.2 Osallisuus seurakunnassa ja diakonisessa päihdetyössä.....	55
7 DIAKONISEN PÄIHDETYÖN TULEVAISUUDEN HAASTEET	58
7.1 Työn sisällön hallinta ja jaksaminen työssä	58
7.2 Yhteiskunnan muutoksiin vastaaminen diakonisen päihdetyön haasteena.....	61
7.3 Ammatti-identiteetin kehittyminen diakonisen päihdetyön haasteena	64
8 YHTEENVETO: KESKEISTEN TULOSTEN JA PROSESSIN ARVIOINTI ...	67
8.1 Tulosten tarkastelua.....	67
8.2 Kehittämistarpeiden arviointia.....	72
8.3 Tutkimusprosessin arviointia.....	73
9 LÄHTEET	76
LIITTEET	80

1. JOHDANTO

Diakoniatyön haasteena ja vahvuutena on aina ollut sen monimuotoisuus ja reagoiminen ihmisten hätään nopeasti. Osana kolmannen sektorin tekemää sosiaalialan työtä diakonialla on mahdollista toimia vapaamuotoisemmin kuin lakipykälien ja normien määrittämä kunnan sosiaalityö. Eräs diakonian ominaisimmista piirteistä on työn arvaamattomuus. Diakoniatyö ei kuitenkaan ole suunnittelematonta pirstaleisuudesta huolimatta. Diakoniatyössä kohdataan monenikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa eläviä ihmisiä. Haasteellisen kohtaamisesta tekee sen kokonaisvaltaisuus; läsnä ovat niin henkinen, hengellinen kuin sosiaalinen ulottuvuus.

Mitä erityistä diakoniassa sitten on? Eroaako se esimerkiksi kunnan tekemästä sosiaali- ja terveyshuollon tekemästä työstä ja miksi sitä tarvitaan sen rinnalla? Voitaisiinko diakoniasta puhuttaessa puhua myös diakonisesta sosiaalityöstä? Diakoniaa määriteltäessä joudutaankin miettimään diakonian tunnusmerkkejä. Yksi diakoniaan liitetty määre on pyyteettömyys. Auttaja ei siis pyydä maksua tai tee sitä saadakseen jotain hyötyä itselleen tai kirkolle. Myös suuri osa kunnan sosiaalityötä on pyyteetöntä, koska siinä autetaan hädänalaista ihmistä edellyttämättä häneltä korvausta tai vastapalveluksia. Diakonian yhteydessä käytettyjä muita määreitä ovat mm. kokonaisvaltaisuus, sielunhoidollisuus, yhteys jumalanpalvelukseen sekä lähimmäisen aito kohtaaminen ja auttaminen siinä tilanteessa missä hän tarvitsee apua. (Veikkola 2002, 118–120.) Oikeanlaisen avun antamiseen ja löytämiseen voidaan tarvita monenlaista yhteistyötä niin yli seurakunta – kaupunki kuin yli kuntarajojenkin. Tämä ei kuitenkaan häivyttä diakonian omaa identiteettiä. (Laulaja 2002, 67.)

Ajattellessani omaa rooliani diakoniatyössä olen joutunut miettimään, mihin tarpeeseen seurakunnan ja diakonisen päihdetyön tulisi vastata? Miten kehittäisin työtä eteenpäin? Kirjonen (2007) kirjoittaa, että kehittäjän asiantuntijuus on itseksi tulemistä. Se on joksikin tulemistä tai johonkin menemistä, liikettä hyödylliseen suuntaan, ei olemista jossain tilassa, toimimatta. Asiantuntijuuden kasvun

ehtona on tila ajattelulle ja oppimiselle. (Kirjonen 2007, 123–124, 126.) Kupiainen (2007) puolestaan painottaa, että uudistuminen edellyttää kriittistä asennetta ja tarvitsee liikkeelle lähteäkseen jonkin sysäyksen ja voimakasta tukea muutokselle. Uudistuminen voi olla yksilötasoisista voimaantumista, mutta se voi olla erityisesti myös jonkin työalan tai työmuodon uudistumista kriittisen tarkastelun ja itsereflektion avulla. (Kupiainen 2007, 226.)

Uudistumiseen ei välttämättä tarvita suurta liikettä ja nopeita edistysaskelia, vaan pikemmin pysähtymistä kuulemaan ja kuuntelemaan aidosti niitä ääniä, mitkä ympärillämme kuuluvat. Silloin voidaan oikeasti ja syvällisesti lähteä vastaamaan niihin haasteisiin ja ihmisten tarpeisiin, joista he viestivät monin eri tavoin, ja parhaimmassa tapauksessa saada heidät löytämään omia voimavarojaan ja parantamaan selviytymistään. Työssä tulee siis jättää tilaa myös sille, että on aikaa rauhassa miettiä, suunnitella ja visioida työtä. Yhteisiä kokemuksia ja visioita jakamalla voidaan löytää uusia, mielekkäitä toimintatapoja.

Opinnäytetyössäni on espoolaisen diakonisen päihdetyön näkökulma. Espoossa on viisi suomenkielistä ja yksi ruotsinkielinen seurakunta. Espoossa työn kehittäminen on haasteellista, sillä ulkoinen ja sisäinen muuttoliike ovat suuria. Ihmiset eivät välttämättä ehdi juurtua seurakuntaan ennen seuraavaa muuttoa. Työskentelen diakonina työssä yhdessä Espoon seurakunnista, ja siten on loogista, että tutkimus- ja kehittämistyön kohteeksi valikoitui Espoo. Omaa työntekijän identiteettiä ja työkokemusta ei voi tutkimuksen teossa sivuuttaa, sillä onhan opinnäytetyön aihe lähellä omaa työtä. Oma aktiivinen diakoniatyöntekijän roolini on vähitellen etääntynyt taka-alalle opinnäytetyön kirjoittamisprosessissa, sillä olen ollut työstä virkavapaalla. Tutkijan roolin löytäminen on ollut oma haastava prosessinsa.

2. MONIULOTTEINEN DIAKONIA

2.1 Diakonian määrittelyä

Nykydiakoniasta voi saada kokonaiskäsityksen diakoniakirjallisuuden, kuten Diakonian käsikirjan avulla. Kirja esittelee diakoniatyötä sekä laaja-alaisesti, että myös varsin yksityiskohtaisesti. Diakonian olemuksesta on erilaisia käsityksiä. Tämä kertoo diakonian hajanaisuudesta. Hajanaisuus johtuu siitä, että diakonia liikkuu yhtä aikaa realismissa ja idealismissa. Diakonian käsikirja kuvaa diakonian monipuolisuutta, mutta myös tämän monipuolisuuden aiheuttamia kipupisteitä. (Ryökäs 2002, 412.)

Kirkkojärjestys määrittelee, että diakonia on kristilliseen rakkauteen perustuvaa palvelua ja sen lähtökohdaksi on perinteisesti määritelty niiden auttaminen, joita kukaan muu ei auta (Kirkkojärjestys 4:3). Kirkkojärjestys velvoittaa, että jokaisessa seurakunnassa tulee olla diakonian virka. Diakonia määritellään kristilliseen rakkauteen perustuvaksi palveluksi, joka toteutuu ihmisten vuorovaikutuksena ja kirkon elämänä. Alkuseurakunnassa diakonia toteutui huolenpitona köyhistä, sairaista, vangeista ja eri tavoin kärsivistä ihmisistä. (Diakonia Suomessa—esite i.a.)

Latvus on verrannut diakoniaa ilmapuntariin, joka näyttää huono-osaisuuden, köyhyyden ja syrjään jäämisen ilmanpainetta. Nopea reagointi yhteiskunnassa ilmeneviin rakenteellisiin muutoksiin on usein merkinnyt ihmisten hätään vastaamista ennen kuin muu auttamisjärjestelmä on ehtinyt muuttaa toimintamalliaan. (Latvus 2007, 3.)

Kristillinen päihdetyö on laaja käsite, joka sisältää myös järjestöjen tekemän päihdetyön, joten evankelis-luterilaisissa seurakunnissa tehty diakoninen päihdetyö on vain pieni osa kristillistä päihdetyötä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon päihdestrategian mukaan kristillisen päihdetyön lähtökohtana on ihmisen ainutkertaisen arvon tunnustaminen. Ehkäisevän päihdetyön tärkein ulottuvuus

kirkon näkökulmasta on ihmisten ja yhteisöjen auttaminen arjessa selviytymisessä ja vaikuttaminen päihteetöntä elämää edistävien rakenteiden syntymiseksi. (Kirkon päihdestrategia i.a.)

Diakoninen päihdetyö on osa diakoniaa. Diakoniatyössä kirkon päihdetyön tehtävänä ei ole tarjota kuntoutuspalveluita. (Kirkon päihdestrategia i.a.) Diakonisen päihdetyön tavoitteena on pitkäkestoinen yhteisöllisyys, mahdollisuus saada tukea ja rohkaisua toipumiseen (Jääskeläinen 2002, 215). Kirkon päihdestrategian mukaan

Kirkon ydinsanoma on siinä, että jokainen voi kokea armon ja anteeksiantamuksen sekä löytää elämälle merkityksen ja tarkoituksen. Seurakunta on yhteisö, joka tukee sosiaalista vastuuta. Osallistuminen seurakunnan toimintaan vähentää tilaisuuksia päihteiden käytölle sekä edistää päihdetömyyttä. (...) Kirkon rooli päihdehaittojen ehkäisyssä ja hoidossa on siinä, että se pitää esillä armon sanomaa ja toivon näkökulmaa kaikissa olosuhteissa. Armon ja toivon avulla yksilöt ja yhteisöt tulevat tietoisiksi voimavaroistaan, mahdollisuuksistaan ja vastuustaan.

Kirkkohallitus hoitaa kirkon yhteistä hallintoa, taloutta ja toimintaa. (Kirkon keskushallinto i.a) Kirkon päihdestrategia on hyväksytty Kirkkohallituksen täysistunnossa 17.5.2005 (Kirkon päihdestrategia i.a). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien tehtävä on toteuttaa kirkon yleisiä linjauksia ja strategioita paikallisella tasolla.

Tässä opinnäytetyössä kirkosta puhuttaessa tarkoitetaan Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa. Seurakunta–sanalla viitataan yleisellä tasolla evankelis-luterilaisen kirkon yksikköön.

2.2 Diakoniatyön suomalaiset lähtökohdat

Diakonialla on pitkä historia, jonka voidaan ajatella ulottuvan Raamatun tekstien ajoista aina nykypäivän diakoniatyöhön saakka. Tapa työskennellä on muuttunut, mutta työtä ohjaa edelleen kutsumus auttaa heikommassa asemassa olevia ja tuoda toivoa vaikeissa elämäntilanteissa eläville. (Ryökäs 2006, 50–51.) Monet elämän ongelmat, kuten päihde- ja taloudelliset vaikeudet, olivat olemas-

sa jo silloin, kun diakonialaitoksissa koulutetut diakonissat aloittelivat työtään Suomen seurakunnissa yli sata vuotta sitten (Toikko 2005, 84–85). Nykypäivän köyhyys ja osattomuus ilmenevät erilaisena kuin 1800-luvulla, jolloin diakonisakoulutus Suomessa aloitettiin. Yhteiskunnan rakenteelliset muutokset, kuten maaltamuutto kaupunkeihin töihin, turvaverkostojen muuttuminen ja monet työelämän muutokset ovat muokanneet diakonian toimintaympäristöä jatkuvasti (Vikström 2000, 99–116). Yhteiskunnan tuki- ja auttamismahdollisuudet ovat vuosikymmenten aikana merkittävästi parantuneet ja kehittyneet, samoin ihmisen psykofyysisen sosiaalisen olemuksen ymmärtäminen on lisääntynyt. Ihminen ja ihmisyyys ovat kuitenkin aina samaa ja diakoniatyössä on pyritty kohtaamaan toinen ihminen arvokkaasti ja kunnioittavasti. (Niemelä 2002, 87–103.)

Seurakuntien tehtävä oli 1600–1700-luvuilla huolehtia köyhistä ja vammaisista. Valtio vastasi spitaalia sairastavien ja mielenvikaisten hoidosta. Tätä työtä kutsuttiin nimellä vaivaishoito. Vaivaishoito kehittyi vähitellen vuosisatojen aikana. 1500–1700-luvuilla kerjuu oli pitkään osana virallista vaivaishoitoa, vaikkakin sitä pyrittiin rajoittamaan ja tekemään luvanvaraiseksi. 1700-luvun katovuosina kerjäläisiä oli paljon liikkeellä ja monet näkivät nälkää. Seurakunnat saivat tuohon aikaan varoja vaivaishoitoon vaivaiskassasta, johon esimerkiksi avioliittoon vihittävät, synnyttäjät ja hautajaisten järjestäjät maksoivat vapaaehtoisia avustuksia. Pakollisia maksuja vaivaiskassaan olivat muun muassa huvivero sekä tietty osuus perunkirjoituksista, joka maksettiin avustuksena köyhille. Näillä avustustuloilla pyrittiin huolehtimaan niistä, jotka eivät pystyneet huolehtimaan itsestään tai perheestään.

Keisarillinen asetus vuodelta 1817 kehotti vastustamaan kerjuuta sekä kiinnittämään huomiota seurakuntien vaivaiskassaan, joka oli satunnaisten tulojen varassa. Tällöin määrättiin säännöllinen vaivaisvero. Kun kuntajärjestelmä luotiin vuonna 1865 ja kunnat ja seurakunnat erotettiin toisistaan, jäi kunnan hoidettavaksi köyhäinhoito eli vaivaishoito. Kunnan vastuulle tuli myös kansanopetus, terveyden -ja sairaanhoito, palosuojaus sekä maanteiden rakentaminen ja kunnossapito. (Toikko 2005, 37–48.)

Kun virallinen vaivaishoito siirtyi kunnille, jäi seurakunnille epävirallisen vaivashoidon vastuu, josta puhuttiin kristillisenä palveluna. Tämä palvelu oli erottamaton osa kirkon sielunhoidollista toimintaa. Kristillinen palvelu sai uusia muotoja niin laitosdiakonian kuin seurakuntadiakoniankin kautta. (Toikko 2005, 76, 81.)

Diakonialaitoksissa tapahtuva diakonissakoulutus eli sisarkotijärjestelmä tuli Suomeen sekä Venäjän että Ruotsin kautta ja Suomen ensimmäinen diakonissalaitos perustettiin 1867 Helsinkiin. Ratkaiseva tekijä oli Aurora Karamzin, joka päätti rahoittaa Diakonissalaitoksen perustamisen. (Toikko 2005, 81, Koskenvesa 2002, 49.) Diakonissojen eli sisarten tuli olla neitoja tai lapsettomia leskiä. Heidät oli kutsuttu kristilliseen palveluun köyhien, sairaiden ja turvattomien lasten pariin. Työ oli kutsumustyötä, johon haluavat testattiin ja koeteltiin. Vastoinikäymiset elämässä nähtiin koettelemuksina, jotka jalostivat diakonissapilaita sisarkutsumukseen. (Toikko 2005, 81–82.)

Diakonissalaitoksia alettiin perustaa myös eri puolille Suomea, Helsingin jälkeen Viipuriin, Sortavalan ja Ouluun. Diakonissoja alettiin kouluttaa Sortavalan diakonialaitoksessa erityisesti maaseudun seurakuntien tarpeisiin. Seurakuntadiakonia alkoi kehittyä. (Malkavaara 2000, 23; Toikko 2005, 83.) Työ jaettiin seurakunnissa köyhien ja sairaiden hoitoon. Näitä työmuotoja määrittelivät omat ohjesääntönsä. Mustakallion (Toikko 2005, 84) mukaan Sortavalan ja Oulun laitoksista valmistuneet seurakuntadiakonissat alkoivat saada palkkaa työstään, sillä heillä ei ollut taustallaan sisaryhteisöä, joka olisi huolehtinut henkilökohtaisesta elämästä. Seurakuntadiakonia alkoi kehittyä kohti nykymuotoista diakoniaa, jolloin kristillisen palvelun tavoitteena oli kohdata autettavat tasavertaisesti ja samalla tarjota mahdollisuus uskonelämän uudistamiseen. (Toikko 2005, 84, 93.)

Kun diakonissat tekivät työtään köyhien, sairaiden, turvattomien ja heikkojen kanssa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa, niin myös muunlaaisessa kansalaistoiminnassa alettiin kiinnittää huomioita yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Erityisesti päihteidenkäyttöä pidettiin suurena kansallisena ongelmana, jota pyrittiin suitsimaan lähinnä valistustyöllä. Ahonen (Toikko 2005) toteaa, että

tunnetuin valistuslehtinen lienee sarjakuvatarina Turmiolan Tommista, joka ilmestyi vuonna 1858. Valistustyö ei kuitenkaan jäänyt pelkän kirjallisuuden tasolle, vaan Suomeen syntyi raittiusliike Raittiuden Ystävät. Se hallinnoi sille siirtynyttä alkoholistiparantola Turvaa, joka oli perustettu vuonna 1888 päihdeongelmien hoitamista varten. Alkoholistolain myötä vuonna 1936 parantola siirtyi osaksi valtion alkoholistihuoltoa. (Toikko 2005, 61–64.)

Suomessa järjestöjen ja yhdistysten tekemällä päihdetyöllä on varsin pitkä historia. Yhdysvalloista liikkeelle lähtenyt Valkonauhaliike perusti Suomeen yömajoja ja pelastuskoteja erityisesti vaikeuksiin joutuneille naisille. Myöskin Yhdysvalloissa perustettu Sininauhaliike saapui Suomeen vuonna 1936. Pelastusarmeija perusti yömajoja vuosina 1908–1940. Kristilliset järjestöt alkoivat hakeutua yhteistyöhön 1970-luvun loppupuolella ja vuonna 1983 Sininauhaliitosta tuli kristillisten päihdejärjestöjen keskusliitto. Sininauhaliiton jäsenyhteisöt ylläpitävät muun muassa päiväkeskuksia, nuorisokahviloita, tukiasuntoja, palveluasumisyksiköitä selviämisasemia, kuntoutuslaitoksia ja hoitoyhteisöjä. Erityiskuntoutuksen muotona ovat työllistämispalvelut. (Niemelä 1998, 162–166.)

2.3 Diakoniatyön työmuotoja Suomessa

Nykydiakonian ja diakoniatyöntekijän monet roolit haastavat pohtimaan työn identiteettiä ja sisältöjä. Kysymykseen, mitä diakonia on käytännössä, ei voida antaa yksiselitteistä vastausta. Vastaukseen vaikuttavat toimintaympäristö ja sen kulttuuri sekä työntekijän oma kokemus ja persoonallinen työote. Lähtökohdana on kuitenkin aina ollut auttaa heikompiosaisia, olla heikompien puolella ja saada heidän äänensä tavalla tai toisella kuuluville. Diakonia ei silti yksinomaan kuulu diakonian viranhaltijoille, joita jokaisessa seurakunnassa on oltava ainakin yksi (KJ 6:9). Kirkkojärjestyksen (KJ 4:3) mukaan sekä seurakunnan että sen jäsenten tulee harjoittaa diakoniaa (Honkkila 2002, 269).

Diakoniatyötä voidaan tehdä monella tavalla ja monimuotoisesti eri puolilla Suomea. Diakonia on paikallista, valtakunnallista ja myös kansainvälistä toimintaa.

Paikallisella tasolla työhön vaikuttavat seurakunnan koko, sijainti, lähiyhteistyökumppanit ja alueen infrastruktuuri yleensä. Valtakunnallisella tasolla vaikutaan yhteiskunnan epäkohtiin ja heikompien äänitorvena olemalla. Kansainvälisellä tasolla näkyy eniten maahanmuuttajatyö ja kansainvälisen diakonia. (Diakoniastrategia 2010, 18.) Nykymuotoista kirkon diakoniatyötä tekevät diakonia-alan koulutuksen saaneet diakonit ja diakonissat. Diakonian tutkinto antaa pätevyyden toimia sekä kirkon diakoniatyössä että yhteiskunnallisella puolella sosionomina (amk) tai diakonissa–sairaanhoitajana (amk). Nykyisen muotoinen diakoniakoulutus aloitettiin vuonna 1996 Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Diakoniakoulutus onkin kulkenut pitkän tien vuonna 1867 perustetusta Helsingin Diakonissalaitoksesta tähän päivään (Henttonen 2002, 364.)

Diakonian työmuotojen haasteena on vastata erilaisten ihmisryhmien tarpeisiin siten, että ihminen tulee autetuksi ja kohdatuksi. Diakoniatyössä on tärkeää ottaa ihmisen koko elämäntilanne huomioon, eikä nähdä häntä vain mielenterveys- tai päihdeongelmaisena tai hänen omaisenaan. Esimerkiksi tuki omaiselle läheisen kärsiessä vankeusrangaistusta tai ollessa päihdehoidossa on tärkeää ja auttaa jaksamaan arjessa. Työntekijällä tulee olla valmius solahtaa roolista toiseen ja ymmärtää erilaisia elämän kriisejä. Vanhustyötä tai maahanmuuttajatyötä tekevän diakoniatyöntekijän tulee osata puuttua mahdollisiin päihde- tai mielenterveysongelmiin ja vammaistyötä tekevän täytyy ottaa huomioon ihmisen kulttuuritausta. (Honkkila, 2002, 273–275.) Diakoniaa ja sen toimintatapoja ymmärtääkseen on hyödyllistä olla perillä diakonian työmuotojen yleisistä peruspiirteistä.

Diakonisessa vanhustyössä pätevät myös suomalaisen vanhuspolitiikan perusarvot: tasa-arvo, itsemääräämisoikeus, sosiaalinen integraatio, taloudellinen itsenäisyys, turvallisuus ja oikeudenmukaisuus. Vanhustyössä haasteena on löytää ne ikääntyneet, jotka jostain syystä ovat sekä virallisten että epävirallisten verkostojen ulkopuolella. Monelle ikääntyvälle avautuu seurakunnan diakoniatyön kautta myös mahdollisuus toimia vapaaehtoistehtävissä tai löytää muuten sosiaalisia kontakteja esimerkiksi diakonialounaalla. Kotikäynnit esimerkiksi syntymäpäiviään viettävien vanhusten luo antavat mahdollisuuden ta-

vata niitä, jotka eivät ehkä muuten osallistu seurakunnan toimintaan. Myös omaishoitajien tukeminen on diakoniatyölle haaste. (Jääskeläinen 2002, 198–200.)

Diakonisen mielenterveystyön tavoitteena on tukea niin mielenterveyskuntoutujia kuin heidän omaisiaankin. Keskeisiä lähtökohtia työlle ovat asiakaslähtöisyys, palvelujen saumattomuus ja yhteistyö esimerkiksi kunnan ja järjestöjen kanssa. Diakonian tavoitteena on tehdä seurakunnista hyväksyviä yhteisöjä mielenterveysongelmaisille ja tarjota niin keskusteluapua kuin sosiaalisia kontakteja. (Jääskeläinen 2002, 196–197.)

Diakonisessa perhetyössä kohdataan hyvin erilaisia perheitä ja työ sisältää paljon arkista ja näkymätöntäkin huolenpitoa. Seurakunnassa toteutetaan monenlaista perhetyötä, millä voidaan tukea vanhemmuutta tai ennaltaehkäistä parisuhteen ongelmia ja kehittää vuorovaikutusta niin vanhempien kuin lastenkin välillä. (Jääskeläinen 2002, 194–196.)

Kansainvälinen diakonia ja maahanmuuttajatyö ovat diakoniatyömuotoja, joissa tuetaan maahanmuuttajia eri tavoin sekä synnytetään ja pidetään yllä vuoropuhelua maahanmuuttajien ja kantaväestön kesken. Työ on vähemmistöjen asian esillä pitämistä ja yhteisöllisyyden luomista ihmisten tarpeista käsin heidän lähtökohtansa huomioonottaen. (Jääskeläinen 2002, 215–218.)

Diakonista vammaistytöä ovat niin näkö- kuin kuulovammaistyö sekä muu vammaisten parissa tehtävä työ. Seurakuntien tulee huolehtia siitä, että eri tavalla vammautuneilla on esteetön mahdollisuus osallistua seurakunnan toimintaan ja tilaisuuksiin sekä saada tarvitsemansa palvelut. Isommissa seurakuntayhtymissä onkin esimerkiksi viittomakielisiä työntekijöitä, kuten diakoneja tai pappeja. (Jääskeläinen 2002, 202–207.)

Diakonisen päihdetyön pyrkimyksenä on raittiin elämäntavan edistäminen, Jumalan armon ja anteeksiantamuksen mahdollisuuksien esillä pitäminen päihdeistä vapauttajana. Diakonisessa päihdetyössä voidaan ohjata tarpeellisten

kuntoutus- ja hoitomahdollisuuksien piiriin. Työn pyrkimyksenä on torjua ja korjata terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia haittoja. (Jääskeläinen, 2002, 213.)

Erilaiset toimintatavat ja toimintamuodot vaihtelevat seurakunnittain. Yhteisiä nimittäjiä näissä työmuodoissa ovat leirit, retket ja ryhmät, joita suunnataan eri kohderyhmille näiden erityistarpeet huomioiden. Lähimmäispalvelu, samoin kuin seurakunnan vapaaehtoistyö antaa mahdollisuuden osallistua omalla panoksellaan seurakunnan työhön. Lähimmäispalvelu on ystävätoimintaa, jossa esimerkiksi yksinäiselle vanhukselle etsitään ”ystävä”, joka käy hänen luonaan säännöllisesti. Vapaaehtoistyössä tehtävät voivat vaihdella kertaluontoisista tehtävistä pitkäkestoisiin tehtäviin, kuten kerhojen ohjaamiseen tai tapahtumien järjestelyihin. (Harju, Niemelä, Ripatti, Siivonen & Järvelä 2001, 69–70.) Diakonia toimii siis laaja-alaisesti ja sen monivivahteinen tehtäväkenttä muodostaa kokonaisuuden, joka oleellisesti kuuluu kirkon ja seurakuntien perustehtäviin (Veikkola 2002, 118).

2.4 Diakonian asiakkuus

Diakonian asiakkaaksi voidaan tulla useaa eri reittiä. Asiakkuuden alkaessa elämäntilanne voi olla monella tapaa kriisiytynyt. Kriisi ihmissuhteissa, taloudellisessa tai terveydellisessä tilanteessa johtavat usein hakemaan apua diakonialta. (Kettunen 2001, 134–137; Hakala 2002, 234.) Yhteyttä voidaan ottaa suoraan tiettyyn työntekijään tai diakoniapäivystykseen. Päivystyskäytännöt vaihtelevat seurakunnittain. Joskus asiakas ohjautuu päivystykseen tai vastaanotolle jonkin toisen auttajatahon ohjaamana esimerkiksi A-klinikalta, sosiaalitoimistosta tai mielenterveystoimistosta (Malkavaara 2000, 51). Myös perheenjäsenet tai ystävät saattavat ohjata diakoniatyöntekijän vastaanotolle. Avun muotoja ovat muun muassa keskusteluapu, sielunhoidolliset keskustelut, joissa on hengellinen ulottuvuus esimerkiksi rukous, erilaiset vertaisryhmät sekä taloudellinen avustaminen (Kettunen 2001, 164–169; Hakala 2002, 245–261).

Edellisen laman aikana 1990-luvulla ja sen jälkeen diakoniatyön painopiste siirtyi vanhuksista työkäisten, työttömien, syrjäytyneiden ja erilaisten talousongelmien sekä mielenterveysongelmien kanssa kamppailevien asiakkaiden pulmiin (Kettunen 2001, 11). Vuonna 2005 diakoniatyössä kirjattiin Suomessa 542 544 asiakaskontaktia ja sen painopiste oli työkäisissä: yli puolet eli noin 54,1 prosenttia asiakaskontakteista toteutui 18–64-vuotiaiden kanssa. Eri asiakkaita diakoniatyöllä oli 224 142 (Kirkon tilastollinen vuosikirja 2005.) Taloudessa vuonna 2008 käynnistynyt globaali kriisi on alkanut näkyä diakoniatyössä. Lomautettujen ja työstä irtisanottujen määrä on nousussa (Tilastokeskus).

Diakoniatyössä tulee varautua myös kasvavan vanhusväestön tarpeiden huomioon ottamiseen (Kirkon päihdestrategia, i.a). Jatkuvana haasteena on tavoittaa niitä ikääntyneitä, jotka ovat jostakin syystä virallisten ja epävirallisten sosiaalisten verkostojen ulkopuolella sekä tukea esimerkiksi puolisoaan kotona hoitavia omaishoitajia (Jääskeläinen 2002, 199). Haasteena on myös vanhusten lisääntyvä päihteidenkäyttö, vaikkakin tilastollisesti alkoholia kuluttavat toistaiseksi eniten työkäiset. Tulevaisuudessa yhä suurempi joukko eläkeläisistä on alkoholin suurkuluttajia, ellei asiaan pystytä puuttumaan ajoissa. Ennaltaehkäisevän päihdetyön merkitys korostuu diakoniatyössä.

(Helsingin sanomat 26.5.2008, 13.6.2009; Kirkon päihdestrategia i.a.)

Diakoniatyön asiakkaita ja heidän elämäntilannettaan on useimmiten tutkittu tilastollisesta näkökulmasta (Kettunen 2001, 29). Tietoa diakoniatyön kohdentumisesta on saatavilla Juntusen, Grönlundin & Hiilamon (2006) tutkimuksesta. Sen mukaan seurakunnat käyttivät vuonna 2005 taloudellisiin avustuksiin yhteensä noin 2,9 miljoonaa euroa. Taloudellista apua myönnettiin yhteensä noin 32 500 kertaa (Juntunen ym. 2006, 61). Suurin osa diakonian asiakkaista oli työttömiä ja toimeentulo perustui työttömyysturvaan. Taloudellinen hätä ei ollut vähentynyt, vaikka asiakas oli saanut työttömyysturvan lisäksi toimeentulotukea. Taloudelliseen avustamiseen liittyy aina henkilökohtainen kohtaaminen ja taloudellisen ja muun elämäntilanteen kartoitus. Juntusen ym. tutkimuksen pääpaino on diakonian asiakkaiden taloudellisessa asemassa ja diakoniatyön koh-

dentumisessa viimesijaisen sosiaaliturvan aukkojen paikkaajana. (Juntunen ym. 2006, 5, 57, 80.)

Diakoniatyöstä puhuttaessa ei voida sivuuttaa taloudelliseen ahdinkoon syystä tai toisesta joutuneita. Huoli toimeentulosta ja köyhyys herättävät monenlaisia tunteita, kenties syyllisyyttä ja häpeää sekä pelkoa. Ei ole yhdentekevää miten talousahdinkoon joutuneiden kanssa toimitaan ja saavatko he mahdollisuuden toimia tasavertaisina omien asioidensa hoitamisessa. Diakoniaa on tutkittu toimeentulon, talouden ja suoranaisten köyhyyden näkökulmasta, onhan avustustoiminta aina kuulunut diakoniatyöhön jollakin tavalla. Kirkon ja diakonian toimintaa on tarkasteltu muun muassa 1990-luvun laman näkökulmasta ja suhteesta hyvinvointivaltion palveluihin ja ihmisten toimeentuloon. Esimerkiksi ruokapankkitoimintaan liittyvä köyhyys paljasti yhteiskunnan turvaverkkojen läpi pudonneet, ja pelättiin, että hyvinvointivaltion tehtävät siirtyisivät kirkolle ja vapaaehtoisjärjestöille. (Malkavaara 2000, 12.)

Diakonian asiakkaat ovat usein pudonneet läpi yhteiskunnan turvaverkkojen. He ovat väliinputoajia, jotka eivät ole saaneet tilanteeseensa apua, vaikka ovat sitä jo useasta paikasta hakeneet. Määttä (2009) on tutkimuksessaan löytänyt neljä erilaista väliinputoamisen muotoa. Hänen tutkimusaineistonaan olivat kielteisen toimeentulotukipäätöksen saaneiden ihmisten tai heidän läheistensä kirjoittamat tekstit. Pahimmillaan palvelujärjestelmässä syntyneet torjunnan kokemukset johtivat tilanteisiin, jotka aiheuttivat köyhyyttä, syrjäytymistä ja huono-osaisuutta. (Määttä 2009, 22.)

Määttä (2009) jakaa väliinputoamisen muodot niiden vakavuuden ja keston mukaan. Lyhytaikaisia väliinputoamisen kokemuksia oli erityisesti opiskelijoilla ja ensimmäistä kertaa työttömäksi joutuneilla nuorilla aikuisilla. Heillä elämäntilanne palautui melko nopeasti ennalleen torjunnasta ja kielteisestä päätöksestä huolimatta. Satunnaiset, mutta toistuvat väliinputoamisen kokemukset liittyivät usein toimeentuloon, joka muodostui esimerkiksi työtulosta ja jostakin ensisijaisesta etuudesta. Satunnaisesti toimeentulotukea tarvitsevat hakivat kielteisen päätöksen saatuaan apua vanhemmiltaan, ystäviltään sekä kulutusluotoista.

Velkaantuminen saattoi puolestaan aiheuttaa sosiaaliturvan ulkopuolelle jäämisen kokonaan, sillä velkoja ei oteta huomioon menoina toimeentulolaskelmasa. (Määttä 2009, 25–26.)

Pitkäaikaisia väliinputoamisen muotoja oli erityisesti terveysongelmista kärsivillä, sillä heidät rajattiin avun piiriin pääsystä esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen ehtoja tiukentamalla. Kielteinen päätös saattoi johtaa ihmisen yhä uusien tutkimuksien ja lääkärinlausuntojen ja eläkehakemusten kierteeseen, jossa torjuminen sosiaaliturvan piiristä näytti olevan systemaattista asiantuntijoiden ollessa eri mieltä keskenään. Kokonaan sosiaaliturvan ulkopuolelle jäävillä oli syvin kokemus väliinputoamisesta. Määttän tutkimuksessa he olivat konkurssin tehneitä yrittäjiä, työttömiä tai esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsiviä, joilla ei ollut tarpeeksi tietoa ja voimia hakeutua palvelujen piiriin. (Määttä 2009, 28, 30–31.)

Monella diakonian asiakkaalla on Määttän kuvaamia kokemuksia virallisen turvaverkon pettämisestä ja avunsaannin vaikeudesta. Tällöin diakoniavastaanotolle tuleminen ja avun hakeminen on asiakkaalle todella viimesijainen taloudellisen ja henkisen tuen muoto. Voidaankin sanoa, että diakonian auttaessa Määttän kuvaamia väliinputoajia toteutuu diakonian periaate auttaa niitä, joita kukaan muu ei auta. Diakonian yhtenä tehtävänä onkin auttaa ihmisiä takaisin kunnan tai muiden järjestöjen avun ja palvelujen piiriin, jolloin väliinputoajakin voisi saada tukea. Tämä vaatii usein pitkäjänteistä työskentelyä ja tunteista esimerkiksi kunnan palveluverkosta. (Jääskeläinen 2002, 193.)

2.5 Espoo toimintaympäristönä

Opinnäytetyöni toimintaympäristö on Suomen toiseksi suurin kaupunki Espoo. Espoossa oli vuoden 2009 alussa 241 600 asukasta, ja kaupunki on väkimäärältään kasvava. Vuonna 2007 Espooseen muutti noin 16 500 henkilöä ja Espoosta muutti pois 15 800 henkilöä. Muuttovoitoksi jäi 634 henkilöä. Seuraavan kymmenen vuoden aikana Espoon ennustetaan saavan 35 000 uutta asukasta.

Suurin väestönkasvu ajoittuu arvioiden mukaan vuodesta 2012 eteenpäin. (Espoon kaupungin hyvinvointikertomus 2009, 45.)

Ihmisten juurtuminen uuteen asuinpaikkaan ja kotiseurakuntaan vie aikaa. Espooseen äskettäin muuttaneilla sosiaaliset verkostot saattavat olla ohuita ja lähiyhteisön tuki puuttua. Muuttoliike oli vilkasta myös Espoon sisällä. Espoon sisällä tehtiin noin 26 000 muuttoa vuonna 2007. (Espoon kaupungin hyvinvointikertomus 2009, 45.)

Espoosta toimintaympäristönä voidaan yrittää luoda kuvaa erilaisten tilastotietojen avulla. Espoolaisten valtionveronalaiset tulot tulonsaajaa kohti olivat vuonna 2007 noin 35 400 euroa. Vantaan ja Helsingin tulonsaajakohtaiset tulot olivat yli 8 000 euroa pienemmät. Koko maan keskiarvoon eroa oli lähes 11 500 euroa. Espoolaisista tulonsaajista yli 37 prosenttia ansaitsi vuonna 2007 yli 40 000 euroa. Alle 10 000 euroa vuodessa ansaitsevia espoolaisista oli noin seitsemän prosenttia, mikä on hieman enemmän kuin koko maassa. Pienituloisten espoolaisten lukumäärä on kasvanut vuodesta 1995 lähtien. (Espoon kaupungin hyvinvointikertomus 2009, 31.)

Espoolaisten koulutustaso on korkea verrattuna koko maan väestöön. Alueellisesti korkein koulutustaso on Tapiolassa ja matalin Espoon keskuksessa. Koulutustasolla ja hyvinvoinnilla on selkeä yhteys. Kelan ja Espoon kaupungin vuonna 2003 tuottaman sairastavuusindeksin perusteella Espoossa on alueita, joilla sairastetaan toisia alueita enemmän, esimerkiksi Espoonlahden ja Viherlaakso–Lippajärven alueella. Hyvinvoivia alueita olivat muun muassa Tapiola, Haukilahti, Westend ja Laajalahti. Näissä korkeakoulutettujen määrä oli noin 50% väestöstä. (Tietoisku 2006, 1, 9.) Pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneet kärsivät muita enemmän muun muassa taloudellisista ongelmista, elämää vaikeuttavista sairauksista tai vammoista, päihteiden käyttöön liittyvistä ongelmista sekä yksinäisyydestä. (Espoon hyvinvointikertomus 2009, 45.) Espoossa oli selkeästi alueita, joissa hyvinvointi oli polarisoitunut.

Toimeentulotukea sai 7 600 espoolaista kotitaloutta vuonna 2007. Näistä yli 1 100 oli yhden huoltajan talouksia. Tukea sai 14 000 espoolaista. Toimeentulotukea saaneiden henkilöiden osuus asukkaista oli Espoossa 5,4 prosenttia. Tukea annettiin keskimäärin 1 474 euroa/asiakas (1 513 euroa/kotitalous). Vaikka tukea saaneiden lukumäärät olivat vähentyneet, itse euromääräisen tuen määrä henkilöä kohti oli kasvanut kolmen vuoden aikana. (Espoon kaupungin hyvinvointikertomus 2009, 27, 31.)

Vuonna 2008 Espoossa oli 486 yksinäistä asunnotonta, joista pitkäaikaisasunnottomia oli 385. Asumisneuvontaa on lisätty, mutta vuonna 2008 uusia tukiasuntoja ei valmistunut eikä hankittu. Espoolaiselle pitkäaikaisasunnottomien palvelujärjestelmälle on ollut ominaista se, että päihteitä käyttäville, kuntoutukseen huonosti motivoituneille ja usein somaattisesti sairaille henkilöille on vähän palveluja. Pitkäaikaisasunnottomien palveluja tuotetaan Espoossa päihdehuollon asumispalveluina ja erityisesti asunnottomille tarkoitettuina palveluina. Päihdehuollon asumispalvelut tuotetaan Espoossa omana toimintana Sepänkylän tukiasuntolassa, Neppersin huoltokodissa, Kolmirannan hoitokodin asuntolassa ja tukiasunnoissa (Yhteensä 58 paikkaa). Tarvittavat lisäasumispalvelut Espoo hankkii ostopalveluna. (Espoon kaupungin hyvinvointikertomus 2009, 42–43.)

Espoossa toimii viisi alueellista hyvinvointityöryhmää. Työryhmissä on edustajia kaikilta kaupungin toimialoilta sekä poliisista, seurakunnista ja järjestöistä. Alueelliset hyvinvointityöryhmät on perustettu edistämään alueidensa asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä. Ryhmien jäsenet näkevät asukkaiden hyvinvoinnin konkreettisen ilmentymisen kouluissa, kirjastoissa, sosiaalityössä ja terveysasemilla. (Espoon kaupungin hyvinvointikertomus 2009, 25.)

Hyvinvointityöryhmät teetättivät laajan huolikyselyn omilla alueillaan 2007–2008, jonka vastaajina olivat asiakastyötä tekevät. Kyselyn tulosten mukaan eri toimijoiden huolikäsityksissä näkyivät hyvinvointitutkimuksissa laajemminkin havaitut tekijät. Huolissaan oltiin muun muassa hyvinvointi- ja terveyserojen kasvusta, toimeentulo-ongelmien ja syrjäytymisen aiheuttamasta hyvinvointiuhasta, lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin polarisaatiosta, vanhem-

muuden vaikeuksista tai rapautumisesta, työelämä- ja uravaatimuksista, päih-teiden käytöstä, mielenterveysongelmista, sosiaalisten verkostojen ja mielek-kään tekemisen puutteesta, juurettomuudesta, moniongelmaisuuksien keskitty-misestä ja turvattomuudesta. Huolikäsityksissä korostuivat myös palvelujärjes-telmään, sen toimivuuteen, rakenteisiin ja erityisesti palvelujen saatavuuteen ja oikea-aikaisuuteen liittyvät huolet. (Espoon kaupungin hyvinvointikertomus 2009, 30.)

2.6 Diakoniatyö Espoossa

Diakoniatyötä tehdään Espoossa kasvavassa ja koko ajan muuttuvassa ympä-ristössä. Espoon seurakuntayhtymä muodostuu kuudesta erikokoisesta seura-kunnasta, joista viisi on suomenkielistä ja yksi ruotsinkielinen. Suomenkielisissä seurakunnissa on 33 diakoniatyöntekijää. Luku voi vaihdella sen mukaan, ovat-ko kaikki virat täytettyjä vakinaisten työntekijöiden ollessa virkavapaalla. Espoon seurakuntayhtymän erityisdiakoniassa on neljä työntekijää, näkö, –kuulo, –ja kehitysvammatyöntekijä sekä espoolaista diakoniatyötä koordinoiva dia-koniasihteri. Espoon ruotsinkielisessä seurakunnassa on neljä diakoniatyönte-kijää, ja he palvelevat Espoon 20 000 ruotsinkielistä asukasta. (Espoon seura-kunnat i.a.)

Diakoniatyöntekijöitä on kussakin seurakunnassa neljästä kahdeksaan riippuen seurakunnan jäsenmäärästä. Espoon seurakunnat ovat jakaneet diakonian työ-alavastuita eri tavoilla. Neljässä seurakunnassa toimii sekä aluejako että työala-vastuu. Kahdessa seurakunnassa on työalavastuu yleisen diakoniatyön lisäksi. Aluejako tarkoittaa sitä, että diakoniatyöntekijälle kuuluvat kaikki oman alueensa asiakkaat ja siihen liittyvät työtehtävät. Diakoniatyön lisäksi tehdään yhteistyötä sekä seurakunnan muiden työntekijäryhmien että muiden toimijoiden kanssa alueella. Näitten työtehtävien lisäksi voi olla erityinen työalavastuu kuten va-paaehtoistyö, johon liittyy muun muassa yhdyshenkilön työtehtävät, työn kehit-täminen sekä yhteistyö muiden seurakuntien vapaaehtoistyötä koordinoivien kanssa.

Espoon seurakunnissa tehtäviä eri diakoniatyön muotoja ovat vanhustyö, mielenterveystyö, päihdetyö, kansainvälinen diakonia, vapaaehtoistyö, lähimmäispalvelu, perhetyö, ikäihmisten toiminta, näkövammaistyö, kehitysvammaistyö ja kuulovammaistyö. Näiden, lähinnä kohderyhmien mukaan määriteltyjen työmuotojen lisäksi, on niin sanottu yleinen diakonia. Yleinen diakonia kattaa kaiken muun diakoniatyön, kuten päivystykset. Jokainen seurakunta toteuttaa edellä mainittuja diakonian työmuotoja omalla tavallaan.

Diakoniatyön toimintakertomuksissa ja perustoimintokuvauksissa mainittuja diakoniatyön tavoitteita ovat muun muassa rakkauden, osallisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen. Rakkauden toteutuminen näkyy kokemuksena rakastettuna ja hyväksyttynä olemisena sekä itsensä arvostamisena. Työntekijän rooli on olla kuuliija, tukija tai ohjaaja. Työntekijä ohjaa, innostaa ja mahdollistaa seurakuntalaisia toteuttamaan lähimmäisenrakkautta arjessaan ja seurakunnan vapaaehtoistyössä. Rakkauden vaikutuksesta yksilö voi kokea yhteenkuuluvuutta toisten kanssa ja yhteyttä Jumalaan. (Espoon tuomiokirkkoseurakunnan diakoniatyön perustoimintokuvaus 2009; Olarin seurakunnan diakoniatyön perustoimintokuvaus 2008, Tapiolan seurakunnan diakoniatyön perustoimintokuvaus 2009.)

Diakoniatyön toimintojen tulee olla avoimia ja kynnyksettömiä kaikille. Työn tulee olla korkealaatuista ja asiakkaita kohdella lämmöllä ja ammattitaidolla ja pyrkiä kiireettömään kohtaamiseen. Diakoniatyön ja asiakkaiden elämäntilanteita tehdään tunnetuksi seurakunnassa ja vaikutetaan päätöksentekoon siten, että asiakkaiden ääni kuuluisi paremmin. Yhteiskunnallista vaikuttamista tehdään erilaisten kannanottojen avulla. Työntekijöiden tulee ylläpitää koulutuksen ja työnohjauksen avulla ammattitaitoaan ja kiinnittää huomiota työssä jaksamiseen. (Espoon tuomiokirkkoseurakunnan diakoniatyön perustoimintokuvaus 2009; Olarin seurakunnan diakoniatyön perustoimintokuvaus 2008, Tapiolan seurakunnan diakoniatyön perustoimintokuvaus 2009.)

Espoon jokaisessa seurakunnassa on nimettynä päihdetyön yhdyshenkilö, joka yleensä on diakoniatyöntekijä. Yhdyshenkilön tehtävänä on kehittää ja koordi-

noida oman seurakunnan päihde- ja vankilatyötä sekä yhteistyötä seurakuntien kesken. Päihdetyön yhdyshenkilöiden työryhmä kokoontuu säännöllisesti vuosittain. (Olarin seurakunnan Matinkylän alueen toimintakertomus 2008, Espoon Tuomiokirkkoseurakunnan diakoniatyön perustoimintokuvaus 2009.) Vuoden 2003 loppuun asti seurakuntayhtymässä oli erityistyöntekijänä määräaikainen päihdetyön koordinaattori.

Päihdetyö pyrkii keskustelujen tai ryhmätyömenetelmien avulla tukemaan ihmistä raittiiseen elämään. Vankilatyö on ensisijaisesti espoolaisten vankien tapaa- mista vankiloissa ja diakoniatyöntekijän mukana oloa vankien kotiseuturyhmissä. Päihdetyön yhdyshenkilöllä voi olla myös seurakunnan hoitoonohjauksen yhdyshenkilön tehtävät. (Olarin seurakunnan Matinkylän alueen toimintakertomus 2008, Espoon Tuomiokirkkoseurakunnan diakoniatyön perustoimintokuvaus 2009.) Päihdetyölle on Espoossa tarvetta, sillä tilastojen mukaan jokaista täysi-ikäistä espoolaista kohti myytiin 8,0 litraa 100% alkoholia vuonna 2007. (Espoon kaupungin hyvinvointikertomus 2009, 39).

Espoossa kerätään vuosittain tilastotietoja asiakasmääristä sekä asiakaskontaktien toimenpiteistä. Espoossa diakoniatyössä asiakaskontakteja oli 6436 vuonna 2008. Näistä yksittäisiä asiakkaita oli 2726. Samoja ihmisiä kohdattiin siis useamman kerran. Enemmistö diakoniatyön asiakkaista oli 40–64-vuotiaita (45%). Seuraavaksi suurin ikäryhmä oli yli 64-vuotiaat, joita oli 27% asiakkaista. Yksinasuvia oli asiakkaista ylivoimaisesti eniten, 47 %. (Espoon seurakuntien diakoniatyön tilastot 2008.)

Espoossa yleisin syy hakeutua diakoniatyöntekijän vastaanotolle olivat taloudelliset kysymykset. Ihmissuhdekysymykset askarruttivat toiseksi eniten. Työn ja työttömyyden ongelmat eivät juuri näkyneet syinä hakeutua vastaanotolle. Taloudellista apua myönnettiin 177643 euroa, josta 61986 euroa oli ruoka-avustuksia ja muita avustuksia kuten osto-osoituksia vaatteisiin, lääkkeisiin tai joihinkin laskuihin 63 557 euroa. Vuonna 2008 avustuksia myönnettiin Espoon seurakuntien diakoniatyössä 32 679 euroa enemmän kuin edellisvuonna. Lisäksi yhdessä seurakunnassa jaettiin lahjoitusruokaa 10 682 hakijalle. (Espoon seurakuntien diakoniatyön tilastot 2008.)

3 DIAKONISEN PÄIHDETYÖN PAINOPISTEITÄ

3.1 Näkökulmia syrjäytymiseen

Syrjäytymisen käsite on laaja, eikä siihen ole yksiselitteistä määritelmää. Sosiaalisen syrjäytyminen voidaan määritellä olevan huono-osaisuuden kasautumista. Syrjäytymisen saattavat laukaista erilaiset sosiaaliset ja taloudelliset riskit kuten työttömyys tai asunnottomuus. Syrjäytyminen voidaan nähdä sosiaalisen yhteisyyden ulkopuolelle joutumisena, mikä voi tarkoittaa työstä tai perheestä syrjäytymistä. Tämä merkitsisi yhteiskunnan ulkopuolelle joutumista. (Särkelä 2009, 10; Sipilä 1985, 72–73.) Uusitalo – Malmivaara kuvaa syrjäytymisen olevan dynaaminen ja pitkäkestoinen muutosprosessi. Syrjäytymisen käsitteeseen yhdistyvät usein muun muassa heikentyneet elämänhallintakeinot, yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkous, integroitumisen puute, epäonnistunut sosiaalistuminen, juurettomuus, osallistumattomuus ja marginaalisuus. (Uusitalo– Malmivaara i.a.) Päihteidenkäyttäjillä on usein yhteiskuntaan ja yhteisöihin kuulumattomuuden tunteita. Päihteidenkäyttäjän on vaikea yrittää kiinnittyä yhteiskuntaan, jos häntä ei hyväksytä sen jäseneksi. (Särkelä, i.a.) Syrjäytymisen käsitteellä paikannetaan rakenteita ja niihin kietoutuvia syrjäyttäviä prosesseja (Hyväri 2001, 72).

Syrjäytyminen ja marginalisaatio ilmiönä ovat aina suhteessa toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Puheessa ja kirjoituksessa käytetyt sanat, kuten juuri syrjäytyminen, marginalisaatio tai huono-osaisuus ovat itse osa kuvaamaansa ilmiötä. Jo sanat itsessään tuottavat toiseutta, vaikka tarkoitus olisikin johdattaa ihmisiä pois toiseudesta, reunalta keskiöön. (Juhila 2002, 14, 16.)

Minusta tärkeä kysymys on, kuka tai ketkä määrittelevät normit ja toiseuden, kenen näkökulmasta ja katsantokannasta marginaalisuus ja ulkopuolisuus määritetään? On tietenkin luonnollista, että ihmiset luokittelevat ja määrittelevät itseään ja toinen toisiaan eri ryhmiin ja rooleihin arkielämän kohtaamisissa. Ihmisen sijoittaminen johonkin kategoriaan helpottaa suunnistamistamme arjessa ja

antaa vinkkejä siitä, mitä meidän pitäisi tuosta henkilöstä ajatella ja miten hänen suhtautua. (Juhila 2004, 23.)

Mielestäni on kuitenkin huolestuttavaa, jos kokonaiset ihmisryhmät syrjäytetään viranomaisten taholta. Mielenterveysdiagnoosi saattaa vaikeuttaa avunsaamista fyysisiin sairauksiin, koska mielenterveyspotilaan leima on vahva. Vakuutusyhtiöstä ei myönnetä vakuutuksia, jos on tietyn ajan kuluessa sairastanut hoitoa vaativaa masennusta (Helsingin Sanomien mielipidekirjoitus 2.4.2008). Myös jollakin tietyllä asuinalueella asuminen voi leimata ihmistä (Kaikkonen 2000, 171).

Yhä useammat ihmiset kokevat yhteiskunnassa juurettomuutta ja kodittomuutta. Kaikki eivät osaa, uskalla tai halua sitoutua. Osa kokee itsensä kodittomaksi taloudellisesta hyvinvoinnista huolimatta, osa on ajautunut marginaaliin erilaisen elämän vaikeuksien kautta. Hyväri kuvailee kuinka yksinäisyys, eristäytyminen, etäisyys toisiin ihmisiin sekä vierauden ja muukalaisuuden kokeminen ovat paikattomuutta, jossa yksilön suhde yhteisöön kyseenalaistuu. Vieraantuminen yhteisöstä voi myös olla merkki yhteyksien puutteesta, yhteydettömyydestä eikä niinkään vieraantumista yhteisön merkityksistä. Paikattomuus on tila, jossa yksilö kokee joutuneensa sosiaalisesti uloslyödyksi ja syrjään sysätyksi sosiaalisesta ja kulttuurisesta yhteydestä (Hyväri 2001, 74, 95–96.)

Yhteisöllisyyden ja osallisuuden löytäminen voi olla vaikeaa, erityisesti silloin, jos ihminen on sulkenut itsensä pois sosiaalisesta yhteydestä. Vaikenemisestä tulee selviytymisstrategia, jossa puhuminen omasta tilanteesta saattaisi johtaa vielä kauemmaksi normaaliksi määritellystä keskuksesta. Hiukan kärjistettynäkin esimerkkinä voidaan mainita Huotarin (2002) tutkimat hiv-positiiviset homo- ja biseksuaalit miehet, jotka salasivat tartuntansa ihmisarvon kunnioittamisen puutteen pelossa. Vaikeneminen eristi tartunnan saaneen myös vertaistuen piiristä. Tämän tyyppistä vaikenemista voidaan kuvata sellaisilla termeillä kuin itsevaientaminen ja itsesyryntä. Ne ovat tunnettu reagoititapa vähemmistöryhmien kohdalla ja syntyvät yhteiskunnan valtarakenteista. (Huotari 2002, 147.)

Kaikkonen (2000) puolestaan kuvaa, kuinka toimeentulotukea ja työttömyyspäivärahaa saava ruokapankin asiakas määrittelee olevansa jo syrjäytynyt, ei syrjäytymässä, koska valitsee ruokakauppansa sen perusteella, että siellä olisi mahdollisimman vähän muita asiakkaita samaan aikaan. Sama asiakas palauttaa työttömyyspäivärahahakemuksen Kelan laatikkoon aikaisin aamulla, jolloin muita ihmisiä ei ole vielä liikkeellä. Asiakas kokee, ettei hänellä ole enää valtaa omaan elämäänsä. (Kaikkonen 2000, 171.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja hyvinvointivaltion palvelurakenteessa tapahtuu koko ajan muutoksia ja palvelurakenne on murroksessa. Aikaisemmin pysyvinä pidetyt asiat, kuten vakituinen työpaikka ja yksi ammatti, ovat saaneet väistyä pätkätoiden ja erilaisten määrä- ja osa-aikaisuuksien tieltä. (Malkavaara 2000, 16; Kettunen 2001, 116–118.) Hyvinvointivaltio on tähän asti kannattanut vahvasti ihmisten perimmäistä samanarvoisuutta ja pyrkinyt estämään syrjäytymistä ja marginaaliin joutumista. Ratkaisuna syrjäytymisen estämiseen on käytetty institutionaalisia käytäntöjä, joiden avulla on pyritty tunnistamaan ja luokittelemaan marginaaliset ryhmät ja ongelmat, ja vetämään sitten erilaisilla toimenpiteillä syrjään joutuneet takaisin kohti keskiötä. (Jokinen ym. 2004, 13.)

Alkoholin suurkulutuksen on todettu olevan kasvussa, mistä seuraa se, että hoitoon hakeudutaan entistä huonokuntoisempina (Helsingin Sanomat 26.5.2008). Suurkulutuksen rajat ovat miehillä 24 alkoholiannosta viikossa tai yhdellä kerralla käytettynä 7 annosta. Tämä tarkoittaa viikossa esimerkiksi 24 pulloa keskiolutta tai 3, 5 pulloa mietoa viiniä. Kerta – annoksena määrä on joko seitsemän pulloa keskiolutta tai yksi pullo mietoa viiniä. Naisilla rajat ovat matalammat, joko 16 alkoholiannosta viikossa tai viisi annosta kerralla. (Nyström, 2004.)

Julkisten palveluiden saatavuudessa ja kyvyssä käsitellä vaikeita ongelmia ja syrjäytymiskierteitä on suuria vaikeuksia. Tämä merkitsee sitä, että yksilöllisyyden huomioonottaminen toteutuu huonosti ja kokonaisvaltainen työskentely esimerkiksi asiakkaan päihdeongelman hoidossa ei välttämättä onnistu. (Murto 2006, 135.) Stakesin lokakuussa 2007 tekemän kyselyn mukaan päihteisiin liittyviä käyntejä oli yhden vuorokauden aikana 12 045 sosiaali- ja terveystieteiden

palvelupaikoissa. Neljä vuotta aiemmin tehdyssä seurannassa käyntejä oli 10 946. (Helsingin Sanomat 26.5.2008.) On siis mahdollista, että kaikki eivät jostakin syystä saa tarvitsemaansa palvelua tai hoitoa. Päihdepalvelujen piirissä tämä tarkoittaa usein sitä, että asiakas ei pysty sitoutumaan esimerkiksi vastaanottoaikoihin ja jää näin avopalvelujen ulkopuolelle (Jääskeläinen 2002, 213).

Päihdehuollon järjestämisvastuu on kunnalla ja seurakunnan päihdetyö voi toimia yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä erilaisten järjestöjen kanssa. Asiakkaat ovat usein yhteisiä ja siksi yhteistyö on tärkeää ja merkityksellistä. Diakoninen päihdetyö voi toimia yksittäisen asiakkaan asianajajana, jotta tämä saisi tarvitsemiaan ja hänelle kuuluvia palveluja. Diakonia voi toimia asiakkaan äänitorvena siten, että yksilön oma identiteetti säilyy arvokkaana ja arvostettuna. (Jääskeläinen 2002, 213; Hyväri 2001, 78.)

3.2 Osallisuus kirkon käsitteenä

Osallisuus-käsitettä käytetään paljon Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yleisissä linjauksissa ja strategioissa. Strategioiden tehtävänä on antaa suuntaviivoja paikallisseurakunnissa toteutettaville työ- ja toimintamuodoille. Näin ollen osallisuus liittyy sekä diakoniatyöhön että muuhun seurakunnan toimintaan. Sekä Kirkon päihdestrategiassa että Diakoniastrategiassa kuvataan, kuinka kristillisen seurakunnan perustana on uustestamentillinen ajatus ”koinoniasta”. Koinonia tarkoittaa yhteyttä, osallisuutta ja jakamista. Koinonia – sanaa käytetään puhuttaessa yhteydestä Kristukseen ja Jumalaan sekä ihmisten keskinäisestä yhteydestä. (Kirkon Diakoniastrategia 2010, Kirkon päihdestrategia i.a.)

Koinonia on yhteydessä latinalaisperäisen käsitteeseen solidaarisuus, joka ilmaisee lujaa yhteyttä yhteisten etujen puolustamisessa. Se on rintamassa seisomista jonkin puolesta, mutta myös kasvokkain olemista toistemme kanssa, erityisesti niiden kanssa, jotka yhteiskunnassamme ovat heikoimpia. Yhteinen vastuu yhteiskunnan asioista ja kuormien jakaminen kuuluvat kirkon käsitykseen osallisuudesta. Evankeliumi on sanoma osallisuudesta, vieraantuneen ja

syryäytyneen ihmisen mahdollisuudesta päästä osalliseksi Jumalan valtakunnasta ja sen avaamasta uudesta ihmisyydestä. Koinonia johtaa välttämään hierarkkisia järjestelmiä: yhteys ja jakaminen tapahtuvat samalla tasolla. Tarkoituksena on välttää viranhaltijoiden asettumista tavallisen seurakunnan jäsenen yläpuolelle, jolloin vuorovaikutussuhde on samantasoinen. Se ei sulje pois sitä erityisosaamista, jota diakonia- ja yhteiskuntatyössä on pidetty tärkeänä, vaan asettaa sen yhteisön käyttöön vuorovaikutuksessa toisten osaamisen kanssa. (Diakoniastategia 2010, 10–11.)

Raamatun kirjoista Apostolien teot kuvaa alkuseurakunnan elämää. Sitä värittä kristittyjen odotus Kristuksen pikaisesta paluusta takaisin maan päälle sekä keskinäinen yhteys ja huolenpito toinen toisestaan. (Särkiö 2007, 69.) Kristuksen paluu ei toteutunut niin nopeasti kuin ensimmäiset kristityt olettivat. Tämä johti siihen, että alkuseurakunnassakin jouduttiin rakentamaan seurakunnan elämää varten erilaisia toimintaa tukevia rakenteita. Mahdolliset kiistat pyrittiin ratkaisemaan ja avustustyö organisoimaan nimeämällä siihen seitsemän hyvämaineista ja viisasta miestä. (Särkiö 2007, 70.) Yhteinen ateria oli osa seurakunnan elämää, ateriointi ja toisten palveleminen liittyivät vahvasti toisiinsa. Todennäköisesti kuuluminen yhteisöön vahvisti ja rohkaisi ihmisiä tukemaan ja auttamaan toisiaan.

Seurakunta toimii edelleen yhteisönä ja yhteisöllisesti. Ihmisten kaipaus kuulua johonkin ja löytää oma paikkansa yhteisössä on edelleen todellista. Kirkko ja seurakunnat ovat myös uusien haasteiden edessä, pystyvätkö ne tarjoamaan sitä mitä ihmiset ovat vailla? Diakonian nykyisyyden ja tulevaisuuden haasteena onkin olla mahdollistamassa ja vahvistamassa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä poistamassa aiemmin mainittua paikattomuutta.

Seurakunnissa käydään paljon keskustelua siitä, miten osallisuuden ja yhteisöllisyyden tulisi toteutua. Työmuodot järjestävät erilaista kokoavaa toimintaa, ryhmiä ja leirejä. Hauta-aho & Tornivaara korostavat, että kaiken ikäisille seurakunnan jäsenille tulisi olla mielekkäitä mahdollisuuksia syventää yhteyttä seurakuntaan ja saada eväitä hengelliseen elämään. Kaivattu yhteys seurakuntaan

syntyy eri ihmisillä erilaisista asioista, toinen saa tarvitsemansa jumalanpalveluksesta, joku toinen haluaa ilmaista uskoaan muita auttamalla. Joillekin pienryhmäkeskustelut ovat tärkeintä antia. Haasteena onkin synnyttää ja pitää yllä yhteisöllisyyttä, mutta säilyttää avoimuus. (Hauta-aho & Tornivaara 2009, 85, 86.)

Päivi Thitz on tutkinut pro gradussaan (2006) diakonian yhteisöllisiä merkityksiä maaseutuseurakunnissa. Thitz on kuvannut yhteisöllisyyden toteutumista kahden tason, visiotason ja arjen tason, sekä niiden välillä olevien toimijoiden kautta. Diakoniassa arjen taso on tärkeää ja se perustuu työntekijän omiin kokemuksiin sekä toimintaan osallistuvien antamaan palautteeseen. Tullakseen arjen tasoa ohjaavaksi toimintamalliksi, on kirkon virallisen yhteisöpuheen eli visiotason oltava vuorovaikutuksessa seurakunnan työntekijöiden ja seurakuntalaisten kanssa. (Thitz, 2006, 14.)

Minusta mielenkiintoinen ja tärkeä kysymys on, kuinka hyvin kirkon yhteisöllisyyden visiotaso ja arjen taso kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään? Kuinka hyvin työntekijät ovat selvillä kirkon yhteisistä linjauksista ja strategioista, ja onko niissä mainituilla työn tavoitteilla kosketuspintaa arjen työhön? Kuten Thitzin esimerkistä voi päätellä, seurakuntalaiset muodostavat oman käsityksensä seurakunnan ja sen eri työmuotojen tarjoamasta yhteisöllisyydestä niin työntekijöiden toiminnan kuin omien osallistumismahdollisuuksiensa kautta.

Mielestäni tärkeä tehtävä on haastaa ihmisiä mukaan toimimaan itse, eikä tarjota pelkästään valmiita työmuotoja tai -tapoja. Toki niilläkin on oma paikkansa koko kirkossa ja diakoniatyön kentällä, mutta ihmisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien kasvaessa voi seurakunnasta löytyä uudenlaista yhteisöllisyyttä. Vaihtoehtoinen marginaalisuutta ja toiseutta ehkäisevä tapa sosiaalialan työssä on osallistuva ja osallistava työ. Siinä äänen saavat syrjäänsäsysätyt ja marginaalissa elävät. Grönlund (2007, 194) lainaa Raittilan kirjoitusta Kirkko ja Kaupunki-lehdessä 13.6.2007:

Kuninkaanpoika viettää häitä, joihin kukaan ei halua tulla. Miksi ihmeessä? Kahiseva kangas ja virtaava viini ovat aina vetäneet väkeä. Yritän luottaa kertomuksen uskottavuuteen ja luen tarkemmin.

Tulkaa, kaikki on valmiina, kutsunviejä sanoo kuin pappi ehtoollis-pöydässä. Entä jos vika onkin siinä? Ei ole alentavampaa kuin se, että muut ovat miettineet puolestani, mitä tarvitsen ja mitä haluan. Pistäisinkö juoksuksi, jos pappi sanoisikin: Tulkaa, kaikki on pahasti kesken?

Seurakunta pyrkii tarjoamaan entistä enemmän mahdollisuuksia tulla mukaan itse tekemään ja toimimaan. Diakoniatyössä tarvitaan vapaaehtoisia monenlaisiin tehtäviin. Aina ei kuitenkaan ole helppoa löytää sopivaa tehtävää vapaaehtoiselle tai johonkin tehtävään sopivaa vapaaehtoista tekijäksi (Harju ym. 2001, 83). Usein vapaaehtoistehtävä, kuten lähimmäispalvelu, vaatii sitoutumista ja pitkäjänteistä työskentelyä. Kun oma tehtävä ja paikka löytyvät, voi tämä olla hyvin vaikuttava kokemus. Seurakunnan tarjoamat mahdollisuudet osallistumiseen ja toisten joukkoon kuulumiseen voivat eheyttää sekä yksittäistä ihmistä, seurakuntayhteisöä että muita alueellisia yhteisöjä ja koko yhteiskuntaa (Thitz 2006, 77).

Osallisuuden kokemus syntyy siitä, että pystyy vaikuttamaan asioihin ja esittämään mielipiteensä vuorovaikutuksellisessa suhteessa. Samassa vuorovaikutuksellisessa prosessissa yksilö voi löytää uuden roolin, uuden tavan olla so- vussa menneisyytensä ja tulevaisuutensa kanssa. (Särkelä i.a.) Ihminen halu- aa olla itsenäisesti ja kriittisesti ajatteleva, kyseenalaistava, valintojaan pohtiva aktiivinen toimija, ei pelkkä toiminnan ja toimenpiteiden kohde (Grönlund 2007, 194).

Oman äänensä löytäminen ja saaminen kuuluviin on voimaannuttava ja osallis- tava kokemus. Tasavertainen kohtaaminen ja dialogi vie kohti osallistavaa toi- mintaa. Usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja kykyihin kasvaa, kun saa mah- dollisuuden osallistua itseä koskevaan päätöksentekoon ja olla vaikuttamassa omiin asioihinsa. Omat voimavarat löytyvät pikkuhiljaa ja niitä pystytään käyttä- mään itsen ja myös muiden hyväksi. (Haahtela 2008, 239, 245.)

Helne (2004) toteaa, että osallistavassa toiminnassa yhteistyön tai asiakkaan omaehtoisen toiminnan suunta on kohti asiakkaan asettamia ja hyväksymiä ta- voitteita ja itse valitsemaansa keskusta (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004,

130). Arjen tilanteissa syntyvä asiakkaan asiantuntijuus on yhtä tärkeää ja merkityksellistä kuin ammatillinen asiantuntijuus (Kääriäinen 2005, 167; Diakoniastrategia 2010, 11).

3.3 Kohtaamisen taito ja hiljainen tieto

Diakonian kokonaisvaltaista työtettä voidaan kuvailla diakonian eri perustehtävien ominaisuuksilla. Perustehtäviä on useita ja ne ovat laajoja. Niitä on myös painotettu eri aikoina eri tavoin. Veikkola luettelee tärkeimpinä karitatiivisen, sosiaalisen, pastoraalisen, katekeettisen, ja liturgisen perustehtävän. (Veikkola 2002, 215.)

Karitatiivisen työn on katsottu kaikkina aikoina olevan diakonian perustehtävä, jossa hädänalaisia autetaan niin sosiaalisesti kuin aineellisesti. Katekeettinen perustehtävä on diakoninen kasvatustehtävä, joka voi toteutua pyhäkoulussa tai seurakunnan päiväkerhossa tai aikuisten ja erityisryhmien piireissä, leireillä ja retkillä. Pastoraalisella perustehtävällä tarkoitetaan diakonian sielunhoidollista ulottuvuutta. Vaikeuksissa oleva ihminen voi kaivata myös hengellistä lohdutusta, sielunhoitoa. Liturginen perustehtävä on olennainen osa diakoniaa, sillä diakonian sanotaan lähtevän alttarilta ja palaavan sinne. Tällä tarkoitetaan yhteyttä jumalanpalvelukseen ja esimerkiksi käytännön tehtävänä voi olla ehtoollisavustajana toimiminen. (Veikkola 116–117.)

Simojoen (Kettunen 2001, 26) mukaan diakoniaa ei ole ilman sielunhoitoa, mutta ei liioin sielunhoitoakaan ilman diakoniaa. Sielunhoidolla tarkoitetaan ihmisen henkistä ja hengellistä tukemista kristillisen perinteen pohjalta. (Veikkola 2002, 119). Sielunhoitoa ei yleensä rajata koskemaan vain hengellisiä asioita, vaan siinä voidaan käsitellä syvempiä persoonaan, ihmissuhteisiin, moraalisiin tai hengellisiin kysymyksiin liittyviä asioita. Sielunhoito ei ole kuitenkaan psykoterapiaa. (Hakala 2002, 237.)

Vuorovaikutustilanteet syntyvät diakoniatyössä usein jonkin konkreettisen asian ympärille. Työntekijään saatetaan ottaa yhteyttä esimerkiksi taloudellisen huolen takia, mutta pinnan alla voi olla myös hengellisiä kysymyksiä ja kaipausta, jotka odottavat vastauksia. Hengellinen tukeminen voi olla keskustelua, rukousta, raamatun lukua tai virren veisuuta. Hengellisiä kysymyksiä tulee käsitellä silloin, kun ne liittyvät asiakkaan todellisuuteen, eikä niistä saa tulla työntekijälle pako- tai pakotuskeinoja. Kärsimyksiä ei tule selittää pois ja tällä tavoin jättää kohtaamatta ihmisen hätää. Sielunhoitajan tehtävänä on olla kärsivän rinnalla jakamassa tämän kokemusta. Sielunhoidollisissa keskusteluissa tarvitaan herkkää vaistoa ja kykyä kuunnella. (Hakala 2002, 250–252.) Voidaan myös ajatella, että kyse on työntekijän hiljaisen tiedon hyödyntämisestä, vaikkei sitä osattaisikaan nimetä juuri hiljaiseksi tiedoksi.

Niemisen mukaan (2008) hiljaisella tiedolla tarkoitetaan tietoa, joka on hankittu aistimalla, tekemällä tai harjaantumalla. Näitä tekemisen tai harjaantumisen kautta opittuja sääntöjä tai ohjeita ei välttämättä osata selittää sanallisesti, koska koettua on joskus vaikea ilmaista täsmällisin sanoin (Nieminen 9.4.2008). Koivunen (1997, 78) määrittelee hiljaisen tiedon puolestaan sellaiseksi tiedoksi, johon sisältyy kaikki geneettinen, ruumiillinen, intuitiivinen, myyttinen, arkkityyppinen ja kokemusperäinen tieto, jota ihmisellä on, ja jota ei voida ilmaista verbalisin käsittein.

Diakoniatyön eräs haasteista onkin hiljaiseksi tiedoksi kutsuttu tiedon muoto. Miten diakoniatyössä voitaisiin hyödyntää työntekijöille kerääntynyttä hiljaista tietoa ja tehdä siten näkyväksi tehtävää työtä? Työtä tehdään omalla persoonalla ja usein työhön on vahva kutsumus, joka ohjaa työntekoa, vaikka sitä ei olisi ääneen sanoitettukaan.

Moilanen (2008) toteaa, että hiljaisen tiedon vaikeutena on sen abstrakti muoto, toiminta- ja tilannesidonnaisuus ja itsestäänselvyys. Se ei ole helposti nähtävissä eikä nimettävissä. Kun työntekijän ammattitaito ja osaaminen kehittyy, asiat muuttuvat automaatioksi, eikä niihin enää kiinnitetä huomiota. Hiljaista tietoa voidaan konkretisoida työyhteisössä esimerkiksi ryhmäprosessissa, keskuste-

lemalla, kuvaamalla asiaa ja nimeämällä ja ryhmittelemällä asiaa. Tällöin itsensänselvyydet pilkotaan pienempiin osiin ja jokin toimintatapa saa konkreettisen muodon ja selityksen. (Moilanen 2008, 239, 251.) Hiljainen tieto voi auttaa työntekijää tunnistamaan ihmisessä olevat voimavarat, jotka muuten jäisivät kenties huomaamatta. Ihmisen selviytyminen on kytköksissä siihen, kuinka hyvin voimavarat voidaan ottaa käyttöön ja olemassa olevat mahdollisuudet kääntää toiminnaksi (Hänninen 2005, 107). Kun työntekijät oppivat tunnistamaan oman ja työtovereiden hiljaisen tiedon ja osaamisen, he voivat käyttää näitä tietoja ja taitoja käyttäen asiakkaan hyväksi erilaisissa vuorovaikutustilanteissa.

Ihmisen kohtaaminen on aina vuorovaikutustilanne. Vain osa vuorovaikutuksesta on näkyvää, osa on näkymätöntä. Näkyviä elementtejä ovat esimerkiksi asiointi sosiaalitoimiston tai päihdehuollon työntekijän kanssa, näkymätöntä ovat valtasuhteet, normit, resurssit, työmenetelmät, asiakkaan ja työntekijän piilomotiivit, hyväksynät ja torjunnat. (Walls 2005, 25.) Kettusen tutkimuksen (2001) mukaan työntekijä, joka ei työtilanteissaan voi käyttää ammattitaitoaan ja osaamistaan, koki helposti epäonnistuvansa ja uupuvansa. Ammatillinen identiteetti oli luonnollisesti yhteydessä koulutukseen ja siinä olleisiin painopisteisiin. Tällöin kokemus työssä onnistumisesta liittyi usein sellaisiin työtilanteisiin, joissa ammatillisen koulutuksen painopisteenä olleet elementit toteutuivat. Jos koulutuksessa oli painotettu sielunhoidollista työnäkyä ja keskustelun avulla tapahtuvaa auttamista, koki työntekijä näiden elementtien liittyvän onnistuneeseen auttamiseen. (Kettunen 2001, 171.)

Ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen on olennainen osa asiakastyön etiikkaa, jota diakoniatyöntekijät pystyvät ainakin toistaiseksi toteuttamaan kasvavista asiakasmääristä ja omista sisäisistä kamppailuista huolimatta. Välimaa kirjoittaa, että kunnallinen aikuissosiaalityö on muuttumassa, ellei jo muuttunut byrokratiatyöksi. Tämä johtaa siihen, että sosiaalityön ammattietiikan mukainen asiakkaan tarpeet kokonaisvaltaisesti huomioonottava työ liukuu muualle, esimerkiksi juuri diakoniatyölle ja erilaisille projekteille. (Välimaa 2008, 189–191.)

Kokonaisvaltaisen kohtaamisen työorientaatiossa ihminen ymmärretään moniulotteiseksi olennoksi, jolla on erilaisia tarpeita. Ihmisestä voidaan puhua psyko-fyysis-sosiaalisena olentona. Nämä erilaiset ihmisenä olemisen puolet ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Psykkinen hyvinvointi vaikuttaa niin fyysiseen kuin sosiaaliseen hyvinvointiin. Samoin fyysinen paha olo ja sairaudet heijastuvat psyykeen. Ihmiselle jollakin tavalla ongelmalliset sosiaaliset tilanteet, kuten vaikeudet työssä, toimeentulossa tai ihmissuhteissa, aiheuttavat huolestuneisuutta ja turvattomuutta. Ihmisen moniulotteisuus haastaakin diakoniatyötä toimimaan joustavasti yksilön tarpeita kuunnellen. Kristillisessä ihmiskäsityksessä ihmisarvo on alkuperäistä ja luovuttamatonta. Diakoniassa tämä merkitsee, että kaikkia on autettava yhtäläisesti ketään unohtamatta. (Niemelä 2002, 87–102.)

4 KYSYMYKSEN ASETTELU JA METODOLOGISET RATKAISUT

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Diakoniaa voidaan tarkastella monesta eri tutkimuksellisesta lähtökohdasta, kuten työmuotojen, toimintaympäristön, asiakkaiden, työntekijöiden, järjestöjen tai esimerkiksi talouden näkökulmasta. Tutkija voi olla ollut kiinnostunut diakonian historiasta ja kehitysvaiheista tai diakonian teologiasta. Diakonista, seurakunnissa tehtävää päihdetyötä työmuotona on tutkittu vähän. Syynä tähän voi olla se, että diakoninen päihdetyö vaikuttaa sulautuvan osaksi niin sanottua yleistä diakoniaa eikä sitä välttämättä eritellä omaksi työmuodokseen. Kristillinen päihdetyö puolestaan on laaja käsite, joka sisältää myös järjestöjen tekemän päihdetyön, jolloin evankelis-luterilaisissa seurakunnissa tehty diakoninen päihdetyö on vain pieni osa kristillistä päihdetyötä.

Työssäni diakoniatyöntekijänä tapaan monenlaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Ulospäin asiakkaasta ei yleensä näy mihin asiaan hän hakee apua, tai onko hänellä vankilataustaa. Yleensä kyseessä on jonkinlainen akuutti kriisi tai toisaalta jo pitkittynyt vaikea tilanne, jota on jo yritetty ratkaista hakemalla apua monilta muilta tahoilta. Henkilökohtaisissa keskusteluissa selviää tarkemmin syy esimerkiksi asunnottomuuteen tai katkenneisiin työ- ja ihmissuhteisiin.

Opinnäytetyössäni kiinnostukseni kohde on se, miten diakoniatyöntekijät jäsentävät diakonisen päihdetyön ja osallisuuden ja miten se heidän arjen työssään ilmenee. Samalla tavoitteena on tämän kautta löytää yhteisiä kehittämislähtökohtia Espoon seurakunnissa tehtävälle diakoniselle päihdetyölle. Diakoniatyössä työntekijä joutuu usein miettimään mikä todella auttaa ja motivoi ihmistä päihdeettömään elämään. Taustalla voi olla myös huoli siitä, että omalla työllä, kuten taloudellisella avustamisella mahdollistetaan juomista (Hakala 2002, 258). Arjen työssä tärkeä kysymys on, miten todella tavoitetaan avuntarvitsijat, varsinkin kun esimerkiksi päihdeongelmaa salataan viimeiseen asti. Tutkimus an-

taa työntekijöille mahdollisuuden miettiä diakonista päihdetyötä ja sen tulevaisuuden haasteita osana diakoniatyötä.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1) Miten työntekijät jäsentävät diakonisen päihdetyön ja sen käytännöt?
 - 1) Miten työntekijät määrittelevät diakonisen päihdetyön, päihteiden väärinkäytön ja päihdeongelman?
 - 2) Mitä ovat diakonisen päihdetyön tämän hetkiset käytännöt?
- 2) Mitä osallisuus on diakoniatyöntekijöiden mielestä diakoniatyössä?
 - 1) Miten osallisuus työntekijän näkökulmasta toteutuu käytännön työssä?
 - 2) Mitä elementtejä työntekijöiden mielestä liittyy osallisuuteen?
- 3) Mitkä ovat diakonisen päihdetyön tulevaisuuden haasteet?

Tutkimus on ajankohtainen, sillä alkoholin suurkuluttajia on Espoossa laskettu olevan noin 10% väestöstä, mikä tarkoittaa noin 20 000 ihmistä (Päivätoimintakeskus Espoon Ankkurin toimintasuunnitelma 2005–2006). Myös vuonna 2004 tapahtunut alkoholiveron lasku alkaa näkyä nyt yhä vakavampina seuraamuksina ihmisten elämässä.

Kristillistä päihdetyötä ei ole paljon tutkittu evankelis-luterilaisten seurakuntien näkökulmasta, vaan näkökulma on ollut pääasiassa kuntoutuksellinen. Esimerkiksi Jorma Niemelän (1998) tutkimus käsittelee järjestöissä tehtävää terapeutista laitostuntoutusta ja päihdehoitoa. Niemelän väitöskirja *Usko, hoito ja toiminen* on tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta. Hän käyttää hoitoyhteisöjen terapeuttisesta laitostuntoutuksesta termiä kristillinen päihdehoito (Niemelä 1998, 36.) Vaikka kristillisen järjestön järjestämä laitostuntoutus ja mahdollinen asumispalveluyksikössä asiakkaana asuminen ovatkin kaukana seurakunnan avomuotoisesta, yleensä ennaltaehkäisevästä toiminnasta, on molemmissa yhteisöllisyydellä ja osallisuudella suuri merkitys.

Marjo Uusitalo (1997) on tehnyt Tampereen sosiaalipolitiikan laitokselle tutkielman Valtion sosiaalityön ja kirkon diakoniatyön rooli päihdetyössä. Uusitalo tulee tutkimuksessaan siihen johtopäätökseen, valtiollinen päihdetyö huolehtii kattavasti päihdetyön alueesta. Diakonia kannustaa yhteisvastuuseen ja huolenpito heikoimmista jäsenistä kuuluu kaikille. Diakoniatyö ei myöskään ole ensisijaisesti yhteiskunnan sosiaaliturvan täydentäjä.

Kirsi Helinin (2006) opinnäytetyö (YAMK) Diakoniatyö osana Keravan päihdepalveluverkostoa selvittää Keravan seurakunnan diakoniatyön asemaa keravalaisessa päihdepalveluverkostossa. Helinin tutkimuksen tuloksina todettiin, että Keravan seurakunnan diakoniatyötä arvostettiin ja se tunnettiin. Diakoniatyön tuntemus oli kuitenkin vain osittaista. Diakonialta ei odotettu hoidollista toimijuutta päihdetyön kentällä, vaan työn profiilin nostoa. Diakoniatyö haastettiin yhteistyöhön monella eri tasolla, yksilön kanssa työskentelystä laajempaan toimintaan. Asiakkaat toivoivat diakoniatyöntekijöiltä palveluohjausta päihdehoitopaikkoihin.

Kimmo Kajoksen (2008) opinnäytetyö (YAMK) Diakonia, hoitoketju ja yhteisöllinen tuki käsittelee Helsingin seurakuntien erityisdiakonian tekemän päihdetyön ja eri kuntoutuskotien muodostamaa hoitoketjua ja yhteisöllisyyden kokemista tässä hoitoketjussa. Kajoksen opinnäytetyön aineiston muodostavat päihdehoidossa olleille miehille tehdyt teemahaastattelut sekä työntekijöitten kehittämissä päivässä syntynyt materiaali. Kajoksen työstä selviää, että yhteisöllisyyttä koettiin eri tavoin hoitoketjun eri tasoilla. Esimerkiksi kuntoutuksen aikana kodinomaisuus, toverihenki ja vertaistuki olivat tärkeitä, mutta tukiasuntoon siirryttäessä yhteisöllisyys saattoi olla myös rasite.

Sari Nygårdin (2008) opinnäytetyö Puuttuva palanen – kristillinen päihdehoito päihdeasiakkaan näkökulmasta selvittää asiakkaan odotuksia kristillistä päihdehoitoa kohtaan sekä asiakkaan kokemuksia ja asenteita/ajatuksia kristillisyyttä kohtaan. Nygårdin tutkimusaineistona ovat kyselylomakkeet ja teemahaastattelut. Tutkimustuloksina Nygård kertoo suurella osalla asiakkaista olleen koke-

musta kristillisyydestä, mutta osalle kristilliset asiat olivat täysin uusia. Asiakkaat odottivat hoitojaksoon sisältyvän muun muassa hartauksia, sielunhoitoa ja rukousta.

4.2 Metodologiset lähestymistavat

Vilkka (2005) toteaa, että laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tarkastelun kohteena on merkitysten maailma, joka on ihmisten välinen ja sosiaalinen. Merkityksiä tutkittaessa voidaan tutkia kokemuksia tai käsityksiä. Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyllä tutkimuksella ei ole tavoitteena löytää yksiselitteistä totuutta tutkittavasta asiasta. Tulkintojen avulla näytetään ihmisen toiminnasta tai hänen tuottamistaan kulttuurituotteista jotain, mikä on välittömän havainnon tavoittamattomissa (Vilkka 2005, 97–98.)

Teemahaastattelu on laadullisen tutkimuksen metodi. Laadullinen tutkimuksen tiedonmuodostus pohjautuu yleensä hermeneuttiseen tai fenomenologiseen tietoteoriaan. Nykyisin puhutaan näiden kahden tietoteorian yhdistelmästä. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista kerätä aineistoa, joka mahdollistaa useat erilaiset näkökulmat ja tarkastelut (Alasuutari 1993, 84). Laadullisessa tutkimuksessa on lähtökohtana todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 152).

Hermeneutiikassa pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan ihmisen toimintaa, kulttuuria tai tekstiä ja selvittämään merkityksiä. Hermeneutiikan keskeisempiä käsitteitä on hermeneuttinen kehä, jolla halutaan kuvata, että lähemmäs totuutta päästään jatkuvasti eikä tiedonmuodostuksella ole mitään tiettyä alkupistettä. Koska alkupistettä ei ole, toimimme luontaisen ymmärryksemme varassa. Hermeneutiikassa tätä kutsutaan esiymmärrykseksi. Esiymmärryksen kautta tutkimus voikin tehdä jo tunnettua tiedetyksi, arjen ilmiöt ja merkitykset tulevat tutkimuksen kautta tiedostetuiksi ja tiedetyiksi. (Laine 2007, 32–33, 36.) Diakoniatyössä, kuten sosiaalialan työssä yleensä, on paljon sanoittamattomia, hyväksi todettuja toimintatapoja, jotka ovat syntyneet arjen kokemuksen perusteella. Toisaalta työkäytännöissä on saattanut jäädä elämään jo vanhentuneita rutiine-

ja, jotka lähinnä hidastavat työntekoa. Diakoniatyön tutkimus auttaa tiedostamaan näitä osa-alueita ja luomaan pohjaa työnkehittämiselle.

Fenomenologinen tutkimus tutkii ilmiöitä ja pyrkii löytämään niistä merkityksiä (Laine 2007, 41). Roto (i.a) määrittelee, että se on lähestymistapa, jonka tavoitteena on kerätä tietoja ihmisen elämäkokemuksesta ja tutkia sen perusrakenteita. Roton mukaan fenomenologiaan pohjautuva menetelmä on luonteeltaan induktiivinen, kuvaileva. (Roto i.a)

Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimuksen keskeisiin periaatteisiin ja tunnusmerkkeihin kuuluvat muun muassa avoimuus tutkimuskohteelle ja pyrkimys tavoittaa tutkimuskohde sellaisena kuin se itsessään on. Toisaalta tutkimuksen viitekehys ja ongelmat nousevat tutkijan elämäntilanteista, jolloin tutkijan subjektiivisuus tulee osaksi tutkimusta. Tutkijan uskomukset ja ennakkokäsitykset nostetaan esiin, jotta ne voidaan kriittisesti arvioida ja sitten joko hyväksyä tai hylätä. Tutkimuskohteena on kokemus ja elämysmaailma ja aineistoa tuotetaan siitä esimerkiksi kirjoittamalla ja haastattelemalla. Kaikki kokemukset ovat oikeutettuja tutkimuskohteita eikä kuvattujen kokemusten luotettavuutta epäillä. Tutkimuksen luotettavuus syntyy tutkijan ja tutkittavien kokemusten tai tutkimusaineiston dialogin laadusta. (Rouhiainen i.a.)

4.3 Aineiston keruu ja analyysi

Tutkimusta varten olen teemahaastatellut kahdeksaa diakoniatyöntekijää Espoon eri seurakunnista. Haastattelut ovat yksilöhaastatteluita. Seitsemän haastattelusta on nauhoitettu ja yhdestä tehty kirjalliset muistiinpanot haasteltavan toiveesta. Haastateltavat on osin valittu sillä perusteella, että heillä on toimenkuvaansa kirjattu päihdetyö. Kaikilla toimenkuvassa ei kuitenkaan tätä mainita, vaikka käytännössä päihdekysymykset ovatkin työssä lähes päivittäin läsnä. Puolet haastatelluista on Espoon seurakuntien diakonisen päihdetyön yhdyshenkilöitä. Haastattelut on tehty haastateltavien työpaikoilla, joko heidän omassa toimistossaan tai muussa seurakunnan tilassa. Haastattelut on tehty

ajanjaksolla helmikuu-toukokuu 2009. Haastattelut on litteroitu ajalla helmikuu-elokuu 2009. Litteroitua aineistoa kertyi noin 150 sivua 1,5 rivivälillä sekä tarvittavalla sivumarginaalilla. Haastattelut kestivät 1–1,5 h kerrallaan.

Alasuutari (1993) toteaa teemahaastatteluun perustuvista tutkimuksista, että yksilö ei vastaa ensimmäiseenkin kysymykseen yrittämättä saada jonkinlaista käsitystä siitä mihin kysymyksillä pyritään tai mitä tutkimus oikeastaan käsittelee. Myös tutkija on jo tehnyt valintoja tehdessään kysymyksiä ja ehkä alitajuisesti odottaa tietynsuuntaisia vastauksia. (Alasuutari 1993, 149.) Tämä on tietenkin haasteellista tutkijalle ja tutkimusaineiston tulkinnaalle ja analysoinnille. Myös tutkijan esiymmärrys ja omat uskomukset ja olettamukset täytyy tiedostaa ja osata tuoda esille, jotta ne eivät vaikuttaisi tiedostamattomasti aineiston tulkintaan ja aineistoon. (Moilanen & Räihä 2001, 48–50.) Koska itselläni on diakoniatyöntekijän koulutus, niin tutkin omaa työalaani ja laajemmassa mittakavassa määriteltynä myös omaa työyhteisöä. Tutkimuksen aikana on siten täytynyt yrittää irrottautua totutuista ajatuskuvista. Tutkimusta tehdessäni olen ollut virkavapaalla, ja siten irti arjen käytännön työstä. Oma hiljainen tieto ja kokemus diakoniatyöstä ovat silti olleet vaikuttamassa työskentelyyn.

Diakoniatyöntekijää sitoo vaitiolovelvollisuus. Puhuessaan työstään työntekijän täytyy miettiä, mitä asioita voi siitä kertoa ja kuinka yksityiskohtaisesti. Tämä vaikuttaa haastatteluaineistoon jonkin verran. Haastateltavien määrä on tässä tutkimuksessa myös pieni, joten tutkimustuloksia ei voi yleistää kattamaan koko Suomen diakonisen päihdetyön tilannetta. Haastateltavat suostuivat helposti haastateltaviksi, mikä saattoi johtua siitä, että olin haastattelijana tuttu. Joissakin haastattelutilanteissa tuttuus ja työtoveruus tuli esiin siinä, että haastateltava oletti haastattelijan olevan perillä diakoniatyön perustilanteesta virkavapaalla olosta huolimatta.

Haastattelut on analysoitu siten, että aineistoa on teemoiteltu pääosin teemahaastattelurungon, osin aineistosta selkeästi ilmitulleiden teemojen alle. Analyysin teossa on myös hyödynnetty sisällönanalyysimenetelmää. Teemoihin liittyvät analyysiyksiköt on kerätty haastattelumateriaalista erillisille papereille. Ana-

lyysiyksikkönä on toiminut asiakokonaisuus, joka on voinut olla yhden tai useamman lauseen mittainen. Aineistosta on löydettävissä seuraavat teemat: Diakonisen päihdetyön jäsentyminen, Arjen työkäytännöt, Työssä tapahtuneet muutokset, Työntekijän identiteetti, Tulevaisuuden haasteet sekä Osallisuus.

5 TYÖNTEKIJÖIDEN JÄSENYYKSET DIAKONISESTA PÄIHDETYÖSTÄ

5.1 Päihdetyön alan määrittäminen

Aineiston analyysia tehdessäni selvisi, että haastateltavat eivät erotelleet yleistä diakoniatyötä ja diakonista päihdetyötä tarkasti erilleen, ”koska päihdeasiakkaat ja päihteet ovat aina olleet osa diakoniatyötä.(M2)” Päihdetyöhön ajateltiin kuuluvan yhtälailla ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen kuin muuhunkin diakoniatyöhön ja kokonaisvaltaisuus teki diakonisesta päihdetyöstä erityistä verrattuna muihin päihdepalveluihin. Toisaalta kaiken yhteiskunnassa tehtävän päihdetyön saatettiin laajasti ajateltuna olevan diakoniaa, mutta kirkon päihdetyön piiriin ajateltiin kuuluvan niiden, jotka eivät olleet yhteiskunnan päihdehuollon piirissä.

(...) Tuota mä ajattelin, että päihdetyö on niin moniongelmaista problemaa ja tietysti aatellaan, että se on niin iso yhteiskunnallinen ongelma, että se on niinkun tottakai yhteiskunnan, sosiaali- ja terveydenhuollon ja kaiken tällaisen päävastuulla, mutta mikä osuus siin on diakoniatyöllä, koska jollain tavalla tuntuu, että kaikki päihdetyö on diakonista työtä. Mutta jos aatellaan ihan kirkon tekemää työtä, (...) niin aattelis siinäkin just ne ihmiset, jotka on kaikkien syrjäytyneimpiä, joille ei oo edes kykyä oikeestaan hakeutua edes päihdehuollon palveluun.(N5)

(...) Mä ajattelen sen niin, että mä en tee mitään erityistä diakonista päihdetyötä että mä voisin eritellä että tää nyt on päihdetyötä ja tää on asiakastyötä ja tää on vanhustyötä, vaan tota suurin osa mun työstä on asiakasvastaanotto ja jos sillä ihmisellä on päihdeongelma niin silloin mä koen, koska se tietty taval tulee siinä esille, ja silloin mä myös teen sitä päihdetyötä. (N1)

(...) paitsi että asiakkaalla on todettu päihdeongelma ja diakoninen päihdetyö on mun mielestä sitä, että siinä otetaan kokonaisvaltaisesti sen ihmisen myös niinkun muut, välttämättömästi ei keskitytä eikä ammatillisestikaan ole mahdollista keskittyä siihen päihdeongelmaan tiettyjen teorioiden perusteella, vaan se on osa sitä ihmisen elämää. (...) M2

(...) MM: Miten tuota, miten sä määrittelisit diakonisen päihdetyön?
M1: Kyllähän se on pitkälle heikossa asemassa olevien ihmisten, ihmisten, heitä auttaa ja tukea jaloilleen. MM: Eroaako se tavalli-

sesta diakoniatyöstä? M1: En mä siinä näe oikeastaan, se on osa, kirkko on huolehtimaan heikoista, köyhistä. (...)

Haastateltavat määrittivät päihdeongelmaiseksi ihmisen, joka ei enää hallinnut päihteidenkäyttöään, ja oli haastateltavien mukaan päihteen vietävissä. Päihdeongelman täytyi olla myös akuutti, sillä pitkään raittiina olleita ei enää määritelty sanalla päihdeongelmainen. Toisaalta tiedettiin hyvin, että toipumisprosessi on pitkä ja päihteet ovat toipuvan puheissa ja ajatuksissa pitkään, vaikka itse käyttöä ei enää ollutkaan.

(...) Silloin se on sen aineen väärinkäyttäjä, silloin se rooli muuttuu, mä en käytä, vaan se aine käyttää mua. Niin silloin se käyttäjän roolin vaihtuminen objektista subjektiksi on mun mielestä yksi tapa kuvata sitä, milloin on riippuvainen väärinkäyttäjä. (N2)

(...) Joo, sillonko se on pääasia, elikä että jos sitä päivittäin tarvii sitä kaljaa juoda, niin kyllä se on ongelma silloin.. Että koska se muuttaa sitä päivän kulkua, ei jakseta tehdä mitään, et sä oo työkykyinen vaik sä saisit töitä, vaikea sopeutua enää sit johonkin työelämään, säännölliseen rytmiin.(...) Ja sitte kun mulla on se yks asiakas joka on ollut vaan sen puoltoistavuotta (raittiina) ja siin on ollut se yks repsahdus, niin tota miten paljon se puhuu kuitenkin, ei siitä omasta (juomisesta), mutta kun että kuinka sillä on yks ystävä joka juo. Ja tota sitte sen kauheudesta kun se juo, mut aina siitä pitää jotakin puhua. (N1)

Haastateltavat liittivät päihdeongelman ja mielenterveysongelman yhteen, suuressa osalla asiakkaista oli kaksoisdiagnoosi ja ehkä muitakin elämän vaikeuksia kuten taloudelliset ongelmat. Mielenterveyden ongelmat olivat lisääntyneet diakoniatyön arjessa. Tämän myötä myös sekakäyttäjiä kohdattiin useammin, sillä asiakkaalla saattoi olla vahva riippuvuus rauhoittaviin lääkkeisiin.

(...) Mut sitte kun mennään tähän vanhempaan polveen, niin siel on selkeesti sekakäyttö, että on selkeesti huume-ja alkoholitaustaa ja on jo pitkään eläneet siinä. Et niinku sekakäyttö. Ja sit saattaa olla myös, et siin on viel mielenterveysongelma tullut ensin ja sitten päihteet ja huumeet vai toisinpäin. (M2)

(...) Varmaan on keskimäärin semmonen nelikymppinen, yksinasuva mieshenkilö, jolla on sitten tota yleensä mielenterveysongelma ollut, tai sitten se on tullut. Kuinka päin se aina käy, että ensin päihdeongelma ja sitten mielenterveysongelma tai mielenterveysongelma ja sitä hoidetaan lääkkeillä ja päihteillä. Viinalla esimerkiksi. Että tammönen tyypillinen asiakas on sekakäyttäjät tänä päivänä. (...) (M1)

(...) Että sanotaan niinpäin, että yhtälailla mielenterveysongelma ja päihdeongelma, mutta niinpäin, että kuinka paljon päihdeongelmaisia ihmisiä, joilla piilossa mielenterveysprobleema, vaikka masennus. Kumpi on ensin muna vai kana? Ne on isoja ongelmia kyllä. (N5)

Haastateltavat olivat myös oman työnsä kautta todenneet, että useimmiten päihdeongelman kanssa kamppaileva oli noin 40–50 -vuotias mies, joka oli ehkä menettänyt työnsä ja perheensä ensin ja ratkennut juomaan näiden mementysten seurauksena. Asiakkaalla saattoi silti myös olla vielä jonkun verran tukiverkkoa jäljellä. Nuoremmat päihteidenkäyttäjät, esimerkiksi narkomaanit, olivat diakoniatyön asiakaskunnassa haastateltavien tuntuman mukaan vielä vähemmistönä, vaikka heidänkin määränsä näytti kasvaneen. Harva kuitenkin löysi tiensä diakoniavastaanotolle. Onkin mahdollista, että nuoremmat päihteidenkäyttäjät kohdataan esimerkiksi seurakunnan erityisnuorisotyössä, mutta jos näin ei ole, on diakoniassakin syytä miettiä, miten nuoret päihteidenkäyttäjät tavoitetaan.

N1: Keski-ikä on ihan selkeesti, 35:stä 60–65-vuotta.

MM: Onko se alkoholi pääpäihde?

N1: On. Hirveen vähän, tai itse asiassa mä en tiedä kuin yhden, jonka mä tiedän, joka käyttää aineita. Ja sitte tota sekakäyttäjii, mutta niitäkin on vähän, mutta kyllä ne on niitä peruskaljankittaajia. (...) (N1)

(...) No ehkä nuoret, koska niinku nuorilla on sitä huumeiden käyttöä, niin ne ei välttämättä sitten ole vielä mun asiakkaitani, se on melkein taipunut siihen alkoholin käyttöön se asiakkuus, joka on tuossa neljänkymppin yli menevien kohdalla. Sitä nuoremmissa on sitten kyllä sitten tätä narkkareita. Mutta luulen, että se narkkaripolvi kasvaa tullakseen ulos jotenkin. Sitä voi niin hirveen pitkää pitää piilossa ennen kuin se tulee näkyviin. (...) (N2)

(...) Mutta ihan niinkun mutu-tuntumalla, niin useimmiten mieshenkilö, jolla on ehkä ensin mennyt työ tai avioero, jompikumpi on ollut ensin ja sitten mennyt toinenkin ja sitten menee asunto ja sillä lailla elämä on monelta kantilta huonossa jamassa. Niin aika usein se on työiässä, 40-50-vuotias mieshenkilö. Siis tää on aivan tämmönen vaan.. jonkunlainen heitto. (...) (N3)

(...) Mutta tän päivän alkoholisti on sellainen, jolla voi olla vielä jotain sitä infrastruktuurista pystyssä, niinkun siitä omasta tukiverkosta vielä tallella. Ja tällaisten ihmisten kanssa mä teen töitä. (...) (N4)

Päihdeongelman koettiin myös yksityistyneen ja siihen oli vaikeampi puuttua. Usein päihdeongelmaan tarttui joku muu virallinen taho aiemmin kuin diakonia-työntekijä, esimerkiksi isännöitsijä tai poliisi. Asumisongelmien ja häättöuhan ilmetessä saatettiin yhteyttä ottaa diakoniatyöntekijään, kun etsittiin uutta asuntoa.

N4: (...) Toki on niinkun kaikenlaisia kämppiä nähnyt, mutta se on aika paljon harvinaisempaa. Yleensä siihen puuttuu joku muu.

MM: Kuka se muu on?

N4: Naapurit, isännöitsijä.

MM: Ne on ensimmäisenä.

N4: Meille nää tulee siinä vaiheessa kun on häättö. Valitettavan myöhään yleensä me saadaan ne kontaktit. (...) No ainakin meillä täällä tuntuu, että päihdeongelmat on enemmän yksityistynyt, tai semmosia, että on näitä yksinjuovia paljon enemmän. (...)

(...) Esimerkiksi se, että jos ihminen yksinäisyyteensä käyttää aineita, lähinnä juo, niin haasteellista on jotenkin päästä sen ihmisen yksinäisyyden äärelle, varsinkin jos se yksinäisyys on rakennettu niinkun semmosten muurien taakse, jotka mahdollistaa sen aineen käyttämisen siellä. Esimerkiksi tämmöset hienostokodit, missä käytetään ja alkoholisoitetaan ja j on monenlaista riippuvuutta, niin sen luokse pääseminen on haaste. (N2)

5.2 Päihdetyön sisällön määrittäminen

Haastateltavat pohtivat työn laatua ja sisältöä. Työntekijä oli käytännön työssä tekemisissä hyvin arkisten ilmiöiden kanssa. Hänen täytyi osata puhua asiakas-tilanteessa asiakkaan kieltä ja työkokouksissa strategioiden ja toimintasuunnitelmien kieltä. Strategioiden kieli ja sisältö eivät tuntuneet läheiseltä tai omalta. Esimerkiksi Espoon seurakuntien päihdestrategia vaikutti jääneen vieraaksi.

(...) Enkä tiedä miten se toimii, ehkä on jäänyt asiakirjana muiden joukkoon, mutta toivottavasti se päivitetään tässä sitten. Mutten tiedä miten se voi. Että sehän on aika yleisluontoinen, siellähän painotetaan ehkäsevään työhön ja sitten koulutuksiin. Työntekijöiden koulutuksiin. (M2)

(...) Mä en oo siihen kunnolla perehtynyt...en mä osaa nyt, se tarvis olla olla tässä mun edessä, että osaisin peilata sitä niinkun mitä kaikkee siinä sanotaan. Kyllä mä silloin, kun se oli ihan uusi, sitä silmäilin tai jonkun verran. Mutta en ole niin aktiivisesti päihdetyötä tehnyt, että olisin sitä käyttänyt kovin aktiivisesti.(...) (N3)

(...) Mun täytyy sanoa, että mä en tiedä. Mä en muista mitkä oli ne tavoitteet. (...) Mutta varmaan se strategia, kaikki ne tavallaan ne suunnitelmat mitä siinä oli, tai haasteet tai näin, ne oli mulle mun omasta työstä jo ennestään tuttuja asioita. Mutta semmone yhteistyö, mitä mä oli näkevinäni siinä strategiassa, eri seurakuntien kanssa, niin ei siinä mun mielestä hirveesti ole mitään kehitystä tapahtunut. (...) Mutta että se muu työ, kyllähän se niinkun mun mielestä, se yhteistyö on ohutta yläpilveä, että jos ois niinkun seurakunnan yhteinen päihdetyö olemassa, niin kyllähän se olisi ihan erilainen ote koko siihen asiaan. (...) (N2)

Joihinkin työn sisältöihin suhtauduttiin kriittisesti, koska niitä ei oltu jäsennelty eikä abstrakteja yläkäsitteitä oltu muutettu konkreettisiksi toimintamalleiksi tai tavoitteiksi. Esimerkkinä mainittiin seurakunnissa usein käytetty sanapari ”Rakkauden yhteisö”

(...) Niin. Mitä se tarkoittaa. Ne on vaan semmosia yläkäsitteitä. Seurakunta on ”rakkauden yhteisö”. Niin. Selvä. Mitä se tarkoittaa, mitä me tehdään, että siitä muodostuisi sellainen vai onko se ihan automaattisesti. (N4)

Diakoniseen päihdetyöhön kaivattiin myös lisää konkreettisuutta ja yhteisiä tavoitteita ja työn suunnittelua esimerkiksi jonkin projektin muodossa. Yhteistyön lisäämisen ja kehittämisen vaikeudeksi koettiin se, että seurakuntayhtymässä päihdetyöllä ei ollut enää yhteistä päihdetyöhön keskittynyttä koordinaattoria, joka olisi organisoinut ja linjannut työtä. Vertailua tehtiin myös muiden suurten kaupunkien tekemän diakonisen päihdetyön välillä.

(...) Konkretiaa. Nimenomaan. Ettei ne jäis vaan semmosiksi maailmoja syleileviksi kauniiksi ajatuksiksi, vaan, että tuotais jotenkin alas konkreettisiksi asioiksi ja siitä toiminnaksi. (N4)

(...) Se (päihdetyön koordinaattori) varmaan tois sellasta pitkäjänteisyyttä jotenkin ja käytäntöjen yhtenäistymistä. Semmonen tietty lisäresurssi silloin tällöin johonkin ja, joka vois käynnistää jotakin uutta tai syventää tai jotain. (...) (N3)

(...) Isoissa kaupungeissa Vantaalla, Helsingissä ja Tampereella ja joka puolella on niinkun selkee päihdetyön diakonia olemassa työsarkanaan. Siellä tehdään sitä työtä jotenkin eri lailla. (...) (N2)

Haastateltavat kiinnittivät huomiota siihen, että diakonisen päihdetyön sisältö tuntui muuttuneen paljon. Työn painopiste oli siirtymässä etsivästä työstä kohti ennaltaehkäisevää ja perhetyötä.

(...) Ehkä haetaan niinkun meidän seurakunnassa semmosta kokonaisvaltaisempaa näkemystä tästä päihdetyöstä, että jos se ennen vanhaan oli jotenkin semmosta pulssarityötä ja vankien keskuudessakin sitä, niitä keskusteluja käytiin päihteidenkäytöstä. Niin tällä hetkellä haetaan ehkä enemmän semmosta perheiden tukemista ja naisryhmiä... (...) (N2)

MM: Mikä susta olisi tällä hetkellä tärkeää diakonisessa päihdetyössä?

N3: Siis varmaan niinkun tavoittaa perheitä ja nuoria ja jotenkin tarjota heille muuta elämänmahdollisuutta ja –muotoa, kun mitä he, siis olla ihmisenä ja huolenpitäjänä ja kuulijana ja vaikka missä roolissa heille. (...)

Työpaikan vaihdokset avasivat uudenlaisia vaihtoehtoja tehdä diakoniatyötä. Työntekijä oli ”hiffannut” diakoniatyön mahdollisuudet vaihdettuaan työpaikkaa kaupunkirajojen yli. (N6, haastattelijan muistiinpanot). Esimiehen vaihtumisella oletettiin olevan vaikutuksia työn määrittelyyn.

(...) Että tota, diakoniatyö on siinä mielessä varmasti, no en tiedä, meil vaihtuu kirkkoherra, uus alottaa.. mutta tähän asti diakoniatyö on itse saanut määritellä työnsä. (N1)

Byrokratian todettiin lisääntyneen, sekä kaikenlaisen ”hyrränpyörittelyn” määrän kasvaneen. Tämä vei aikaa henkilökohtaisesta asiakastyöstä. Toisaalta oli opittu näkemään esimerkiksi leirien ja ryhmien sisällön suunnittelutyö työnä, joka oli tärkeä osa työn onnistumista.

(...) Tai helposti jää niinkun syrjään siinä, kun on niin paljon kaikkea tätä tekemistä, joka pitää tehdä. Kun pitää saada nämä suunnitelmat ja raportit ja tilastot ja kaikenmaailman hyrränpyörittelyt tehtyä. Niin sitte tavallaan se ydin, se ihmisen kohtaaminen ja eläminen tässä ja nyt jää helposti sitten ihan toisarvoiseksi jutuksi. (N4)

(...) Niin. Koko työ on byrokratisoitunut, näistä helpottavista elementeistä on niinkun tullut taakka, tietokoneitten ääressä istutaan, onhan siellä paljon asioita mitkä helpottaa, mutta kaiken kaikkiaan se tuntuma on semmone, että koneen ääressä. (...) (N2)

(...) Ei, ei mulla tule oikeestaan, kuin että koko ajan joutuu johonkin uuteen juttuun tutustumaan, niinkun nyt uuteen diakoniaohjelmaan (atk-ohjelma) Että näitä tulee säännöllisesti, aina tulee jotain. Työ

muuttuu tai työvälineet muuttuu, että se on niinkun semmone jatkuva.(M1)

(...) että silloin alkuun se hyvin paljon oli enemmän henkilökohtaista asiakastyötä, kotikäyntejä ja vastaanottotyötä. Ja jossain vaiheessa mä muistan että koin että en mä ollut tehnyt mitään, jos mä en ollut tehnyt sen tyyppistä työtä. Mutta sitten se on jotenkin hävinnyt, että en mä enää koe, että mä en mitään ole tehnyt, vaikka mä olen istunut koko päivän koneen ääressä suunnittelemassa toimistossa ja valmistellut jotakin leirii, retkee, ryhmää. Että se on alkanut tuntua yhtäläillä tärkeältä työltä. (N3)

5.3 Haastateltavien näkemykset diakonisen päihdetyön tavoitteista

Työn tavoitteena oli haastateltavilla asiakkaan kokonaisvaltainen kohtaaminen. Kaikki haastateltavat korostivat sitä, että ihminen tulisi kohdata kokonaisvaltaisesti, hänen tarpeistaan käsin. Haastateltavat painottivat sen tärkeyttä, että ihmistä oikeasti kuullaan ja selvitetään mitä hän tarvitsee ja haluaa. Tämä saattoi aiheuttaa työntekijälle ristiriitaisen olon, jos asiakkaalla oli kokonaan toisenlainen ratkaisu tilanteeseensa kuin työntekijällä tai jos asiakas ei ollut vielä päässyt prosessissaan eteenpäin ja työntekijä oli jo mielessään kehittänyt ratkaisun.

(...) että ihan oikeasti kuulla mitä hän sanoo, kenties siellä rivien välissäkin. Se on varmaan se, koska hirveen helposti laukee päälle semmonen touhukas täti, ja rupee niinkun hoitamaan tän ihmisen asioita. Ja tekee semmostakin mitä se ihminen ei odota, hänen puolestaan. (N4)

(...) Lähtien siitä mikä on sen ihmisen oma tarve ja hahmotus mikä tilanne on, mitä apua hän haluaa. (...) Se vastaus voi joskus olla aivan eri kuin mitä itse olisi tarjoamassa. Ainakin jossain elämänvaiheessa, jossakin työhistorian vaiheessa jotenkin se oli vähän vaikea pysyä siinä. Nykyään mä en ole huomannut sitä niin, ehkä mä en aseta niitä tavoitteita niin valmiiksi, jolloin on helpompi ottaa siitä, mitä asianomainen henkilö sen ite haluaa tai näkee tai toivoo. (N3)

(...) Mutta musta tuntuu, että seurakunnan tapa tehdä tätä päihdetyötä on jotenkin niinkun varmaan ainutlaatuista. Ja se että me nähdään se ihminen muunakin kuin päihteidenkäyttäjänä. Tavaltaan siitä lähtee liikkeelle ja tukee sitä. (...) (M2)

Työn tavoitteena oli tuoda toivoa päihdekuntoutujille ja heidän omaisilleen. Toivon ja motivaation ylläpitämistä pidettiin myös haasteellisena, sillä niin itse

päihdekuntoutuja kuin heidän läheisensä olivat ehkä joutuneet pettymään monta kertaa. Toivon ylläpitämisen lisäksi tavoitteena oli pitää oma tietotaito ajan-
tasalla, jotta asiakasta pystyi auttamaan parhaalla mahdollisella tavalla.

(...) Monta kertaahan taustalla on paitsi toivonsa myös itsekunnio-
tuksensa menettänyt ihminen. Ja mun tulis kyetä kunnioittamaan
häntä hänen itsensäkin puolesta. Että mä en tavallaan lähde siihen
mukaan, kun jotenkin ihmiset suhtautuu itseensä silleen halveksien.
(N4)

(...) No tavoitteethan muuttuu aika pitkälle, että ei voi semmosii.
Jos nyt ajatellaan, vaikka päihdetyötä, se on mun tavoite, että mä
voin aina tehdä sitä työtä mahdollisimman hyvin. Eli jos tulee päih-
detyön asiakas, niin mulla olisi tietoo ja taitoo erilaisista verkostois-
ta, joita mä voin kertoa ja tukee mahdollisesti ihmistä hakeen palve-
luja ja tukee mahdollisesti muussa elämässä. Ja sitten. Niin, ehkä
se on toivon antaminen se mikä tässä työssä. (M2)

(...) Ja se toinen näkökulma on tehdä pitkäjänteisempää työtä ja ol-
la niinku ihmisten rinnalla pitempään ja luoda sellaista toivoa ja an-
taa tilaa asioiden hahmottamiselle ja itsetuntemuksen ja hengelli-
sen elämän kasvulle(...) (N3)

Yksi haastateltavista kuvasi, että työn tavoite voi olla omaisten rauhoittelu ja sitä
kautta ajan antaminen toipuvalle.

(...)Ja varsinkin omaiset odottaa, että se mun juoppo mies, että kun
se menee sinne hoitopaikkaan, että se on sen jälkeen raitis. (...)
Mutta tota mä ajattelen, että yks tämmönen työn tavoite vois olla
myöskin se, että antaa, rauhoittaa niinku ihmisiä siinä, esimerkiksi
omaisia, että raitistuminen on kuitenkin, se on semmosta pitkän
tähtäyksen työskentelyä, missä niinkun ei kukaan ihminen, kun jos-
tain asiasta on tullut, mistä on tullut piintynyt elämäntapa tai elä-
mänmuoto, niin se ei ole helppoa välttämättä. Se on usein aikaa
vievää ja monenlaisia prosesseja täytyy viedä läpi siinä. (N2)

Ryhmäprosessien ja erilaisten leirien ja retkien tavoitteena oli luoda yhteisölli-
syyttä ja mahdollistaa sosiaalisia kontakteja sekä tarjota vertaistukea. Tavoit-
teena oli tulla tutuksi ja madaltaa kynnystä hakeutua seurakunnan yhteyteen.
Leirien ja retkien eräs tarkoitus oli mahdollistaa päihtetön ja mielekäs ympäris-
tö, jossa voi olla edes muutaman päivän selvin päin, jos se ei arjessa ollut kai-
kille mahdollista.

(...)Semmosten ihmisten kohdalle voi tarjota myöskin semmosia
asioita, jotka voi antaa niitä selviä päiviä tai viikkoja.(...)Niin sitten
ihan retkiä, leirejä, tän tyyppisiä asioita. (N2)

Pohdintaa herätti, kuinka paljon päihdeongelmaa tai päihdetyötä tuli painottaa, sillä työn tavoitteena oli tuki tavalliseen elämään. Päihdeleirejä pidettiin tarpeellisenä, vaikka työntekijä saattoikin miettiä, mahdollistiko leiri niin sanotun kuivajuomisen, jossa päihteestä puhuttiin jatkuvasti.

(...) Niin kyl se on hirveen paljon sitä kuivajuomista ja semmosta (päihdeleirillä). Että se kaikki kuitenkin jollain tavalla liikkuu sen päihteen ympärillä ja pyöritetään sitä eri näkökulmista. (...) Mutta sitku sä oot diakonialeirillä (...)sä juttelet semmosta, tiedätsä, jotain arkista. Semmosta tavallista, ja ehkä siin tulee se lepo päihteestä ja sitte myös se vahvistaa sitä päihteettömyyttä. (N1)

Pitkän aikavälin tavoitteiden suunnittelu saatettiin kokea hankalaksi ja turhauttavaksikin, sillä toimintaympäristön muutokset tapahtuivat nopeasti.

(...) Mutta jotenkin yhä enemmän käytetään aikaa tekemällä suunnitelmia ajasta, josta me kukaan ei tiedetä mitään. (N4)

5.4 Arjen työkäytännöt ja yhteistyö

Arjen työkäytännöt liittyivät usein yhteisöllisyyden ja osallisuuden luomiseen ja ylläpitämiseen ryhmä- ja yksilötyössä. Työntekijät jakoivat työkäytännöt konkreettisiin asiakkaiden kanssa tehtäviin työmuotoihin kuten diakoniaruokailuihin, leireihin, retkiin, erilaisiin ryhmäprosesseihin sekä henkilökohtaisiin keskusteluihin ihmisen elämäntilanteesta. Näiden lisäksi työntekijöillä oli omia henkilökohtaiseen työskentelytapaan liittyviä käytäntöjä, kuten muun muassa akuuttiaikojen pitäminen kalenterissa, ajanvarauspäivystykseen siirtyminen, työtehtävien priorisointi ja jakaminen sekä omasta jaksamisesta ja hengellisestä elämästä huolehtiminen.

Keskusteluissa käytettyjä työtapoja erityisesti päihdekysymyksien kohdalla oli puheeksi ottaminen ja motivointi sekä motivaation ylläpitäminen.

(...) Siinä se onkin, että se (päihdeongelmat) näkyy paljon vähemmän tällä hetkellä. Toki se on aina esillä, aina mielessä, semmonen mahdollisuus ja aina yritän, aina otan sen puheeksi, että miten päihdeasioitten kanssa on. Että se on tavallaan keskustelutasolla paljon enemmän ja hoitoonohjaustasolla paljon enemmän ja ehkä vähemmän konkreettista se työ helposti. (...) (N4)

(...) Että jotenkin se muistaminen, että auttamalla sitä ihmistä kokonaisvaltaisesti, tulee myös se päihdeongelma autetuksi. Että niitä ei voi sillain jotenkin erottaa. Mutta kyllä mä aina sanon, että oot sä käynyt AA:ssa ja tota ootsä miettinyt sun päihdepuolta ja pitäskö sitä vähentää... (...) (N1)

Joskus jo pitempään raittiina olleen kanssa juteltiin kaikesta muusta. Työntekijöillä oli monia tapoja toimia ja henkilökohtaisissa keskusteluissa pyrkimyksenä oli lähteä työskentelemään asiakkaan kysymyksistä käsin.

(...) Kun sit taas se, joka on ollut jo pitkään, niin hirveen harvoin me sen kaa puhutaan mitään alkoholista. Ehkä sit jotain, että onks käynyt mielessä, siis jos on käynyt, mut se on joku yksittäinen kysymys tai asia. (...) Niin me puhutaan enemmänki siitä arjesta ja siitä duunista ja jotenkin siitä tämmösestä yleisestä jaksamisesta. (N1)

Diakoninen päihdetyö saattoi pitää sisällään tukea tavalliseen elämään, asiakkaan pettymysten käsittelyä, taloudellista avustamista, tai ryhmiin ja leireille mukaan kannustamista. Taloudellisen avun antaminen päihdeongelmaiselle herätti ristiriitaisia tunteita. Tukea kuitenkin annettiin silloin tällöin. Työhön liittyi myös työntekijän oman turhautumisen käsittelyä. Yksi haastateltavista mainitsi työohjauksen keinona purkaa ja jäsentää vaikeita työtilanteita.

(...) Tai sitten se arki on sitä, että turhaudun jonkun kaverin kanssa, joka on käynyt monta vuotta mun luonani ja aina se niinkun roikkuu se tilanne samanlaisena. Ja koen huonoa omaatuntoa, sittenkin mä moralisoin ja suutun ja enkä anna ruokalappua ja seuraavalla kerralla taas annan katumapäälle tullessani. Tällaista huonoa moraalialueidustan tässä monta kertaa. (...) (N2)

(...) No on se sillä tavalla muuttunut, että sillon 2000-luvun alussa, niin paljon oli semmosii, kun meilläkin oli päivystys, (...) niin oli semmosii satunnaisii kulkijoita, jotka tuli pyytää sen 25 markkaa, että sai sitte ostettua ruokaa, tai sillä osto-osotuksella ruokaa ja pysty ostaa kaljaa. Että semmosta tavallaan hyväksikäyttöä (nykysin) ei oo, että kyl niil on sitte joku perusta, että mä kirjoitan, elikä että on ollut jotakin erityistä menoa. (...) (N1)

(...) On jotain sellasta, että kun pitkään ihmisillä jatkuu nää samat ongelmat. Tuntuu, että sitä valoa ei löydy mihinkään. Ja joutuu niinku vuosikaudet seuraan minkälaista rimpuilua se ihmisillä on. Se ei ole ihan helppoa. (...) (M1)

Toisaalta mitä enemmän ja paremmin asiakkaan tunsu muistakin yhteyksistä, esimerkiksi leireiltä, oli keskusteluapu tukimuotona ensisijainen ja asiakas tuli nimenomaan puhumaan asioistaan ja elämästään.

(...) Ja se oli aika merkittävä muutos, mistä mä olen todella iloinen, että sain aikaseksi ponnistaa sen ensimmäisen (päihde)leirin. Koska se muutti niitä, tää ihmissuhde on erilainen (...)Mä en oo kuka tahansa, jolta pummataan rahaa. Vaan ihminen, jonka kanssa voi keskustella. (...) (N3)

Kalenterissa saatettiin pitää muutamia akuuttiaikoja kriisitilanteiden varalle, mikä mahdollisti nopean reagoinnin tarvittaessa.

(...) Sitä varten meillä pitää aina olla kuminkin jokaisen työntekijän kalenterissa tilaa, että voi näitä ihmisiä auttaa. Ettei voi suunnitella vuotta niin täyteen, vasta seuraava asiakasaika on vuonna 2010. (...) Ja se tässä työssä on haasteellisinta, että siinä pitää vähän niinku elää etukäteen, sillain että muistaa jättää pelivaraa ja muistaa minkä takia me ollaan täällä töissä. Ettei sitten kaikkee muuta ja sitte kun asiakas ottaa yhteyttä, niin sitte ei ookaan aikaa, kun on kaikkee muuta. Täytyy priorisoida. (M2)

Avustuksia myönnettäessä oli otettu käyttöön oman seurakunnan yhteiset avustuskriteerit, mikä auttoi pysymään budjetissa ja helpotti avustuspäätösten tekoa.

(...) Me ollaan tänä talvena tehty, ollaan sovittu semmonen tavallaan kaava miten toimitaan. (...) Musta se on selkeä, se niinko auttaa siihen rajaamiseen tää. Että meillä on nää omat tai tehty tämän omien sopimus, mitä pyritään noudattamaan. (...) (M1)

Arjen työkäytännönä oli yhteistyö seurakuntien muiden työntekijöiden sekä kunnan ja järjestöpohjaisten palveluiden kanssa. Tutuksi tuleminen auttoi yhteistyöverkostojen luomisessa sekä omassa työyhteisössä että sen ulkopuolella. Yhteistyötä tehtiin kaupungin työntekijöiden kanssa ja sitä arvostettiin. Leireillä saattoi olla mukana työntekijöitä kaupungin tai järjestöjen päihdepalveluista.

(...) Meillä oli viime syksynä tosi hieno (päihde)leiri (...) Siellä oli sitten mukana kaupungin, eri näitten päihdelaitosten, tahojen työntekijöitä. (...) Mutta se oli tosi hieno leiri, että tavallaan se työntekijöiden sitoutuneisuus ja innostuneisuus, niinku mietti miten toimitaan. (...) (N2)

Toisaalta haastateltavat kertoivat kaupungin palvelurakenteiden muutoksista ja organisaation uudistuksista, joilla pyrittiin vastaamaan asiakaskunnan tarpeisiin. Muutokset ja uudistaminen aiheuttivat sen, ettei diakoniatyöntekijöillä välttämät-

tä ollut ajankohtaista tietoa päihde -tai mielenterveyspalveluiden senhetkisestä tilanteesta. Työn onnistumisen ja tavoitteiden saavuttamisen kannalta pidettiin tärkeänä, että omat tiedot ja taidot olisivat ajan tasalla ja ainakin tiedettäisiin mistä uusimman tiedon esimerkiksi hoitopaikoista saa.

(...) Diakoniatyöntekijä on siinä suhteessa niin eri, kun meille ei oo siinä suhteessa rajaa, kun kaikki elämänongelmat kuuluu meille. Ja aika usein kokee, etten mä osaa ohjata tästä eteenpäin niille sektoreille, en mä pysy kärryillä mikä on tän hetken hoitosysteemi ja enkä edes enää yritä pysyä. Että mä yritän sitten asiakkaan kanssa yhdessä netistä etsiä ja tilanteen tullen soittaa juuri siihen tapaukseen sitä vastausta, koska en mä voi pitää kaikkia mielessä koko aika. (...) (N3)

Diakoniatyöntekijä toimi seurakunnan edustajana erilaisissa päihdetyöhön liittyvissä neuvottelu- ja työryhmissä. Monipuolisen yhteistyön tarkoituksena oli lisätä tietoisuutta diakonisesta päihdetyöstä seurakunnan ulkopuolella ja madaltaa kynnystä ottaa yhteyttä diakoniatyöntekijään. Yhteistyö saattoi synnyttää uusia työtapoja ja parhaimmillaan sillä oli virkistävä vaikutus työhön.

Kokonaisuudessaan yhteistyötä pidettiin tärkeänä ja sen laatuun ja määrään kiinnitettiin huomiota. Yhteistyön tuli olla laadukasta ja sen tuli syntyä tarpeesta, koska hyvän yhteistyön katsottiin vaativan aikaa ja resursseja.

(...) Aina sitä pitäis olla enemmän. Mutta sen pitäis olla sellasta laadukasta yhteistyötä, sillain että se syntyy jostain tarpeesta. Että se vie kuitenkin, hyvä yhteistyö se vaatii, se vaatii, että siihen satsaa. (...) (M2)

Työntekijöille, vapaaehtoisille ja muille ryhmille järjestettävän koulutuksen ja päihdekasvatuksen kautta haluttiin luoda vastakulttuuria yhteiskunnassa koetulle liialle alkoholimyönteisyydelle. Yhteistyön ja koulutuksen kautta haluttiin muokata yleistä asennetta päihdeongelmaisia kohtaan niin omassa työyhteisössä kuin laajemmalti yhteiskunnassa.

6 OSALLISUUS DIAKONISEN PÄIHDETYÖN NÄKÖKULMASTA

6.1 Osallisuuden määrittely

Sanana osallisuus ja osattomuus tuntuivat haastatelluille olevan etäisiä eikä niitä välttämättä käytetty arjen työssä. Käsitteet liitettiin lähinnä opiskeluun ja sosiaalisen teoriaan, vaikka työkäytännöt olivatkin usein yhteisöllisiä ja mahdollistivat osallisuutta. Jokainen haastateltava kuitenkin lähti pohtimaan ja jäsentämään sanojen merkitystä ja tunnusmerkkejä. Osallisuuden kuvattiin olevan vaikutusmahdollisuus omaan elämään ja ympäristöön, tunne kuulumisesta johonkin ja hyväksytyksi tulemista.

(...) Eiks osallisuus oo vähän kuin yhteisöllisyys? Tää on varmaan jotain teidän koulun määrittäksii, onko? Mut et osallisuus ehkä sit vielä, osallisuus on enemmän kuin yhteisöllisyys, että osallisuus on varmaan semmosta, et siin on osallisuus, että sä voit niinku myös toimia siinä. Yhteisöllisyyteen riittää musta, että sä olet vaan, esimerkiksi messussa, että sä olet läsnä siinä messussa. Ja sä voit siinä kokea yhteisöllisyyttä. (...) (N1)

(...) Se että voi jotenkin olla vaikuttamassa oman elämänsä asioihin ja vähän laajemmallekin. Olla osana jossain yhteisössä, ryhmässä, porukassa. Vaikka vain olla. Ei se mun mielestä välttämättä vaadi, että täytyy tehdä paljon. Mutta että kuuluu, tuntee olevansa osa jotakin kokonaisuutta. (N3)

(...) Musta se on sitä, että tuntee kuuluvansa johonkin. Tuntee niinkun olevansa osa jotakin suurempaa. Osa jotakin semmosta, että pystyy kokemaan yhteyttä, samuutta. Ja tulee hyväksytyksi. (...) (N4)

Yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumattomuus ja siihen sisälle pääsemättömyys synnytti osattomuutta ja ulkopuolisuutta. Osattomuutta kuvattiin tilaksi, jossa ei jaksa, kykene tai ei uskalla olla juuri siinä paikalla mihin kuuluisi. Se oli ulkopuolisuutta omassa elämässä ja päätöksenteossa. Mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämään ja ympäristöön ei ollut. Joko itse ei vaikuttamaan kyennyt tai ulkopuoliset tekijät eivät antaneet mahdollisuutta siihen.

(...) Mulle vähän vieras (osattomuus) sana, muuta kuin opiskeluterminä tai opiskelijoiden käyttämänä terminä. Jotenkin se tulee niinku syrjäytymisen tai vieraantumisen tai masennuksen tai jonkun sairauden tai muun kautta. Että ikään kuin luopuu itse siitä osasta,

joka mun mielestä jokaisella on. Että ei jaksa, tai kykene eikä uskal-
la olla just siinä paikalla, mikä se oma paikka olis tai ei koe, että se
olis riittävä. Tai on turhautunut, pettynyt niin monta kertaa, ettei saa
apua, kun tarttis, tai jotain tämmöstä. (...) (N3)

(...) No osattomuus, musta tuntuu, että se on varmaan suurin on-
gelma kun ihmiset tulee, että ne on niinku osattomia. Niille ei niinku
oo osattomuus sanana. Ei oo kenellekään tärkeä, elämässä ei oo
merkitystä, ei kuulu mihinkään ryhmään, on yksin. se yksinäisyys
on aika suuri ongelma tänään. Ei pysty vaikuttamaan elämään, ei
pysty vaikuttamaan päätöksiin, joita tehdään, on ulkopuolinen
omassa elämässään. Ei hallitse omaa elämää, ja vaikka haluaisi-
kin, niin muut ei ehkä anna siihen niinku, ei oo semmosta mikä
mahdollistaisi sen. (...) (M2)

Teemahaastattelussa kysyttiin suoraan, mitä osallisuus diakoniatyöntekijöiden
mielestä on. Vastauksista on luettavissa, että haastateltavat määrittelivät olevan
ainakin kahdenlaista osallisuutta: Työntekijän osallisuus ja asiak-
kaan/seurakuntalaisen osallisuus.

Työntekijöiden osallisuus määriteltiin asiakkaan kuulemiseksi, läsnä olemiseksi,
hyvän jakamiseksi eteenpäin. Se näkyi esimerkiksi työntekijän osallistumisena
myös muuhun seurakuntaelämään ja yhteyden löytymisenä henkilökohtaisissa
keskusteluissa. Työntekijä oli ainakin hetkellisesti osallisena asiakkaan elä-
mään, kun kohtaamisessa syntyi yhteinen kosketuspinta.

(...) Osallisuus. Mä koen sen, en tiedä onko se ollenkaan niinpäin,
mutta tuota, sitä hyvää mitä meillä on, pyritään, haluan antaa
eteenpäin. Jakaa ihmisille. (M1)

(...) No mä luulen, että se syntyy siitä, että se ihminen, ihmiselle
syntyy sellanen mielikuva, että toi tyyppi toisella puolella pöytää
niinkun on jotenkin. Ihmiselle tulee sellanen fiilis, että on tullut kuul-
luksi, vaikkei se ajattele sillain. Että sille jää sellanen fiilis, että toi
pöydän toisella puolen oleva ihminen oikeasti on kuunnellut. Ja hän
on tullut kuulluksi. Ja se on puhunut samaa kieltä ja ymmärtänyt
mistä mä puhun. (M2)

Asiakkaan ja seurakuntalaisen osallisuus näkyi haastateltavien mielestä ihmi-
sen vaikutusmahdollisuuksina erityisesti oman elämän kysymyksiin ja myös
ympäristöön. Osallisuus oli pääsemistä mukaan, ihmistä ei suljettu ulos tahalli-
sesti tai tahattomasti erilaisuuden vuoksi, vaan hänen erityisyytensä otettiin
huomioon.

(...) Että se on nimenomaan sitä, että voi tulla mukaan, pääsee tulleen mukaan, tätä ikään kuin ajatusta, että kirkko kaikille. Että tota siellä vois olla siis antajana ja saajana. (...) (N5)

Osallisuutta kuvattiin myös suhteeksi, jossa ihminen oli vuorovaikutuksessa johonkin toiseen. Tuo toinen saattoi olla toinen ihminen tai Jumala. Se oli myös itsensä ja minuuden syvällistä ymmärtämistä. Ilman osallisuutta (vuorovaikutusta, kontaktia) ihminen kuolisi, ei olisi olemassa.

(...) Mutta että just tää suhde, mun mielestä se osallisuus on se luomisen idea, missä me ollaan yhteydessä ja suhteessa itseemme, toiseen, Jumalaan, luontoon. Siinä läsnä olevaan ympäristöön. Me ollaan läsnä siinä todellisuudessa, missä me eletään toisen kanssa. Se on epätäydellistä, mutta että ihanimmillaan ja parhaimmillaan se on sitä taivasta. Yhteyden kokeminen, suhteessa oleminen ja osallisuuden kokeminen. Olla osa jotakin kokonaisuutta. Ja sen mä ajattelen niinku taivaaksi. (N2)

Osallisuus ja yhteisöllisyys liitettiin useimmiten toisiinsa, mutta niitä ei koettu kuitenkaan täysin samaksi asiaksi. Näiden kahden käsitteen vertaaminen kirjoitti haastateltavilta ristiriitaisia määritelmiä. Osallisuuden katsottiin olevan enemmän kuin yhteisöllisyys, koska yhteisöllisyys saattoi olla pelkästään olemista jossakin tietyssä tilanteessa. Osallisuus olisi tällöin aktiivisempaa toimintaa. Toisaalta ajateltiin, että osallisuuden toteutuminen ei vaadi sitä, että täytyy tehdä paljon ollakseen osallisena johonkin yhteisöön tai ryhmään.

6.2 Osallisuus seurakunnassa ja diakonisessa päihdetyössä

Haastatteluissa seurakunnan ajateltiin olevan paikka tai yhteisö, jossa osallisuus sekä yhteisöllisyys voisi toteutua eri muodoissa. Seurakunnan toivottiin olevan kaikin tavoin esteetön ja avoimena seurakuntalaisille, oli kyse sitten fyysisestä tai asenteellisesta esteestä. Erilaiset vammat ja sairaudet vaikuttavat siihen, kuinka sujuvasti pystyy osallistumaan tilaisuuksiin ja toimintaan. Haastateltavat arvioivat, että jollakin tavalla erilaisen ihmisen kohtaaminen voi olla myös pelottavaa, ja hänet jätetään kohtaamatta sen takia tai siirretään diakonia-työntekijän vastaanotolle.

(...) Että tota nimenomaan se (osallisuus) näitä ihan myös tällasia asenteellisia kynnyksien murtumisia ja myös fyysisten esteiden, tällaista esteettömyyttä sitten ihan konkreettisesti. Että asenne-esteettömyyttä ja fyysistä esteettömyyttä. (...) (N5)

(...) Niinkun se, että päihdeasiakas ei oo aina yhtä kuin diakoniatyön asiakas. Että niinkun tavallaan lähdetään siitä liikkeelle. Se on seurakuntalainen ja se on asiakas ja kohdellaan asianmukaisesti. Ja kaikki voi jutella ihmisen kanssa, siit ei oo kysymys. Mutta tietenkin diakoniatyöntekijöillä, kun me tehdään tätä päivittäin ja viikottain, meil on ehkä joku tatsi siinä enemmän, mutta jokainen voi niinkun omalta osaltaan kohdata asiakkaan, ei tarvitse niinkun olla ammattilainen. (...) (M2)

Vaarana voi olla, että toiminta muodostuu pienen sisäpiirin jutuksi, johon vähän vieraamman on vaikea tulla mukaan. Tällöin osallisuus seurakuntaan ei pääse toteutumaan. Haastateltavat pohtivat yhteisön syntymisen ja avoimuuden ylläpitämisen ristiriitaa. Myös kritiikkiä nykyistä asioiden tilaa kohtaan esiintyi.

MM: Eiks kirkossa sitte sun mielestä ole yhteisöllisyyttä?

N4: Kyllä musta tuntuu, että se on semmosta pienten piirien yhteisöllisyyttä. Eli on niinkun ihmisiä, joiden on niinkun hirveen hyvä olla tässä, ja jotka saa valtavasti ja joilla on aina ystäviä ja on kiva mennä ja muuta. Mutta se ei oo semmonen yhteisö, joka ottaa sisäänsä. (...) (N4)

Haastatteluissa pohdittiin, miten osallisuus voisi toteutua diakonisessa päihdetyössä. Työntekijän, seurakuntalaisen, asiakkaan, ja osallistujan roolit vaihtelivat eri tilanteissa. Ihminen oli asiakkaan roolissa esimerkiksi henkilökohtaisissa keskusteluissa ja avustamiseen liittyvissä tilanteissa, ja vapaaehtoistoimija jossain toisessa tilanteessa.

(...) Että ei ne, jotka meillä käy, asiakas, silloin mä käytän sanaa asiakas, kun ihminen tulee vastaanotolle omassa asiassa, hän asiakas. Mut sit toisaalta jossain muussa kohdassa hän voi olla leiriavustajana tai vapaaehtoisena toimijana. Että ihmiset on erilaisissa rooleissa, kaikki, myös me työntekijät, että me ei olla aina auttaja suinkaan. (...) (N3)

Seurakuntalaiset sekä työntekijät kuvattiin parhaimmassa tapauksessa siltoina seurakuntaan ja toinen toistensa luo. Kohtaamisen taitoa pidettiin oleellisena niin muilla työntekijöillä kuin seurakunnan aktiiviosallistujillakin, jotta myös diakonian asiakkaana oleva voisi kokea yhteyttä. Haastateltavan kokemuksen mu-

kaan mielenterveys– tai päihdeongelmat saatettiin kokea pelottavana ja yhteisöstä ulossulkevana. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden mahdollistajaksi kaivattiin yhteistä kohtaamispaikkaa, jonne olisi helppo tulla.

(...) Että varsinkin jos sä olet vähän erilainen, sulla on ongelmia, näkyviä ongelmia. Ja tota just näitä mun ihmisiä, niin mä koen, että heidän on vaikea päästä. (...) (N4)

(...) tai sitten olla joku ihan oma seurakunnan paikka, kohtaamispaikka, tai muu missä... (...) Mutta tarjota niille, joille on vähän tarjolla mitään, tarjota sitten kaikkee. Rakkautta ja mahdollisuutta tavata muita ihmisiä, olla ihmissuhteissa. Tarjota jotakin sen päihteen tilalle. Se on mun mielestä se raitistumisen iso ongelma, että mitäs sitten. Jää kauhia tyhjiö, jos jättää juomatta. (...) (N3)

Toisaalta jo olemassa oleva toiminta tarjosi myös päihdeongelmallisille mahdollisuuksia olla aktiivisena osallistujana seurakunnassa. Tutustuminen asiakkaaseen päihdehoitopaikassa madalsi myöhemmin asiakkaan kynnystä osallistua seurakunnan toimintaan. Työntekijälle asiakkaan selviytyminen kuiville ja otteen saaminen tavallisesta elämästä oli tärkeää. Työntekijän tarjoama mahdollisuus ottaa yhteyttä myöhemmin loi mahdollisuuden tehdä valintoja oman elämän suhteen.

(...) MM: Tuossa mainitsit, että olet johonkin tutustunut siellä sairaalan (katkaisuhuito)osaston kokoontumisissa, että on myös näitä selviytymisen tarinoita?

M1: On joo. On muutamia. Ei hirveesti mutta on. Niinkin voi sanoa että on. Jotkut on päässeet kuiville ja saaneet asiansa kuntoon. Tavallaan kaikki, että on luottotiedot mennyt ja kova päihdeongelma ja muuta, mutta on selvinnyt kuiville ja saanut taloutensa kuntoon. (M1)

(...) Että jättää semmosen niinku koukun sille, että jos se haluaa (ottaa yhteyttä). Ja jotkut sitte ottaa yhteyttä ja jotkut ei ota yhteyttä. Yrittää niinku viimeeseen saakka sitte saada jonkunnäkösen kontaktin siihen. (...) (M2)

7 DIAKONISEN PÄIHDETYÖN TULEVAISUUDEN HAASTEET

7.1 Työn sisällön hallinta ja jaksaminen työssä

Työn hallinta oli edellytys työn onnistumiselle. Päihdetyö koettiin kuluttavana työnä, jossa jouduttiin tekemisiin asiakkaan pettymysten kanssa. Retkahduksia saattoi olla useita eikä raitistuminen tapahtunut nopeasti. Tämän takia työssä jaksamiseen tarvittiin innostunutta ja innovatiivista työtettä, mieluiten yhteistyössä muiden kanssa. Itsetuntemusta ja epävarmuuden sietokykyä oli täytynyt kasvattaa työssä jaksakseen. Työntekijän täytyi osata elää hetkessä ja tehdä pitkäjänteistä työtä yhtä aikaa.

(...) No ainakin silloin ihan alkuun käytännön epämääräisyys, ja että mulle oli tärkeää, että asioista pidetään kiinni, että miten on sovittu niin toimitaan, ja suunnitellaan etukäteen, jos aloittaa jotakin ryhmää, leirii, retkee, niin se suunnitellaan. Tässä on joutunut opettelemaan ihan toisenlaista epämääräisyyden sietämisen kykyä ja semmosta spontaanisuutta ja luottamusta siihen, että katotaan kun päivä koittaa että mitä tehdään. (...) (N3)

Työtä pyrittiin rajaamaan ja säätelemään, mutta kuitenkin siten, että asiakas saisi silti parhaan mahdollisen palvelun. Haastateltavilla oli erilaisia keinoja työn hallintaan. Osa oli henkilökohtaisia, oman kokemuksen ja työn kautta hyväksi todettuja toimintatapoja, osa yhteisesti diakoniatiimissä sovittuja ja yhtä aikaa käyttöön otettuja työkäytäntöjä.

Avovastaanotoista oli siirrytty ajanvarauspäivystykseen, jolloin asiakkaalle pystyttiin varaamaan enemmän aikaa asioiden käsittelyyn. Monimutkaisia asiakastilanteita saattoi olla paljon ja asioiden selvittelyminen vaati paljon paneutumista ja voimavaroja työntekijältä itseltään. Työssä vaadittiin ”hereillä oloa”, valppautta tunnistaa itsessään väsymisen merkit, jos työ alkoi käydä kuormittavaksi.

(...) On joskus joo, kun on ollut paljon vaikeita asiakasjuttuja, niin kyl siin on ollut semmonen väsyminen. Että joutuu niin paljon paneutumaan ja on vaikeita asioita hoidettavana, kyllä niitä stressaa. (M1)

(...) Et kyl täs sillain pitää, tiedätkö, olla, et sä itse jaksat ja sun asiakkaat hyötyy, niin täs pitää olla, jotenki hereillä. (...) (N1)

Työntekijän omasta jaksamisesta ja hyvinvoinnista huolehtimisen ajateltiin tapahtuvan sekä työntekijän itsensä että asiakkaiden eduksi. Haastateltavat tiedostivat, että uupuneesta työntekijästä ei olisi apua kenellekään, mutta työn rajaaminen ja tehtävien priorisointi ei ollut helppoa ja se vaati opettelua.

(...) Toisaalta diakonian tulee olla edelläkävijä olla valmis reagoimaan muuttuneisiin tilanteisiin ja muihin. Mutta osais valita niinku valita että mihin ja milloin. (N3)

(...) Mutta sitte tietenkin sekin, että työntekijöiden resurssit on rajalliset, että montaa asiakasta ei kannata eikä voi ottaa päivän aikana. Koska taas ne asiakkaat ei hyödy siitä, jos tulee saman päivän aikana jo kuudes asiakas, joka on irtisanottu. (...) (M2)

Omaa hyvinvointia pidettiin yllä muun muassa huolehtimalla, että työtä ja lepoa oli oikeassa suhteessa, hoitamalla hengellistä elämää käymällä kirkossa hiljentymässä ja harrastamalla erilaisia, työkuviosta erillään olevia asioita. Työssä jaksamiseen auttoi myös sen tiedostaminen, että kaikkea ei tarvitse kantaa yksin, oma työpanos on tärkeä ja arvokas, mutta asiat hoituvat myös muiden tekemänä.

(...) yksi löytö mulle on, että voin mennä kirkkoon hiljentyyn (kesken työpäivän) ja ajattelen, että jos täällä kaatuu hommat sillä aikaa, niin sitten ne kaatuu. Ei ole vielä kaatunut. (N3)

Työn ja työympäristön muutokset vaikuttivat työssä jaksamiseen. Kun ympäristö ja tilanteet jatkuvasti muuttuivat, mielenkiinto työhön säilyi. Samoin työtehtävien vaihdokset auttoivat jaksamaan. Diakoniatyöntekijä oli ehkä aloittanut perhe- tai eläkeläistyön parissa ja siirtynyt vähitellen kohti päihde- ja mielenterveystyötä. Seurakunnan siirtyminen aluetyöhön aiheutti sen, että työ oli hyvin laaja-alaista ja kattoi koko alueen diakoniatyön kaikissa muodoissaan. Aluetyöhön siirtyminen näytti vaikuttavan siihen, että panostus päihdetyöhön erityisenä työalana väheni tai se liukui osaksi yleistä diakoniaa esimerkiksi päivystysvastaanottoihin.

(...) On se (päihdetyö) muuttunut aika tavallakin, sellanen panostus kokonaisuudessaan on vähentynyt. Että on tullut tämmöseks monialaisemmaksi tää työ. (M1)

(...) Joo, meillä on aluejako ja aluetyö. Eli kaikki asiakkaat kuuluu silloin, taikka kaikki perusdiakoniatyö kuuluu mulle. (N1)

Tulevaisuuden ja työn haasteiden ajattelemisen vaikutti olevan haastateltaville diakonian kipukohta. Diakonian moninaisuus ja laaja-alaisuus näytti herättävän kysymyksen työntekijöiden jaksamisesta. Päihdetyö oli yleensä vain yksi osa työkenttää, jolloin työntekijän piti osata rajata ja priorisoida työtehtäviä.

(...) Varmaan se, että tämmöses päihdetyössä on kumminki omat jutut ja sitten kun sitä tehdään ja niinkun periaattees itsekin teen sitä vaan osan ajan työstä. Et se ei oo niinku mun päätyö. Et se vois olla vielä erilaisempaa, jos se olis päätyö, mutta se näyttelee vaan tommosta 5–7% mun koko jutusta. Et se myös niinku sitten näkyy tässä. (...) (M2)

(...) Vähän semmonen olo, että ei oikein uskalla kattookaan tulevaisuuteen. Että parempi elää, ja ottaa sitten haasteet vastaan sitä mukaa kuin en tulee. Tosi isoja näyttää olevan haasteet. Yritän vaan suhtautua niihin, niin että mun ei tarvi vastata kuin siihen omaan osaani niistä. Ettei tulisi paniikkia. (...) (N4)

Tulevaisuuden haasteiden pohtiminen synnytti jännitteen hetkessä elämisen ja pitkäjänteisen työn suunnittelun välillä. Työn pitkäaikaisten tavoitteiden tarkastelu jäi vähemmälle tai tavoitteet koettiin vanhentuneiksi.

Käytännön työtehtävien yhteydessä päihdeongelman tunnistamista pidettiin haasteena. Päihdeongelma saattoi pysyä salassa kauan, vaikka toisaalta haastateltavat pystyivät nimeämään riippuvuuden tuntomerkkejä tarkasti. Päihteiden väärinkäyttöä ja aineriippuvuutta saatettiin pitää myös yhtenä lähimmäisriippuvuuden oireena. Aineriippuvuus merkitsi diakoniatyöntekijöille sitä, että ihminen ei enää hallinnut omaa päihteidenkäyttöään, vaan se oli pakonomaista. Huumeiden käyttöä oli vaikeampi tunnistaa kuin alkoholin, vaikka toisaalta monet kuiville pyrkivät kertoivat avoimesti ja suoraan huumeiden ja päihteiden käytöstään.

Päihdetyössä pidettiin haasteena löytää aito kosketuspinta ihmiseen, jos tällä oli sillä hetkellä akuutti päihdeongelma. Koettiin, että keskustelutilanteessa ”päihde puhuu” eikä ihminen itse (N6, haastattelijan muistiinpanot). Ensimmäistä tapaamista ja sen ensi hetkiä voitiin kuvata näytelmäksi, josta lähdetään liikkeelle ja vähitellen omia asioita työstäessä esiin pääsi aito minä ja persoona. Tämä

kaikki vaati kuitenkin paljon työtä, sillä riippuvuus päihteeseen oli usein vahva. Haastateltavan mielestä seurakunnan kaikkien työntekijöiden tulisi tietää jotain yleisestä päihdepolitiikasta ja päihderiippuvuudesta esimerkiksi koulutuksen kautta.

(...) Mutta siinä päihdeongelmassa on siinä ne väärät riippuvuuskuviot ja ja väärät suhteessa olemiset ja osallisuudet, sellasta mitkä ei oo niinkun rakentavaa vaan valhetta. Niitä valheellisia lohdunmuotoja. Hetkellisesti tuntuu, että vau se on tässä näin ja pienen hetken päästä se on kuin ilotulitus, josta jää ne ikävät räppeet jäljelle. Siivota pitää. (N2)

(...) No mun mielestä vois lähtee (koulutuksessa) ihan päihdepolitiikasta liikkeelle. Mimmosta päihdepolitiikkaa Suomessa harjoitetaan. (...) Ja sit se että mun mielestä suurin on se minkä takia niinkun, että yritetään nähdä sinne taakse, minkä takia ihmiset juo. Että harva, mä epäilen, mä uskon että harva juo niinku tuhotakseen itsensä. Kylsiel on joku juttu takana. Mut se, että pääsee sen jutun taakse, niin se ei oo yleensäkään helppoo, eikä aina pääsekään. Liikutaan niinku pinnallisella tasolla. Nähdään vaan että se ryyppää ja se ryyppäminen pitää lopettaa. (...) (M2)

Diakoniatyö antoi kuitenkin mahdollisuuden kohdata ihmisiä syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti siitäkin huolimatta, että yhteyden löytyminen saattoi välillä olla vaikeaa. Pohjimmiltaan kyse oli lähimmäisenä olemisesta ja vierellä kulkemisesta. Diakonisessa päihdetyössä voi työntekijä olla lähimmäinen silloin kun muutos ei enää ole edes mahdollinen.

7.2 Yhteiskunnan muutoksiin vastaaminen diakonisen päihdetyön haasteena

Yhteiskunnalliset muutokset toivat työhön jatkuvasti uusia haasteita. Muutosten koettiin tapahtuvan nopeasti. Tärkeänä pidettiin työntekijöiden kykyä nähdä ja vastata kulloinkin sen hetkiseen tilanteeseen ja ihmisten tarpeisiin. Sosiaaliturvan yleinen heikentyminen otettiin esille useassa haastattelussa. Toimeentulotuen pitkät hakuajat ja monimutkaiset hakupaperit koettiin epäkohdaksi. Haastateltavien mielestä tuen määrä oli myös jäänyt reippaasti jälkeen muusta taloudellisesta kehityksestä.

Huolena oli muun muassa se, miten syvästi masentuneet tai muulla tavoin vaikeasti sairaat edes pääsevät avun piiriin, jos he eivät jaksakaan tai kykene täyttämään hakupapereita ja toimittamaan niitä tarvittavine liitteineen eteenpäin. Myös hoitoon pääsy koettiin vaikeaksi, eikä työntekijöiden mukaan kaikilla asiakkailla ollut hoitosuunnitelmia, jonka mukaan toimittaisiin. Tämä koettiin vakavaksi puutteeksi erityisesti mielenterveystyössä. Päihdehoitopaikkojen lakkautamista pidettiin myös huolestuttavana, sillä uudet hoitopaikat olivat vasta suunnitteilla.

(...) Tai joissain huumeidenkäyttäjillä ja tällaisilla, jotka on jo päässyt irti ehkä jollain tavalla, tosi vahvoja mielenterveysongelmia. Ja kyllä on niinko niin, joitain yksittäistapauksia muistan, joitain sellaisia, että kovasti yritetty saada, että on jo suunnilleen kuivilla päihteistä, mutta kun on se historia, ja sitten jos on sortunut, vaikka retkahtanut ja vaikka itsemurhayritystä ja tällaista, niin lähes mahdollonta oli saada vaikka jonnekin psykiatrian ensiapuihin ja tämmösiin. (...) (N5)

(...) No perustoimeentuloturvaa jotenkin yksinkertaistaa ja helpottaa sen saamista, ettei tarvitsis niin kauhian paljon sitä paperityötä ja niin monesta instanssista ja vähän väliä toimittaa. (...) (N3)

Myös diakoniatyön resurssit ja niiden riittävyys nähtiin tulevaisuuden haasteena. Kasvava työttömyys oli tuomassa kokonaan uusia perheitä diakonian avun piiriin. Irtisanottuja ja lomautettuja asiakkaita oli yhä enemmän ja ihmisillä oli tästä syystä johtuvaa taloudellista hätää. Yksi haastateltava kuvasi miten edellinen, 1990-luvun lama, alkoi näkyä silloisen toiminta-alueensa virkamiestyöryhmän tekemissä havainnoissa.

(...) oli virkamiestyöryhmä, jossa oli terveysasemalta, mielenterveystoimistosta ja seurakunnasta ja sosiaalitoimesta, A-klinikalta ja kirjastosta kaikkia tällaisia työntekijöitä. Mun mielestä se oli kuvaava, miten kirjastonhoitaja toi esiin sen, miten hän näki sen miesten alamäen, kun tuli työttömyys ja lama. Että kun ne rupee käymään aktiivisesti kirjastossa, mutta kun hän näki, miten niillä rupee meneen huonosti, ja miten ruvetaan käyttämään päihteitä. (...) (N5)

Taantuma herätti huolta myös diakonian oman budjetin riittävydestä ja siitä kuinka pitkälle avustusrahat riittäisivät. Pystyttäisiinkö kaikkia avuntarvijoita auttamaan taloudellisten resurssien vähetessä? Jonakin vuonna avustusrahat olivat loppuneet jo syksyllä, eikä lisämäärärahaa oltu saatu. Miten toimintaa, joka mahdollistaisi osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, pidetään yllä,

kun menoja joudutaan karsimaan? Toisaalta tiedettiin, että taantumaa ei voitu paikata pelkästään diakonian rahoilla.

Yhteiskunnan arvot ja asenteet herättivät keskustelua. Yhteiskunnassa näkyvä myönteisyys alkoholinkäyttöä kohtaan ei kuitenkaan haastateltavien mielestä näkynyt myönteisenä suhtautumisena päihdeongelmasta kärsivään. Asenteiden päihdeongelmasta kärsiviä sekä muita heikompiosaisia kohtaan todettiin koven-
tuneen. Haastateltavat olivat huomanneet, että päihdeongelmaa pidettiin itseai-
heutettuna, jolloin päihdeongelmaisen oli vaikea saada apua.

(...) Sit tähän liittyy se meidän yhteiskunnan asennemaailma, että niinko tää niin makat kuin petaat, että on tullut tällainen, että se holhousta, huolenpito on holhousta. (...) (N5)

Konkreettisena haasteena työssä pidettiin asunnottomuutta. Asunnottomuuteen oli vaikea puuttua, sillä diakonialla ei yksinään ollut keinoja puuttua siihen. Asunnottomien tavoittaminen ja pitkäjänteinen työskentely väliaikaisen asuin-
paikan vaihtuessa oli vaikeaa. Yksi haastateltavista nosti esiin lehtikirjoittamisen
päihdeasioihin ja samalla asunnottomuuteen vaikuttamisen keinona.

(...) kun kuitenkin niin monet nimenomaan asunnottomat varsinkin, niin nehän ei kenenkään seurakunnan, kenenkään alueen pysyvästi omia. Että on vaikee niinku alueella, oman seurakunnan alueella tehdä. (...) (N3)

(...) Sitten tämmönen konkreettinen haaste on just nää tällaiset asumisprojektit, tuetut asumisprojektit päihteidenkäyttäjille, joissa ihminen voi kuitenkin elää ja asua. Kun puhutaan asunnottomuudesta ja jos kysymys on päihteidenkäyttäjän asunnottomuudesta, niin on ihan turhaa se asunnon tarjoaminen ilman mitään muuta tukea siihen. (...) (N2)

Työntekijät havainnoivat ympäristöään niin omien kuin asiakkaiden kokemusten perusteella. Oma seurakunta saattoi maantieteellisesti jakaantua hyvinvoiviin ja huonompiosaisiin alueisiin. Tämä näkyi esimerkiksi avustusmäärärahojen käytössä siten, että jollakin seurakunnan alueella käytettiin suurin osa avustusbudjetista. Samoin jotkut alueet koettiin turvattommiksi kuin toiset. Turvattomuuden ja sen kokemisen nähtiin lisäävän esimerkiksi vanhusten yksinäisyyttä, sillä he eivät uskaltaneet lähteä yksin ulos kodistaan. Tätä pidettiin merkkinä yhteisöllisyyden puutteesta.

7.3 Ammatti-identiteetin kehittyminen diakonisen päihdetyön haasteena

Diakoniatyön on kuvattu olevan kutsumusammatti, jota tehdään omalla persoonalla ja työotteella. Laulainen kuvaa identiteetillä olevan yksilöllinen, yhteisöllinen tai organisatorinen puolensa. Perinteisen psykologisen näkemyksen mukaan identiteetti vastaa kysymykseen kuka minä olen ja kenet muut luulevan minun olevan. (Laulainen, 2005, 92–93.)

Diakoniatyöntekijällä tuli olla valmius solahtaa työpäivän aikana tilanteesta ja roolista toiseen. Odotukset työntekijää kohtaan saattoivat olla moninaisia, milloin toimittiin sielunhoitajan tehtävissä, milloin annettiin talousneuvontaa asiakkaalle tai vedettiin jotakin ryhmää. Joskus yhteistyöhön liittyvissä kysymyksissä oli tullut vastaan tilanne, jossa diakoniatyöntekijä haluttiin työntekijäksi mukaan, mutta kiellettiin puhumasta hengellisiä asioita.

Ammatti-identiteetti kehittyi muun muassa koulutuksesta, työkokemuksesta, työssä oppimisesta ja erilaisten rutiinien syntymisestä. Haastateltavilla oli taustallaan erilaisia pohjakoulutuksia. Viidellä oli sairaanhoitaja-diakonissan koulutus ja kolmella diakonin koulutus. Koulutusta oli myös hankittu koko ajan lisää ja sitä oli täydennetty. Esimerkiksi psykiatrisesta sairaanhoitajan koulutuksesta katsottiin olevan etua diakoniatyössä.

(...) Mutta se tosi nopeasti tuli siinä työssä esiin, sellaset erilaiset mielenterveysongelmat, jotka tunkeutui ihan naapurostoon asti. (...) Että siinä vaiheessa mie jo nopsaan huomasi, että koulutuksen mukana tuomat työkalut oli liian vähäisiä. Mie lähin erikoistumaan psykiatriseen sairaanhoitoon 1989. (...) (N5)

(...) Ja mielenterveystyö oli ainakin siinä kohdassa jo mulla, kun mä olen erikoistunut psykiatriseen sairaanhoitoon, niin aika luonnikkaasti se tuli mun työtehtäväksi. Ja sitä mä tein kauan kunnes tuli aluejako. (...) (N3)

Koulutus liittyi asiantuntijuuden ja oman osaamisen säilyttämiseen ja ylläpitämiseen työssä. Koulutuksen avulla pyrittiin entistä paremmin vastaamaan ihmisten tarpeisiin, vaikka toisaalta nostettiin esille, ettei diakoniatyöntekijän tarvitse eikä pidä olla terapeutti, vaan seurakunnan työntekijä. Haastateltavilla saattoi kui-

tenkin olla taustalla esimerkiksi taideterapeuttista koulutusta, mikä antoi tukea työhön.

Kaikilla haastatelluilla oli vähintään 10 vuoden työkokemus diakoniatyöstä. Haastatteluissa kuvattiin, miten oma identiteetti seurakunnan työntekijänä oli kasvanut ja kehittynyt. Rutiinit loivat työlle pohjaa ja tukivat työnhallinnassa. Työnkuvien muuttuessa ja työtehtävien vaihtuessa omaa roolia työntekijänä pohdittiin.

(...) Ne on aika tärkeitä. Että silloin kun olin nuori, niin rutiini oli enemmänkin kirosana ja joku semmonen oikein, että joku on jämähtänyt työhönsä ja tekee vaan rutiinisti. Mutta kyllä jo vuosikymmeniä olen ajatellut, että on ihanaa että monia asioita osaa tehdä jo rutiinilla, jolloin voi keskittyä niihin uusiin tai tehdä poikkeamia sen mukaan kuin on tarvis.(...) (N3)

Haastateltavilla oli vahva seurakunnan työntekijän, diakoniatyöntekijän ja sielunhoitajan ammatti- identiteetti. Työuran eri vaiheissa ja työtehtävien muuttuessa haastateltavat olivat kuitenkin käyneet läpi omaa identiteettiään ja sitä mitä he ovat seurakunnan ja kirkon työntekijänä. Työntekijä ei kokenut olevansa päihde- tai raittiustyöntekijä, jonka tehtävänä olisi hoitaa ja kuntouttaa, vaan toimia hengellisen työn tekijänä. Oma työtapa ja asenne työhön olivat kehittyneet ja muuttuneet työvuosien aikana. Työntekijä saattoi nuorempana yrittää tiedostamattaan raitistaa ihmisiä. Työuran alkuvaiheessa saatettiin myös kieläytyä keskustelemasta krapulaisen ihmisen kanssa, mutta myöhemmässä vaiheessa tällainen rajaaminen oli jäänyt pois. Poisoppiminen raittiustyöntekijästä kohti seurakunnan työntekijän identiteettiä oli tapahtunut vuosien aikana.

(...) Vaikea sanoa tietenkin semmone oma asenne on ehkä vähän muuttunut. Nähdä enemmän ihminen sen niitten asioiden takana, kun kukaan ei ole pelkästään päihdeongelmainen. (...) Joskus oli nuorena, että ei me voida keskustella, kun sä olet näin hirveässä krapulassa. Tämmösiä luuloja oli. (M1)

(...) Mä oon jotenkin mieltänyt nyt, etten mä ole mikään raittiustyöntekijä, enkä päihdetyöntekijäkään, vaan mä olen seurakunnan diakoniatyöntekijä. Mä olen olen sielunhoitaja, tai evankeliuminvälittäjä ja sen hengellisen, esimerkiksi rukouksen mahdollistaja. (...) Ja se on se miten mä jotenkin osaan tehdä työtä. (N3)

Päihdetyöntekijän rooli oli toissijainen, mikä näkyi päihdeongelman ja päihteiden käytön tunnistamisen ja havaitsemisen haasteellisuutena. Päihdetyöntekijän rooli tuli esille erityisesti silloin, kun työntekijän vastuulla oli päihteettömän leirin tai retken tai matkan toteuttaminen.

N5: Kyllä meillä miunkin ollessa jossain matkalla ollaan oltu joku yöpymispaikka, jossa on anniskelu-oikeus ja muistan vieläkin, että yksi mieskin oli tilannut tuopin ja mie tiesin, että tästä oli ollut aikasemmilla matkoilla hänelle ongelmia (...) Ja mie sit vaan aattelin, että miun on parempi (...) mennä ilmottamaan (...) että nää meidän matkat on päihteettömiä.

MM: No mites ratkesko se tilanne sillä, vai?

N5: Kyllä se sillä ratkes, mutta tää mies oli tietysti hirveen vihanen miulle ja urputti ja purputti. Varmaan loppumatkankin urputti. Mutta hän lopetti sen juomisen kyllä siihen sitten. (...) (N5)

Työntekijän täytyi olla sinut itsensä kanssa ja arvostaa omaa työtään ja itseään, jotta jaksaisi työssä. Koska auttamistilanteet olivat usein haastavia, yhteistyö muiden toimijoiden kanssa oli tarpeen. Yhteistyön yhteydessä kuvattiin olevan tärkeää, että saattoi tehdä töitä omana itsenään seurakunnan työntekijänä, eikä olla haastateltavan kuvaama lisäresurssi jossakin tehtävässä. Hengellisyys oli työntekijälle voimavara ja tärkeä ammatti-identiteetin osa, josta ei haluttu luopua. Omaa työtä arvostettiin ja pidettiin kiinni sen omaleimaisuudesta.

(...) mutta totta kai, jos meillä on koulutus kirkon työntekijänä, diakoniatyöntekijänä ja sielunhoitajana, niin ei meidän kannata semmosiin paikkoihin lähtee, missä meidän rooli on joku muu kuin se on. Eihän me nyt tietenkään ruveta sanomaan missään kaupungin kokouksessa, että pitäis ryhtyä hartausvuoroja jakamaan, että jokaine pitää vuorollaan, mutta kumminkin se, että meidät otetaan kirkon työntekijänä eikä minään resurssina sinne. (...) (M2)

8 YHTEENVETO: KESKEISTEN TULOSTEN JA PROSESSIN ARVIOINTI

8.1 Tulosten tarkastelua

Lähtiessäni tutkimaan diakonista päihdetyötä ja osallisuutta minulla oli tarve saada lisää tietoa ja syventää ymmärrystäni näistä diakoniatyön osa-alueista. Tutkimuksen tavoitteena oli antaa puheenvuoro työntekijöille sekä antaa mahdollisuus työn pohtimiseen ja jäsentämiseen. Tarkoituksena oli myös löytää yhteisiä kehittämislähtökohtia diakoniselle päihdetyölle. Tutkimuksen edetessä vahvistui käsitys siitä, että päihdetyön jäsentäminen oli tarpeen.

Haastateltavat jäsensivät diakonista päihdetyötä työalan ja työn sisällön kautta. Työnkuvat olivat monipuolisia ja laajoja, jolloin diakoninen päihdetyö oli vain yksi osa työtä. Tutkimustuloksia pohdittaessa on myös otettava huomioon, että haastateltavien työyhteisöissä käytössä ollut työnjakomalli tai työnkuva ei ollut yhtenäinen. Työympäristö ja aluejako vaikuttivat siihen, miten päihdetyön nähtiin toteutuvan arjen työssä.

Diakonisen päihdetyön jäsentäminen

1. Päihdetyö sulautunut osaksi yleistä diakoniatyötä. Mielestäni yllättävä tulos oli se, että diakoninen päihdetyö näytti olevan suurelta osin sulautunut osaksi yleistä diakoniatyötä eikä sitä eritelty omaksi erityisalakseen. Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että päihdetyön eriytymättömyys johtaa siihen, että mahdollisuudet suunnitella ja resursoida työtä ovat vähäiset. Aikaisempina vuosikymmeninä vallalla olleesta laaja-alaisesta päihdetyöpainotteisesta työnkuvasta on siirrytty laaja-alaiseen diakoniatyöhön, jossa päihdetyö kilpailee muiden toiminta-alojen kanssa. Päihdetyöstä on tullut osa muita diakonian toiminta-aloja. Voidaankin kysyä, onko työn osaaminen kaventunut ja tarjoaako nykyinen järjestelmä riittävästi työkaluja toteuttaa työtä.

2. Kokonaisvaltainen kuuntelu olennaisinta. Diakonisen päihdetyön kuvattiin eroavan kunnan tekemästä päihdetyöstä työn kokonaisvaltaisuuudessa. Dia-

koniatyöntekijä pystyi tarvittaessa huomioimaan myös hengelliset kysymykset. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen liittyi vahvasti kuuntelulle ja henkiselletuella perustuvaa auttamista. Hakalan kuvaama aktiivinen heijastava kuuntelu on olennainen osa diakonista päihdetyötä (Hakala 2002, 245–247). Toimiminen ihmisen tarpeista käsin oli tärkeää. Siinä hyödynnettiin myös työntekijän hiljaista tietoa – tietoa, joka oli syntynyt työkokemuksesta, omasta elämänhistoriasta ympäristön kulttuurista.

3. Päihteidenkäytön tunnistaminen vaikeaa. Espoossa alkoholin suurkuluttajia on arvioitu olevan noin 10 % väestöstä. Päihdetyön kannalta huomionarvoinen kysymys on, missä vaiheessa päihteiden riskikäyttö tunnistetaan? Päihdetyötä miellettiin tehtävän erityisesti akuutisti päihdeongelmaisten kanssa. Muiden päihteidenkäyttäjien tunnistamista pidettiin vaikeana.

4. Päihdeongelmaiseksi määriteltiin ihminen, joka oli päihteen vietävissä eikä hallinnut päihteenkäyttöään. Päihteidenkäyttäjällä saattoi olla muitakin vaikeuksia kuten perhe, – parisuhde, –ja talousvaikeudet. Huono –osaisuus oli siten kasautunutta (Syrjälä 2009, 10). Tämä ei silti merkinnyt sitä, etteikö päihteidenkäyttäjällä voinut olla vielä jotakin tukiverkostoa jäljellä.

5. Työtavat ovat muuttuneet merkittävästi. Diakonisen päihdetyön koordinaatio on lisääntynyt ja työtavat muuttuneet. Päihdetyö oli haastateltavien mielestä muuttunut suunnitelmallisempaan ja koordinoitumpaan suuntaan, sillä joka seurakunnassa oli päihdetyön yhdyshenkilö. Enää ei kuitenkaan ollut aikaa tehdä etsivää työtä, kuten aiempina vuosikymmeninä. Työntekijät eivät enää rämpineet soilla koirakylissä juoppoja etsien, vaan kohtasivat ihmisiä toimistossa keskustellen. Päihteiden käytön katsottiin yksityistyneen eikä koteihin ollut enää samalla lailla pääsyä kuin aiemmin. Työtavat olivat muuttuneet, koska yhteiskunta ja ympäristökin olivat muuttuneet. Muutos vaikeuttaa diakonian perustettävää auttaa niitä, joita kukaan muu ei auta.

6. Työn painopiste siirtymässä ennaltaehkäisevään suuntaan. Työntekijät tunnistivat työn painopisteen olevan siirtymässä ennaltaehkäisevään työhön. Tut-

kimustulosten perusteella näytti siltä, että käytännön työssä tarve auttaa niitä, joita kukaan muu ei auta, korostui. Tutkimustulosten perusteella näytti myös siltä, että ennaltaehkäisevän työn käytännön toteuttamistavat eivät vielä olleet kunnolla kehittyneet konkreetian tasolle. Syynä lienee se, että Kirkon päihdestrategia ja Espoon seurakuntien oma päihdestrategia oli jäänyt vieraaksi, eikä sen sisältöä ja tavoitteita oltu yhdessä muokattu ja siirretty yhteisiksi toimintamalleiksi. Kirkon päihdestrategia määrittelee laajasti kaiken seurakuntien toiminnan ehkäiseväksi päihdetyöksi. (Kirkon päihdestrategia i.a).

7. Espoon hajanaisuus lisäsi työn kuormittavuutta. Haastateltavat kiinnittivät huomiota siihen, että muissa isoissa kaupungeissa diakonista päihdetyötä tehtiin eri lailla ja heidän kokemuksensa mukaan siihen panostettiin toisella tavalla. Työ vaikutti muissa kaupungeissa keskitetyimmältä ja siksi ehkä toimivammalta. Espoon hajanaisuus alueellisesti ja hyvinvoinnin polarisoituminen lisäsivät sekä työntekijöiden vastuuta että työn kuormittavuutta.

Osallisuus

1. Yhteisöllisyyttä luovat työtavat keskeisiä. Työn sisällöissä tärkeä sija oli yhteisöllisyyttä luovilla työtavoilla eli erilaisella kokoavalla toiminnalla sekä tilanteen ja tarpeen mukaisella reagoinnilla ihmisten hätään. Osallisuus jäsentyi työhön melkein huomaamatta. Käsitteenä sitä ei juuri arjen työssä käytetty, mutta työkäytännöissä osallisuus ja yhteisöllisyys olivat vahvasti mukana. Osallisuus saattoi näkyä toimintana, mutta myös yhteisöön kuulumisena ja mukana olemisena. Haastateltavien mielestä osallisuus toteutui lähimmäisyytenä, yhteyden kokemisena ja vaikuttamismahdollisuuksina omaan elämään ja ympäristöön. Diakoniatyöntekijät tiedostivat, että osallisuutta voitiin kokea monella tavalla. Osallisuus oli vuorovaikutusta ja se liitettiin yhteisöllisyyteen.

Thitzin (2006) mukaan merkittävä seurakuntayhteyteen kutsuva tekijä on yhteisössä aktiivisesti mukana olevien halu ja kyky vuorovaikutukseen ja dialogiin niiden kanssa, jotka eivät olleet mukana yhtä tiiviisti. Tämän tutkimuksen aineisto tuki myös Thitzin käsitystä siitä, että yhteisöä ei voi synnyttää pelkästään

ammattillisena toimintana ulkoapäin, vaan se rakentuu ihmisten keskinäisen yhteistoiminnan tuloksena (Thitz 2006, 76, 57.)

2. Näkyvä erilaisuus vaikeutti pääsemistä mukaan. Haastateltavat kokivat, että he olivat ihmisten puolesta puhujia myös seurakunnan sisälle päin. Osa haastateltavista pohti, kuinka helppoa tai vaikeaa on uuden ihmisen tulla mukaan seurakunnan toimintaan, jossa mukana oli jo vakituinen perusporukka. Myös diakoniatyön asiakkaan mahdollisuuksia kokea osallisuutta ja yhteisöllisyyttä seurakunnassa pohdittiin. Haastateltavien mielestä näkyvä erilaisuus vaikeutti pääsemistä mukaan.

3. Työntekijälle yhteyttä, seurakuntalaiselle vaikuttamista. Itselleni oli yllätys, että haastateltavat määrittelivät paitsi seurakuntalaisen osallisuuden myös seurakuntalaisen osallisuuden. Omassa työntekijän roolissa korostui yhteys asiakkaaseen, saman kielen puhuminen ja toisen ymmärtäminen. Kun yhteys oli syntynyt, työntekijä koki tulleen osalliseksi asiakkaan elämästä. Samoin työntekijä koki osallisuutta ollessaan mukana muissakin seurakunnan tilaisuuksissa kuin pelkästään diakonian tehtävissä.

Tulevaisuuden haasteet

1. Muuttuva yhteiskunta. Tulevaisuuden haasteet jäsentyivät työn hallinnan, työssä jaksamisen, työntekijän ammatti-identiteetin ja yhteiskunnallisten havaintojen ympärille. Haastateltavat kokivat työn pitkäjänteisen suunnittelun ja diakonialle ominaisen nopean reagoinnin yhteiskunnan muutoksiin tuovan jännitettä työhön. Havainnot yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista, sosiaaliturvan heikentymisestä ja arvojen ja asenteiden koventumisesta huolestuttivat haastateltavia. Päihdeongelmaisten syrjäyttäminen avun ja yhteisöjen piiristä näyttäisi olevan yhä suurempi uhka tulevaisuudessa.

2. Omasta jaksamisesta huolehtiminen. Työn hallinta oli edellytys työssä jaksamiselle. Tällöin työntekijän tuli osata priorisoida työtehtäviä ja rajata omaa työtään hyvinkin tarkkaan. Työkäytännöissä omasta jaksamisesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen koettiin tärkeäksi, mutta myös haasteelliseksi toteuttaa.

Pitkä työura näytti auttavan työn hallinnassa ja erilaiset rutiinit tukivat työntekoa. Toisaalta haastateltavat kokivat, että aikaa työn kehittämiseen ei ollut tarpeeksi. Luovuutta oli vaikea hyödyntää, jos työssä oli kiire koko ajan tai työtä ja uusia ideoita ei ollut mahdollista pohtia yhdessä kanssa. Myös Kirjonen ja Kupiainen ovat todenneet, että työn kehittäminen vaatiikin ajan ja tilan antamista ajattelulle ja itsereflektiolle (Kirjonen 2007, 126; Kupiainen 2007, 226).

3. Resurssien riittävyys. Yhteiskunnan turvaverkkojen läpi pudonneet tarvitsivat monipuolista tukea ja apua. Taantumana myötä asiakkaita oli alkanut haastateltavien kokemuksen mukaan tulla enemmän. Tämä nosti esiin kysymyksen työssä jaksamisesta sekä resurssien riittävyydestä. Riittäisivätkö aika ja määrärahat kaikille tarvitsijoille ja toiminnan ylläpitämiseen? Yhteisöllisyys sinänsä ei perustu ensisijaisesti taloudellisiin resursseihin, mutta niiden avulla tarjotaan säännöllistä toimintaa ja kokoontumismahdollisuuksia, jotka rakentavat yhteenkuuluvuutta ja yhteyttä (Thitz 2006, 85).

4. Muuttuva ammatti–identiteetti. Päihdetyö jäsenyi työssä tapahtuneiden muutosten kautta. Kun päihdetyö oli hitaasti sulautunut yleiseen diakoniatyöhön, pitkään työssä olleet olivat muuttaneet tapaansa tehdä työtä. Työntekijä ei pitänyt enää itseään raittiustyöntekijänä, vaan seurakunnan diakoniatyöntekijänä. Päihdetyön erityismuotoja kuten leirejä oli silti edelleen jäljellä.

Työ vaikuttaa ihmisen identiteettiin paljon. Se muokkaa ja muovaa sitä. Työssä kohdataan jatkuvasti monia haasteita, joita ovat muun muassa ongelmien kirjo, muuttuvat toimintatavat, lisääntynyt byrokratia ja muuttuva yhteiskunta. Haastateltavat pitivät työtään vuorovaikutteisena ja tietoa vaativana. He tekivät työtään omalla persoonalla ja kristillisellä vakaumuksellaan. Heillä oli vahva diakoniatyöntekijän ja sielunhoitajan ammatti–identiteetti. Heidän identiteettinsä sisälsi useita rooleja. Juutin mukaan, kun työ muuttuu, se vaikuttaa myös ihmisen identiteettiin ja siihen miten hän mieltää itsensä työntekijänä (Juuti 2008, 229). Tässä aineistossa työn roolien ja tilanteiden muutoksesta huolimatta kokonaisvaltaisuus ja hengellisyys säilyivät kantavina voimina.

8.2 Kehittämistarpeiden arviointia

Kehittämisehdotuksina haastateltavat esittivät päihdetyön kehittämistä yhtenäisemmäksi, joka käytännössä tarkoittaisi yhteisiä, selkeitä ja konkreettisia tavoitteita. Tähän päästäisiin päivittämällä jo olemassa oleva Espoon seurakuntien päihdestrategia osallistavalla menetelmällä. Toinen vaihtoehto on tehdä diakoniale täysin oma sovellus päihdestrategiasta, josta löytyisivät selkeästi työn tavoitteet ja toimintamallit esimerkiksi ennaltaehkäisevään työhön. Selkeä strategia ja toimintamalli antaisi tukea työhön ja tekisi työtä konkreettisemmaksi. Espoon seurakuntien olisi myös hyödyllistä järjestää koulutusta ennaltaehkäisevästä päihdetyöstä.

Laadukasta yhteistyötä tulisi olla lisää ja jo olemassa olevaa tulisi edelleen parantaa. Diakoniatyön verkostot yhteistyöhön ovat olemassa, niin Espoon seurakuntien sisällä kuin ulkopuolella. Tätä tulisi hyödyntää enemmän erityisesti ennaltaehkäisevää päihdetyötä mietittäessä. Tähän asti diakoninen päihdetyö on Espoossa keskittynyt lähinnä akuutisti päihdeongelmaisten tilanteeseen. Ennaltaehkäisevää työtä ei toistaiseksi ole paljoa kehitetty. Tarvitaan lisää koulutusta ja ohjausta ennaltaehkäisevästä työstä, jotta siitä tulisi luonteva osa käytäntöä.

Tärkeä rooli ennaltaehkäisevässä päihdetyössä voisi olla Veikkolan kuvaamalla (2002, 115–117) diakonian katekeettisella eli diakoniakasvatuksellisella tehtävällä. Mitä aiemmin epäkohtiin ja päihdeongelmiin pystytään puuttumaan, sitä vähemmän tarvitaan korjaavaa työtä. Samoin koulutus eri ryhmille lisäisi tietoa päihderiippuvuudesta ja loisi vastakulttuuria yhteiskunnan alkoholimyönteisyydelle ja toisaalta loiventaisi asenteita päihdeongelmasta kärsiviä kohtaan. Ennaltaehkäisevän työn edelläkävijänä diakonialla voisi olla suuri yhteiskunnallinen merkitys.

8.3 Tutkimusprosessin arviointia

Tutkimuksen lähtökohtana oli työelämäelämälähtöisyys ja se liittyy vahvasti omaan työhöni diakoniatyöntekijänä. Opinnäytetyön aiheen tarkempi kypsyttely alkoi heti Päihteet ja syrjäytyminen (YAMK)– opintojen varhaisvaiheessa. Alusta pitäen työn tarkoituksena oli etsiä ja löytää yhteisiä kehittämislähtökohtia Espoossa tehtävälle diakoniselle päihdetyölle. Tämän takia oli tärkeää selvittää, miten Espoon seurakuntien diakonista päihdetyötä tekevät työntekijät jäsensivät työtään. Opinnäytetyön tekeminen on ollut voimia vaativaa ja se on edellyttänyt etäisyyttä ja samalla läheisyyttä omaan työhön ja työalaaan.

Teemahaastattelu valittiin menetelmäksi, koska arvioin sen avulla saatavan tarkempaa ja kuvailevampaa tietoa tutkimusaiheesta. Ennalta mietityt kysymykset antoivat raamit haastatteluille ja ohjasivat takaisin tutkittavaan asiaan, jos haastattelutilanne alkoi rönseyllä kauaksi aiheesta.

Haastateltavia oli kahdeksan, mikä antaa riittävän kuvan Espoon tilanteesta tämän tutkimuksen näkökulmasta. Haastateltavat valittiin sen perusteella, että heillä oli kokemusta diakonisesta päihdetyöstä. Osa haastateltavista oli nimetty diakonisen päihdetyön yhdyshenkilöiksi, osalla työn painopiste oli mielenterveytyksessä tai jossakin muussa diakonian osa-alueessa. Tämä tuotti uutta tietoa diakonisesta päihdetyöstä. Kaikki haastateltavat olivat vapaaehtoisia ja mielellään mukana tutkimuksessa. Haastatteluajat löytyivät melko helposti. Ainoastaan yhden haastateltavan kanssa yhteistä tapaamisaikaa jouduttiin etsimään useamman kuukauden ajan. Jokaisen haastattelun alussa käytiin vielä lyhyesti läpi tutkimuksen tarkoitus ja sovittiin erikseen nauhurin käytöstä. Yhden haastateltavan toiveesta nauhuria ei käytetty, vaan haastattelusta tehtiin muistiinpanot. Haastateltavat kuvasivat diakonista päihdetyötä monipuolisesti. Haastattelutilanteet sujuivat luontevasti, koska molemmilla oli kokemusta diakonisesta päihdetyöstä, mutta oli hetkiä, jolloin haastateltava vetosi vastauksessaan tutkijan omaan taustaan.

Haastattelut on litteroitu sanasta sanaan, ilman haastateltavien nimiä. Haastattelujen purkaminen nauhoilta paperille oli erittäin työläs vaihe, jota kesti usean kuukauden ajan. Tämä hidasti etenemistä tutkimuksen teossa. Analyysia ei myöskään pystynyt aloittamaan heti litteroinnin jälkeen. Haastatteluaineistoon kaipasi etäisyyttä, ennen kuin sen käsittelyn saattoi alkaa. Analyysi tehtiin vertailemalla ja teemoittamalla aineistoa sekä tutkimusteemoihin, että aineistosta esiin tuleviin teemoihin. Haastatteluaineisto on käyty useampaan kertaan läpi eri näkökulmista samalla tarkastaen tulkinnan oikeellisuutta. Teemahaastattelun kysymystä sukupuolen vaikutuksesta työhön ei ole käsitelty, koska osa haastateltavista vastasi kysymykseen haastattelussa, osa sähköpostilla ja osa ei vastannut lainkaan.

Tämän tutkimusaineiston perusteella löytyi selvästi kehittämistarpeita Espoon seurakuntien diakonisessa päihdetyössä. Koska aineisto on pieni, tulokset eivät ole suoraan yleistettävissä muiden alueiden diakoniseen päihdetyöhön. Tutkimus nostaa kuitenkin esiin asioita, joiden yleisyyttä on syytä selvittää, esimerkiksi kokonaisvaltainen kohtaaminen näyttää juurtuneen syvälle, mutta ennaltaehkäisevä työ vaatii kehittämistä. Osallisuus työn suunnitteluun ja laadukkaaseen yhteistyöhön pätevät nähdäkseni yleisemminkin.

Tutkimusprosessi prosessina vahvisti ammatti-identiteettiä päihdetyötä tekevänä seurakunnan työntekijänä, jonka tehtävä ei ole kuntoutuksellinen. Opinnäytetyön tekeminen on tarjonnut minulle mahdollisuuden kuulla toisten kokemuksia diakonisesta päihdetyöstä ja saada siitä lisää tietoa. Muiden, samaa työtä tekevien kokemukset ovat tarjonneet peilauskohdan myös omalle työlle. Havainnot siitä, miten toiset työntekijät ovat nähneet arjen käytännöt tai työssä tapahtuneet muutokset, on antanut perspektiiviä työhön.

Tämän tutkimuksen nimessä kysytään, onko diakoniatyö ja erityisesti diakoninen päihdetyö ohutta yläpilveä vai työtä ruohonjuuritasolla? Aineiston ja tulosten perusteella voi sanoa, että työ tapahtuu ruohonjuuritasolla. Työhön tarvitaan kuitenkin vielä lisää konkretiaa, yhteisiä täsmennyksiä ja käytäntöjä niin, että työntekijällä on mahdollisuus saada tukea työhönsä, jottei se muuttuisi ohueksi

ja kevyeksi yläpilveksi. Omalta osaltani opinnäytetyö on koonnut päihdetyön hajallaan olevia palasia yhteen ja on sanoittanut sitä, mitä olen itsekseni pohtinut.

Työni myötä olen miettinyt päihdetyön merkitystä diakoniatyön kokonaisuudessa. Käykö niin, että jos päihdetyötä ei mielletä ja hahmoteta omaksi työmuodokseen omine erityiskysymyksineen, jotain olennaista katoaa diakoniatyön osaamisesta? Päihdetyöstä tekee haasteellista syvä riippuvuus päihteistä, mikä rapistuttaa ihmisen kyvyn hoitaa ja hallita arkisia asioita. Tällöin diakoniatyössä tarvitaan monipuolista, kokonaisvaltaista osaamista ja ehkä myös intuitiota toimia asiakkaan parhaaksi. Päihdeongelmat ovat usein kuitenkin vain osa ihmisen vaikeaa elämäntilannetta.

Jos taas päihdetyö määritellään erityisalaksi yleisestä diakoniatyöstä ja kirjoitetaan työntekijän toimenkuvaan, pystytäänkö päihdetyön tämänhetkisin keinoin vastaamaan ihmisten tarpeisiin? Työn suunnitteluun ja kehittämiseen tarvitaan riittävästi aikaa ja resursseja

Diakonista päihdetyötä tulisi linjata yhteisesti. Diakonisen päihdetyön yhteisiä tavoitteita tulisi miettiä ja sanoittaa niin, että ne konkretisoituisivat työhön yhteisinä käytäntöinä ja toimintamalleina. Näin työhön tulisi jäntevyyttä ja selkeyttä. Uskon, että samalla myös motivaatio ja työssä jaksaminen lisääntyisi, koska työntekijän ei tarvitsisi yksin kantaa huolta ja vastuuta työn kehittämisestä tai asiakkaiden repaleisesta elämäntilanteesta.

9 LÄHTEET

- Diakonia Suomessa – esite . Kdy
Espoon seurakuntien diakoniatyön tilastot 2008
- Grönlund, Henrietta 2007. Diakoniaan profiloituminen ja vapaaehtoistyö vastaavat kirkon ajankohtaisiin haasteisiin. Teoksessa Mikko Lahtinen; Terttu Pohjolainen & Tuulikki Toikkanen (toim.) Anno Domini 2007. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahti: Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti, 195–209.
- Haahtela, Riikka 2008. Asunnottomien naisten identiteetit ja osallisuuden odotukset kuntoutukseen tähtäävässä palveluketjussa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 224–252.
- Hakala, Pirjo 2002. Ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 233–266.
- Harju, Ulla–Maija; Niemelä Pauli; Ripatti Jaakko; Siivonen Teuvo & Särkelä Riitta 2001. Vapaaehtoistoiminta seurakunnassa ja järjestöissä. Helsinki: Edita
- Hauta-aho, Henna & Tornivaara, Susanna 2009: Kirkosta kiinni! Helsinki: Kirjapaja.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes Pirkko & Sajavaara Paula 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Henttonen, Kai 2002. Diakoniaan kouluttaminen. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 363–391.
- Helin, Kirsi 2006. Diakoniatyö osana Keravan päihdepalveluverkostoa. Diakonia–ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. (YAMK)
- Helsingin Sanomat 2.4.2008, C5.
Helsingin Sanomat 26.5 2008, D1
Helsingin Sanomat 13.6.2009, A6
- Honkkila, Antero 2002. Seurakuntadiakonia. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 269–280.
- Huotari, Kari 2002. Hiv-positiivisten homo –ja biseksuaalimiesten salatut elämät. Teoksessa Mirja Satka; Synnöve Karvinen-Niinikoski; Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia–kustannus. 145–163.
- Hyväri Susanna 2001. Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Vankeinhoidon koulutuskeskus. Helsinki: Tietosanoma.
- Hänninen, Sakari 2005. Huono-osaisuuden mieli. Teoksessa Sakari Hänninen; Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) Toinen Tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 94–117.
- Jokinen Arja; Huttunen Laura & Kulmala Anna (toim.) 2004. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila, Kirsi 2002. Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa: Kirsi Juhila; Hannele Forsberg ja Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jy-

- väskylä: Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, 11–43.
- Juhila, Kirsi 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen; Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu marginaalisista kulttuureista. Helsinki: Gaudeamus. 20–32.
- Juntunen Elina; Grönlund Henrietta & Hiilamo Heikki 2006. Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Juuti, Pauli 2008. Ikäjohtaminen, viisaus ja kokemustiedon siirtäminen. Teoksessa Auli Toom; Jussi Onnismaa & Anneli Kajanto. (toim.) Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista, taitavuutta. Aikuiskasvatuksen vuosikirja nro 47. Helsinki: Kansanvalistuseura, 221–234.
- Jääskeläinen, Ilkka 2002. Diakoniatoinnin muodot. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 192–229.
- Kaikkonen, Heikki 2000. Normeihin sidottuna. Tilanteen tunnistamattomuus ahdistaa auttajaa. Teoksessa Matti Heikkilä; Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja N:o 5. Helsinki: Kirkkopalvelut, 169–172.
- Kajos, Kimmo 2008. Diakonia, hoitoketju ja yhteisöllinen tuki. Päihdetyön toteuttamismalli Helsingin seurakuntayhtymän erityisdiakoniassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö (YAMK).
- Kettunen, Paavo 2001. Leipää vai läsnäoloa? Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A.Nro 76. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino
- Kirjonen, Juhani 2007: Kehittäminen asiantuntijatyönä. Teoksessa: Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen Vappu (toim.)(2007). Kehittämistyön risteysksiä. Helsinki: Stakes, 117–133.
- Koivunen, Hannele: 1997. Hiljainen tieto. Helsinki: Otava.
- Koskenvesa 2002: Diakonia kirkon elämässä ja toiminnassa. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 35–58.
- Kupiainen Reijo 2007. Uudistuminen, kasvatusta ja etiikka. Teoksessa Mikko Lahtinen; Terttu Pohjolainen & Tuulikki Toikkanen (toim.) Anno Domini 2007. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahti: Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti, 222–230.
- Kääriäinen, Aino 2005. Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Mirja Satka; Synnöve Karvinen–Niinikoski; Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, 159–171.
- Laine, Timo 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II, Jyväskylä: PS-Kustannus, 28–45.
- Laulainen, Sanna 2005. Organisaatiot ja identiteetti. Teoksessa Pekka Kuusela (toim.) Sosiologia. Muuttuvan maailman koordinaatit. Kuopio: Uni-Press. 85–102.
- Latvus Kari 2007. Pääkirjoitus. Diakonian tutkimus nro 1/ 2007. Diakonian Aikakauskirja.

- Laulaja, Jorma 2002. Diakonia uskon ja rakkauden risteyksessä. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) *Diakonian käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 59–70.
- Malkavaara, Mikko 2000. Köyhyys, kirkko ja ruokapankit. Teoksessa Matti Heikkilä; Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) *Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja N:o 5*. Helsinki: Kirkkopalvelut, 11–16.
- Malkavaara, Mikko 2000. Diakonian, teologian ja diakonian teologian murrokset. Teoksessa Matti Heikkilä; Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) *Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja N:o 5*. Helsinki: Kirkkopalvelut, 17–54.
- Moilanen, Pentti & Räihä Pekka 2001. Merkitykset tutkimuskohteena. Teoksessa Juhani Aaltoila & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–65.
- Moilanen, Raili 2008. Ikääntyvien asiantuntijoiden hiljaisen tiedon tunnistaminen. Teoksessa Auli Toom; Jussi Onnismäa & Anneli Kajanto. (toim. Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista, taitavuutta. Aikuiskasvatuksen vuosikirja nro 47. Helsinki: Kansanvalistusseura, 235–253.
- Murto, Lasse 2006. Ilkeät ongelmat haaste hyvinvointipalveluille. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 135–143.
- Määttä, Anne 2010. Toimeentulotuen väliinputajat. *Janus* nro 1 2010. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauskirja. Artikkel. 20–32.
- Niemelä, Jorma 1998. Usko, hoito ja toipuminen. Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan laitos. Väitöskirja.
- Niemelä, Pauli 2002. Diakonia ja ihmiskäsitys. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) *Diakonian käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 87–103.
- Nieminen, Ari . Luento 9.4.2008: Lyhyt johdatus havainnointiin ja etnografiaan *Opetusmoniste* 4/2008.
- Nygård, Sari 2008. Puuttuva palanen – kristillinen päihdehoito päihdeasiakkaan näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Päivätoimintakeskus Espoon Ankkuri. Toimintasuunnitelma 2005-2006. Kristillinen alkoholisti ja narkomaanityö ry.
- Ryökäs, Esko 2002. Diakonian tutkimus. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) *Diakonian käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 394–418.
- Ryökäs, Esko 2006. Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksen opilliset liittymät. *Diakonia–ammattikorkeakoulun julkaisuja. A tutkimuksia* 14.
- Sipilä, Jorma 1985. Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi
- Särkelä, Mona 2009. Miten huono-osainen voi olla osallinen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Pro gradu–tutkielma
- Särkiö, Pekka 2007. Diakonian raamatulliset perusteet ja vastuu ympäristöstä. Teoksessa Mikko Lahtinen; Terttu Pohjolainen & Tuulikki Toikkanen (toim.) *Anno Domini 2007. Diakoniatieteen vuosikirja*. Lahti: Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti, 68–80.

- Thitz, Päivi 2006. Diakonian yhteisölliset merkitykset. B Raportteja 32. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Pro gradu-tutkielma.
- Toikko, Timo 2005. Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Helsinki: Vastapaino
- Uusitalo, Marjo 1997. Valtion sosiaalityön ja kirkon diakoniatyön rooli päihdetyössä. Tampere: Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalityön tutkimuksen tutkielma.
- Veikkola, Juhani 2002. Diakonian perustehtävä, visiot ja tavoitteet. Teoksessa Riitta Helosvuori; Esko Koskenvesa; Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 107–128.
- Vilkkä Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi
- Vikström, John 2000. Arkkipiispan sosiaalieettiset kannanotot laman ja markkinoliberalismin paineessa. Teoksessa Matti Heikkilä; Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja N:o 5. Helsinki: Kirkkopalvelut, 99–114.
- Välimaa Outi 2008. Kunnallisen aikuissosiaalityön rajat ja ammattietiikka pitkäaikaistyöttömien kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Helsinki: Vastapaino, 175–195.
- Walls, Georg 2005. Sosiaalityön käytäntötutkimus–koordinaatteja ja paikannuksia. Teoksessa Mirja Satka; Synnöve Karvinen-Niinikoski; Marianne Nylund & Susanna Hoikkala: Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia–kustannus, 23–46.

Elektroniset lähteet

Diakoniastrategia 2010. Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Viitattu 14.4.2010.

www.evl.fi.

Espoon hyvinvointikertomus 2009. Viitattu 18.4.2010. www.espoo.fi.

Espoon seurakunnat. Viitattu 18.4.2010. www.espoonseurakunnat.fi.

Kirkon keskushallinto. Viitattu 14.4.2010. www.evl.fi.

Kirkon päihdestrategia. Viitattu 5.3.2010. www.evl.fi

Kirkon tilastollinen vuosikirja 2005. Viitattu 5.3.2010. www.evl.fi.

Nyström, Mikael 2004. Alkoholin suurkulutuksen rajat. Viitattu 17. 4. 2010.

www.yths.fi

Roto Helinä. Fenomenologisen psykologian analyysimenetelmä. Viitattu 12.2.2009.

<http://www.uta.fi/laitokset/hoito/wwwoppimateriaali/luku5j.html>.

Rouhiainen, Leena. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote. Viitattu 12.2.2009. <http://www.xip.fi/tutkija/0401.htm>.

Särkelä, Mona, 2009. Miten huono-osainen voi olla osallinen palvelujärjestelmässä. Viitattu 17.4.2010. www.talentia.fi.

Tilastokeskus. Viitattu 5.3.2010. www.stat.fi/til/tym.

Tietoisku 5/2006. Viitattu 18.4.2010. <https://www.espoo.eu/binary>.

Uusitalo–Malmivaara, Lotta 2008. Syrjäytyminen. Viitattu 14.4.2010. Helsingin avoin yliopisto.

<http://Blogs.helsinki.fi/lmuusita/files/2008/12/syrjaytluennot.pdf>

LIITTEET

LIITE 1 Teemahaastattelukysymykset

Diakonisen päihdetyön kehitysnäkymät ja haasteet

Taustakysymykset/historia

- 1) Kuinka kauan olet ollut diakoniatyössä?
- 2) Miten määrittelet diakonisen päihdetyön, mitä se mielestäsi on?
- 3) Miten päädyit tekemään diakonista päihdetyötä?
- 4) Millä tavalla näet diakonisen päihdetyön muuttuneen?

Nykyhetki

- 1) Miten diakoninen päihdetyö näkyy arjen työssäsi?/Miten päihdeiden väärinkäyttö näkyy diakoniatyön arjessa?
- 2) Millaisilla arjen työkäytännöillä pyritään vastaamaan asiakkaan tarpeisiin?
- 3) Mikä diakonisessa päihdetyössä on mielestäsi tärkeää tällä hetkellä?
- 4) Mikä on haasteellisinta? Miksi?
- 5) Millaisia tavoitteita asetat työllesi? Annetaanko tavoitteita ulkopuolelta?
- 6) Millä tavalla tavoitteiden toteutuminen näkyy?
- 7) Kuinka paljon Espoon seurakuntien päihdestrategia vaikuttaa/näkyy arjen työssä?

Tulevaisuus

- 1) Miten tekisit diakonista päihdetyötä, jos resurssit olisivat rajattomat?
- 2) Millaisia haasteita näet tulevaisuudessa?
- 3) Miten kehittäisit diakonista päihdetyötä?
- 4) Onko sukupuolella ollut vaikutusta työhön?

Osallisuus

- 1) Mikä on mielestäsi osallisuutta?
- 2) Millaisista asioista osallisuus mielestäsi syntyy?
- 3) Miten osallisuus näkyy työssäsi?